

UZBEKISTON RESPUBLIRASI
OLIJ VA O'RTA MAKSUS TAYLIM VAZIRLIGI
NIZOMIY NOMIDAGI
TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

SANAKULOV X.R., MELIBOYEVA S.S.,
ABDURAIMOVA G.O.

“MEHNAT VA UNI QITISH METODKASI”

tanidan

DARSLIK

TOHIKEHT-2019

«Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi» kafedrasida

Mazkur darslik oliy o'quv yurtlarining 5111700-Boshlang'ich ta'lim va sport-tarbiyaviy ish bakalavr ta'lim yo'nalishi talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib unda "Mehnat va uni o'qitish metodikasi" fanidan o'quv va ishchi fan dasturi bo'yicha ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar mazmuni yoritilgan.

Tuzuvchi: Sanakulov X.R., Meliboyeva S.S., Abduraimova G

**Taqrizchilar: Nizomiy nomidagi TDPU dosent P.f.n. N.Vaxidova
TVCHDPI xuzuridagi TVPXXMO markazi dotsenti p.f.n. B. Sabirov**

Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining 2019 yil 9-fevraldagi 133-sonli buyrug'iga asosan nashr etishga ruxsat berilgan.

KIRISH.

Mamlakatimizda Prezidentimiz tashabbusi va rahbarligida qabul qilingan O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi taraqqiyotning yangi bosqichini boshlab berdi. Bu jarayonning amaliy natijalari bugungi kunda hayotimizning barcha jabhalarida yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Shu ma'noda harakatlar strategiyasi O'zbekistonni tez suratlarda bilan o'zgarayotgan zamon talabari asosida jadal rivojlantirishning ilmiy-nazariy, amaliy-konstruktiv asoslarini belgilab beradigan, taraqqiyotning yangi davri uchun mo'ljallangan muhim hujatdir. Bu keng ko'lami noyob hujat davlatimizning barcha sohalarida yangicha yondoshuv va mezonlarni joriy etish, aholining barcha qatlamlari ortasida tashabbuskorlik, tadbirkorlik, elu-yurtimiz kelajagi uchun ma'suliyat va dahldorlik tuyg'usini oshirishga qaratilgan. Ma'lumki, mustaqillikka erishilgandan so'ng umumta'lim maktablari oldiga qo'yiladigan talablar ortib bormoqda. Bu talablar tabiat va jamiyat talablarini bilish maqsadida ma'lum mazmuni fan va texnikaning eng yangi yutuqlari bilan boyitishga: ta'lim tarbiya jarayonida mehnat ta'limining roli oshirish va bolalarni tarbiyalash uchun ota-onalarining, o'qituvchilarning ma'suliyatini oshirishga ajratilgan. Bu o'z navbatida mehnat ta'limi oldiga muvofiqlik va mas'uliyatli vazifalar qo'yadi. Maktabda mehnat ta'limining tarbiyaviy ahamiyati juda katta bo'lib, o'quvchilarda mehnatsevarlik, ma'suliyat, intizomlilik, burch hissi, jamoatchilik hissini tarbiyalashda, o'quvchilarning aqliy o'rishida eng muhim iroda va ahloqiy sifatlarining rivojlanishiga yordam beradi.

Maktab darslikda "Mehnat va uni o'qitish metodikasi" fanidan nazariy, amaliy mashg'ulotlarning mavzusi, unga tayyorlanish jarayonida talaba bajarishi lozim bo'lgan topshiriqlar, metodik ko'rsatmalar va eng muhim nazariy va amaliy ma'lumotlar keltirilgan bo'lib, undan 5111700-boshlang'ich ta'lim va sport-tarbiyaviy ish bakalavr ta'lim yo'nalishi talabalari "Mehnat va uni o'qitish metodikasi" fan bo'yicha ma'ruza va amaliy mashg'ulotlar hamda mustaqil talabalar bo'yicha ish bajarishlari mumkin.

I-BOB. MEHNAT VA O'NI O'QITISH METODIKASINING UMUMIY

MASALALARI

Mavzu: Fanning ma'ruza mashg'ulotlari mazmuni va mehnat ta'limi va tarbiyasining vazifalari

Mustaqil O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy hayotda sodir bo'layotgan o'zgarishlar o'zining mohiyati va ahamiyati bilan vatanimiz hayotida alohida o'rin tutadi. Jamiyatimiz mustaqillik yillarida orttirgan taraqqiyot tajribasi tahlil qilinib milliy istiqloq g'oyalari tamoyillariga asoslanib ijtimoiy hayotining muhim tarkibiy qismi sifatida ta'lim-tarbiya jarayoniga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Bu jarayon ta'lim sohasidagi davlat siyosatining huquqiy asoslarini yaratib berishdan boshlandi. Ta'lim-tarbiyani istiqloq g'oyalarga tayangan holda yuksak darajaga ko'tarish ham davrimizning qat'iy talabi sifatida jamiyatni ijtimoiy vazifasidir.

Mustaqillikning dastlabki yillaridan boshlab mamlakat miqyosida ta'lim-tarbiya, ilm-fan, kasb-hunar tizimlarini tubdan, bosqichma-bosqich isloh qilish zaruriyati sezilib kelmoqda, bu ishni izchil va tizimli bajarishda O'zbekiston Respublikasi Birinchi prezidenti I.A.Karimov shunday degan edilar: "Ta'lim-tarbiya tizimidagi islohotlar boshlangan dastlabki yillarda men jahon tajribasi va hayotda o'zini ko'p bor oqlagan haqiqatdan kelib chiqib, agar bu maqsadlarimizni muvaffaqiyatli ravishda amalga oshira olsak, tez orada hayotimizda ijobiy ma'nodagi, "portlash effekti"ga ya'ni ta'lim modelining kuchli samarasiga erishamiz...". Birinchi prezidentimizning fikr mulohazalaridan jamiyatimizda barkamol avlodni tarbiyalash boshlang'ich ta'limning asosiy vazifalaridan biri ekanligida ko'rinadi.

Mustaqil respublikamizda ta'lim tizimini tubdan isloh qilishdan ko'zlangan muhim vazifalardan biri o'qitishning ilg'or, zamonaviy pedagogik va axborot texnologiyalarini, interfaol usullarini joriy etish orqali har

tamonlama yetuk, mustaqil fikrlovchi, intellektual salohiyati yuqori bo'lgan raqobatbardosh kadrlarni tayyorlashdan iboratdir.

Darhaqiqat, o'zbek xalqining buyuk mutafakkirlari ham uzoq o'tmishdavoq olib borgan tadqiqotlari va amalga oshirgan kashfiyotlarida yoshlarni, mehnatsevar, vatanparvar qilib tarbiyalash yo'l-yo'riqlarini ko'rsatib o'tganlar. Bunga Muso al-Xorazmiy (783-850), Ahmad al-Farg'oniy (797-865), Javhariy, Mirzo Ulug'bek faylasuf va huquqshunolar Abu Nasr Farobiy (873-950), Imom al-Buxoriy (810-870), Abu Iso Muhammad at-Termiziy (824-892), Burxoniddin al-Marog'iloniy (1123-1197), qomusiy olimlar Abu Rayxon Beruniy (973-1048), Ibn Sino (980-1037), tilshunos, tarixchi va shoirlar Mahmud Qoshg'ariy (XI asr), Yusuf Xos Xojib (XI asr), Mahmud az-Zamahshariy (1075-1144), Alisher Navoiy (1441-1501), Zahiriddin Muhammad Bobur (1483-1530) va boshqalarning bizga qoldirgan boy meroslari fikrimizga asos bo'ladi. Bu allomalarimizning asarlarida bolalarni kasb-hunarga qiziqitirish, o'qishi, mehnati, uloh-axloqi borasida o'rinni foydalanish pedagoglar oldiga qo'yilgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Shuning uchun xalq pedagogikasi deb ataladigan tarixiy-pedagogik materiallarni umumlashtirish va o'rganish katta ilmiy ahamiyat kasb etadi. O'zbek xalq pedagogikasini, ustozlik-murabbiylik an'anasini o'rganishi, mehnat an'analari asosida o'quvchi yoshlarni tarbiya qilish, jumladan, kichik yoshdagi maktab o'quvchilarida kasb-hunarga bo'lgan qiziqishlarini tubbiyalash, xalq pedagogikasi an'analarning zamonaviy usullarini pedagogik faollat amaliyotida qo'llash ma'lum ilmiy qiimmat va amaliy ahamiyatga ega deb hisoblaymiz. **Boshlang'ich sinf o'quvchilarining mehnat ta'lim-tarbiyasining umumiy va amaliy ahamiyati quyidagicha belgilanadi:**

avlodlarni hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitida bozor va axborot texnologiyasi islohoti davrida kasb-hunar tanlash, tashxis qilish, istiqbolini tubbiyalash hamda sharoitga mos bo'lgan samarali-metodik shakllari va vositalarini tubbiyalash.

- kelajak avlodni boy-ma'naviy hamda ilmiy va umuminsoniy qadriyatlar asosida kamol toptirishning ta'sirchan tarbiya tizimini yaratish;

- ilg'or pedagogik tajribalarni xalq pedagogikasining metod va vositalarini shaxs kamolotiga qaratilgan milliy-ma'naviy va ilmiy me'rosini o'rganish;

- kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining kasb-hunarga qiziqishlarini tarbiyalashda turli shakl va metodlardan foydalanish;

- kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining kasb-hunarga qiziqishlarini tarbiyalash jarayonida avlodlar ilmiy me'roslaridan oqilona va o'rinli foydalanish;

- kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining kasb-hunar-turlariga qiziqishlarini dars va darsdan tashqari tadbirlar majmuasida amalga oshirish;

- ota-onalar bilan mehnat qahramonlari, mehnat faxriylari, tadbirkor va ishbiarmonlar bilan uchrashuvlar, bahs-munozara kechalari, savol-javob soatlarini o'tkazish;

- mehnat an'analari asosida tadbirlar hamda muzey va ustaxonalarga ekskursiyalar uyushtirish.

Bu tadbirlar kichik yoshdagi maktab o'quvchilarini dars va darsdan tashqari vaqtlarda kasb-hunarga qiziqishlarini tarbiyalash imkonini beradi. Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi va tarbiyasi jarayonida o'quvchilarni kasb-hunar tanlashga qiziqtirishga oid bilim berish masalasini chuqur o'rganish, ilmiy-uslubiy qo'llanmalar va tavsiyalar yaratish, ilmiy tadqiqot ishlari olib borish borasida hali juda ko'p ishlar qilinishi lozimligini ko'rsatadi. Shu sababli boshlang'ich ta'lim muassasalarining imkoniyatlaridan samarali foydalanishda mehnat ta'limi va tarbiyasi uzviyligini ta'minlash, pedagogik texnologiyalardan o'rinli foydalanish va ta'lim-tarbiya jarayonida yuqori samaradorlikka erishish o'quvchilarga muhim vazifalarni yuklaydi. Xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining pedagogik faoliyatidagi muhim vazifa ekanligini hayotning o'zi ko'rsatib turibdi,

chunki bu dolzarb masalani hal etish uchun ta'lim muassasalari, ayniqsa, boshlang'ich sinflarda mehnat darsi va sinfdan tashqari ishlarning zamonaviy shakl va usullarini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Mehnat va uni o'qitish metodikasi fani pedagogik fanlardan biri bo'lib, fanining asosiy ilmiy izlanishlari natijalariga tayangan holda, ilg'or o'quvchilarning ish tajribasi bilan boyitilgan materiallar asosida yoritib beradi. O'quvchilarni mehnatga tarbiyalash va ularni bo'lajak amaliy faoliyatga tayyorlashda mehnat malaka va ko'nikma va malakalarni egallashlarini ta'minlaydi, o'quvchilarni mehnat faoliyatiga, ijtimoiy foydali ishlab chiqarish mehnatini bajarishga tayyorlaydi. Mehnat ta'limida mehnatga psixologik tayyorlik, mehnat faoliyatining to'g'ri motivlari asosida tarbiyalaydi, shaxsning har bir ongli mehnatkash uchun zarur bo'lgan sifatleri shakllanishida yordam beradi. O'quvchilar o'rtasida yo'lga qo'yilgan o'zaro yordam esa, ularda do'stlik, birodarlik, umumlashish, jamoatchilik kabi fazilatlarini tarbiyalaydi. Shu bilan bir qatorda texnik-texnologik va operatsion bilim, ko'nikma, malakalarini rivojlantirish, milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyalarini shakllantiradi.

Mehnat ta'limi va tarbiyasining maqsadi – talabalarni boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limi fanining mazmuni va vazifalari, o'qitish usullari, ta'limiy vositalar bilan tanishtirish va ularni ta'lim jarayoniga tadbir etish bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishdir.

Mehnat ta'limi va tarbiyasining vazifalari - Boshlang'ich maktablarda mehnat ta'limi va tarbiyasining asosiy vazifalari o'quvchilarni mehnatga tayyorlab, o'qitish va umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinflarida kasb tanlash ta'limini takomillashtirish.

Mehnat ta'limi orqali o'quvchilarni mehnatga va kasbga tayyorlash vositalari boshlang'ich sinflarda butun ta'lim va tarbiya tizimida hamda barcha o'quvchilarni yordamida hal etiladi. Bu o'rinda mehnat darslari yetakchi rol

o'ynaydi. Boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limining ilk tushunchalari, malaka va ko'nikmalari mehnat darslarida shakllantiriladi.

Mehnat ta'limi vazifalari haqida gapirganda, o'quvchilarda mehnatsevarlik, mas'uliyat, intizomlilik, burch hissi, jamoatchilik hissi tarbiyalashni tilga olmaslik mumkin emas. Shu bilan birgalikda mehnat odamlar tirikchiligining moddiy va ma'naviy ta'minotining vositasi, jamiyat taraqqiyotining eng muhim omilidir. O'quvchilarni barkamol shaxs bo'lib voyaga yetishida mehnat ta'limining roli ko'p qirralidir. Mehnat o'quvchilarning bilim olishiga intilishlarini qo'zg'atuvchi vositagina emas, balki uning manbai hamdir. Mehnat ta'limi jarayonida o'quvchilarni aqliy o'stirishda jismoniy va aqliy mehnatni almashtirib turish muhim ahamiyatga egadir. Biroq har qanday mehnat ham aqliy o'sishga yordam bermasligini unutmashimiz kerak.

Mehnat ta'limi shaxsning eng muhim iroda va axloqiy sifatlarining rivojlanishiga yordam beradi. Mehnat ta'limida mehnatga psixologik tayyorgarlik, mehnat faoliyatining to'g'ri motivlari tarbiyalanadi, shaxsning har bir ongli mehnatkash uchun zarur bo'lgan sifatlari shakllanadi.

O'quvchilarni mehnatga o'rgatishda ularning axloqiy va ruhiy imkoniyatlarini nazarda tutib, hissiy bilish jarayonini takomillashtirish zarur. Bundan tashqari bolaning xotirasini o'stirish ham alohida ahamiyatga ega. Chunki, mehnat faniga oid materiallarni eslab qolish va amaliy ishlarni bajarish boshqa predmetlarga nisbatan o'ziga xos xususiyatlarga ega. Barcha yangi asboblarni, materiallarni, amaliy ishlarning nomini boshlang'ich sinf o'quvchilari predmetini ko'rib idrok etish bilan fikran birlashtirib, tinglab o'rganadilar, tushunib oladilar.

Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi va tarbiyasi jarayonida o'quvchilarni kasb-hunar tanlashga qiziqtirishga oid bilim berish masalasini chuqur o'rganish, ilimiy-uslubiy qo'llanmalar va tavsiyalar yaratish, ilimiy tadqiqot ishlari olib borish borasida hali juda ko'p ishlar qilinishi lozimligini ko'rsatadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimov «Ta'lim-tarbiya tizimidagi islohotlar boshlangan» dastlabki yillarda men jahon tajribasi va hayotda

o'zini ko'p bor oqlagan haqiqatdan kelib chiqib, agar bu maqsadlarimizni muvaffaqiyatli ravishda amalga oshira olsak, tez orada hayotimizda ijobiy ma'nodagi, «portlash effekti»ga, ya'ni, yangi ta'lim modelining kuchli samarasiga erishamiz» degan fikrni aytib o'tgan.

Bu esa umumiy ta'lim o'qituvchilari oldiga ham bir qator yangi vazifalarni qo'ydi. Bu vazifalardan biri esa ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirishdan iboratdir.

Shu sababli boshlang'ich ta'lim muassasalarining imkoniyatlaridan samarali foydalangan holda mehnat ta'limi va tarbiyasida o'quvchilarni kasb-hunar tanlashga yo'naltirish, mehnat ta'limi va tarbiyasi jarayonining uzviyligini ta'minlash, pedagogik texnologiyalardan o'rinni foydalanish va ta'lim-tarbiya jarayonida yuqori samaradorlikka erishish o'qituvchilarga muhim vazifalarni yuklaydi. Xususan, boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunar tanlashga qiziqtirish o'qituvchilarning pedagogik faoliyatidagi muhim vazifa ekanligini hayotning o'zi ko'rsatib turibdi, chunki bu dolzarb masalani hal etish uchun ta'lim muassasalari, ayniqsa, boshlang'ich sinflarda mehnat darsi va sinfdan tashqari ishlarning zamonaviy shakl va usullarini ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi. Mehnat ta'limini to'g'ri tashkil etish o'quvchilarni qiyinchiliklarni yengishga, qo'yilgan maqsadga erishish yo'lida qat'iyat bilan mehnat qilish, boshlangan ishni chala tashlab ketmay, balki oxiriga yetkazishga o'rgatish lozim. U o'rinda o'quvchilarda ijobiy natijalar: mehnatdan quvonish, lazzatlanish va qonqish hissiyotlarining namoyon bo'lishi juda muhimdir.

Mehnatga axloqiy tayyorlash – O'quvchilarga jamoada ishlashni, o'zaro yordam berishni, ijodiy tashabbuskorlik, tashkilotchilik qobiliyatlarini namoyish qilishni, mehnat kishilari va mehnat natijalarini hurmat qilishni o'rgatishdan iboratdir.

Mehnatga ruhiy tayyorlash – O'quvchilarni mehnatga ruhiy tayyorlash o'quvchilarning yoshiga mos keluvchi ongli va ijobiy xususiyatlarni tarkib

toptirish, o'quvchilarning mehnat malaka va ko'nikmalarni egallashga qiziqishini shakllantirishdan iboratdir.

O'quvchilarni mehnatga amaliy tayyorlash. O'quvchilarni mehnatga amaliy tayyorlash oddiy asbob va moslamalardan foydalana bilish u yoki materialga ma'lum izchillikda ishlov bera olish, yo'l qo'yilgan xatoni o'z vaqtida aniqlash va to'g'iray olish xislatlarini tarkib toptirishdan iborat.

Mehnatga amaliy tayyorlashni faqat kerakli bilimlar bazasida amalga oshishi mumkin. U boshlang'ich sinflarda boshlang'ich politexnik bilimlarga asoslanadi. Mehnat ta'limining mazmuniga muvofiq o'quvchilar mazkur yosh uchun qulay bo'lgan materiallarga ishlov berish, qo'llaniladigan oddiy asbob va moslamalardan foydalanish malaka va ko'nikmalarini egallaydilar. Oddiy asbob va moslamalar maxsus asbob va moslamalarning bosh asosi hisoblanadi.

Savollar

1. Boshlang'ich sinf mehnat va uni o'qitish metodikasi darslarining talabalar.
2. Boshlang'ich sinfda mehnat o'qitish metodikasining fan sifatida o'z oldiga qo'ygan vazifalari.
3. O'qitishning metodik sistemasi (tizimi) va uning turlari. O'quvchilarni mehnatga axloqiy va ruhiy tayyorlash jarayonlari, vazifalari.

Mavzu: Boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limining mazmuni va mehnat darsining maqsad va vazifalari

Boshlang'ich sinf o'quvchilarning mehnat ta'lim-tarbiyasi asosida kasb-hunarga qiziqishlarini tarbiyalashning nazariy va amaliy ahamiyati quyidagicha belgilanadi:

- yoshlarni hozirgi ijtimoiy-iqtisodiy sharoitida bozor va axborot texnologiyasi islohoti davrida kasb-hunar tanlash, tashxis qilish, istiqbolini belgilash hamda sharoitga mos bo'lgan samarali-metodik shakllari va vositalarini ishlab chiqish;

- kelajak avlodni boy-manaviy hamda ilmiy va umuminsoniy qadriyatlar asosida kamol toptirishning ta'sirchan qariyaviy tizimini yaratish;

- ilg'or pedagogik tajribalarni xalq pedagogikasining metod va vositalarini shaxs kamolotiga qaratilgan milliy-ma'naviy va ilmiy me'rosini o'rganish;

- kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining kasb-hunarga qiziqishlarini tarbiyalashda turli shakl va metodlardan foydalanish;

- kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining kasb-hunarga qiziqishlarini tarbiyalash jarayonida avlodlar ilmiy me'roslaridan oqilona va o'rinli foydalanish;

- kichik yoshdagi maktab o'quvchilarining kasb-hunar-turlariga qiziqishlarini dars va darsdan tashqari tadbirlar majmuasida amalga oshirish;

- ota-onalar bilan mehnat qahramonlari, mehnat faxriylari, tadbirkor va ixtihorlar bilan uchrashuvlar, bahs-munozara kechalari, savol-javob so'ralarini o'tkazish;

- mehnat an'analari asosida tadbirlar hamda muzey va ustaxonalarga olib borishlar uyushtirish.

Ushbu tadbirlar kichik yoshdagi maktab o'quvchilarini dars va darsdan tashqari so'ralarda kasb-hunarga qiziqishlarini tarbiyalash imkonini beradi.

O'rganilgan ilmiy-tadqiqot ishlarining tahlil natijalariga asoslanib boshlang'ich sinflarda mehnat ta'limi va tarbiyasi jarayonida o'quvchilarni kasb-hunarga qiziqishlarga qiziqitirish muammosini chuqur tahlil etishni taqozo etadi.

Ushbu ta'lim-tarbiya dasturi da "Shaxs ta'lim xizmatlarining tarbiyaviy sharoitida egallash malaka darajasini egallagach, ta'lim, moddiy ishlab chiqarish va mehnat ta'limi va tarbiyasi sohasida faoliyat ko'rsatadi va o'z bilimini tarbiyalash jarayonida o'rganilgan bilimlarni qo'yilgan. Jumladan,

ta'limning ijtimoiy-iqtisodiy sharoitida estetik boy dunyoqarashni ishlab chiqarish sharoitida yoshlar oqilona mehnat va ijtimoiy fikrlashni olib borish sharoitida kamol toptirish va rivojlantirish tamoyillaridan biri sifatida belgilanadi.

Mustaqil O'zbekiston davlat siyosati darajasiga ko'tarilgan ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan islohatlar jarayonida asosiy bo'g'in hisoblangan umumiy o'rta ta'lim maktablari faoliyatining muhim vazifalaridan biri o'quvchilarni hayotga tayyorlash va kasb-hunar tanlashga yo'naltirishdan iboratdir. Kasb-hunarga yo'naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashning ilmiy-amaliy tizimi sifatida qarash lozim. U har bir shaxsning ham individual xususiyatlarini, xalq xo'jaligi manfaatlarini nuqtai nazaridan mehnat resurslarini to'laqonli ta'minlash, bozor iqtisodiyoti munosabatlari zaruratini hisobga olishi kerak. O'quvchilar shaxsni shakllantirishning omili sifatidagi mehnat tarbiyasining samaradorligini oshirishga kasb tanlashlarini puxta o'ylab tashkil qilinishiga katta ahamiyat qaratilmoqda. Har bir o'quvchining oldida o'zi yoqtirgan kasbni tanlash uchun keng imkoniyatlar bor. Inson paydo bo'lishidan boshlab mehnat bilan shug'ullangan, turmushda ishlatiladigan buyumlarni yasagan. 12-15 asrlarda Movarounnahr va Xurosonda hunar ilmi rivojlanishi eng yuqori pog'onaga ko'tarilgan. Har bir xalq ota-bobosidan meros bo'lib, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan o'zining tarixiy-madaniy merosi bilan ajralib o'ziga xos xususiyatlarini saqlab kelgan. Respublikamiz hududida o'tkazilgan arxeologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hunarmandchilik bu yerlarda ikki ming yillar oldin rivojlangan. Bu davrda sinfiy jamiyat paydo bo'lib, yirik mehnat taqsimoti negizida hunarmandchilik mustaqil soha bo'lib ajralib chiqqan.

Hunarmandchilikning qadimiy davrlarida eng ko'p tarqalgan turi temirchilik, zargarlik, misgarlik va tunukasozlik bo'lgan. Hozirgacha keng tarqalgan qadimiy kasblardan biri hunarmandchilikdir. 20 asr boshlarida tikuv mashinalari paydo bo'lishi bilan yangi hunarmandchilik kasbi yuzaga keldi. Shu bilan birga, hunarmandlar teridan payafzalchilik, nonvoylik, qassoblik, oshpazlik kasblari yuzaga kelgan. Ulug' bobokalonimiz Alisher Navoiy o'z g'azallarida yoshlarni ilm hunar egallashga chaqiradi.

Ilm kasbini qildi to joni bor,

Hunar o'rgandi ongaki imkoni bor.

Ma'lumki, agar kasb to'g'ri tanlangan bo'lsa, inson uchun mehnat quvonch, ijodiy ilhom manbaiga aylanadi. Kasb tanlashga yo'llash butun pedagoglar jamoasi tomonidan hal etiladigan umum maktab vazifasi hisoblanadi. Shu bilan birga, bu ishda mehnat ta'limi alohida o'rinni egallaydi. O'quvchilarni kasb tanlashida asosiy omillar ota-ona, muhit va ta'lim-tarbiyadir. Kasb tanlashning asosiy vazifasi o'quvchilarni fan asoslari, politexnik mehnat va malakalari bilan qurollantirishdan, ularni mehnat va ijtimoiy faoliyatga, kasblarni ongli ravishda tanlashga, moddiy va ma'naviy boyliklarni ishlab chiqarishda ishtirok etishga tayyorlashdan iboratdir.

Maktabda kasb-hunar tanlash ishlari quyidagi maqsadlardan iborat:

1. O'quvchilarni kichik sinflardan boshlab, xalq xo'jaligining turli tarmoqlari bilan tanishtirib borish.
2. O'quvchilarni xalq xo'jaligining turli tarmoqlari bilan tanishtirib, turli kasb-hunar turlari va ularning mazmuni bilan sinfdan tashqari o'tkaziladigan tadbirlarda tanishtirishni amalga oshirish.
3. Kasb-hunarga yo'llash ishlarini olib borishda o'quvchilarni maktab joylashgan hududdagi korxonaga, tashkilotning ehtiyoji uchun zarur bo'lgan kasb-hunarga yo'llashga e'tibor qaratish.

O'quvchilarni kasb-hunar tanlashga yo'llash sohasida oldiga qo'yilgan maqsadlarini amalga oshirish uchun quyidagi eng muhim vazifalar hal etilishi lozim.

1. Har bir o'quvchining bo'lajak kasb-hunar tanlashga ob'ektiv va to'g'ri yondashib,

1. O'quvchilarning qiziqishlari, mayli va qobiliyatlari, psixofiziologik imkoniyatlari, ijtimoiy tayyorgarligi va salomatligini o'rganish.

2. O'quvchilarning kasb-hunar haqidagi bilimlarini kengaytirishga doir imkoniyatlarini ta'minlash.

3. Tanlangan sohasidagi kasb-hunarga qiziqishlarini rivojlantirishga va mustahkamlashga amaliy yordam ko'rsatish.

4. Maktab bilan ota-onalar kengashi va mahalla-jamoatchilik o'rtasida mustahkam aloqani yo'lga qo'yish.

5. Dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarni har tomonlama uslubiy jihatdan yuqori saviyada tashkil etish.

7. Turli sohalar bo'yicha to'garak ishlarini tashkil etish

8. Turli korxonalar va ishlab chiqarishga sayohatlar uyushtirish

Bu turdagi to'garaklar, ko'riklar, musobaqalar, munozarali bahslar, uchrashuvlar, har xil turdagi o'yinlar, ko'rgazmali chiqishlar va sayohatlar uyushtirish o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash sohasida oldiga qo'yilgan eng muhim vazifalar hisoblanadi.

Jamiyatda kasb-hunar tanlash juda muhim masala bo'lib, ko'pincha o'quvchilar uni mustaqil hal qila olmaydilar. O'qituvchilarning ish tajribasi o'quvchilarni kasb-hunar tanlashga yo'llashning farq va metodlarini belgilab beradi. Ulardan asosiy lari quyidagilardan iborat:

1. Darslarda kasb tanlashga yo'llash. Masalan, o'qituvchi o'quvchilarni mashg'ulotlarda bajaradigan ish bilan bog'liq kasblar bilan tanishtiradi. O'qituvchilik, tikuvchilik, shifokorlik, dizaynerlik, dehqonchilik, gulchilik, zootexnik, brokerlik va hokazolar bilan tanishtirish.

2. Ekskursiyalarda kasb tanlashga yo'llash. Odatda, ekskursiyalarda o'quvchilarni o'quv rejasi doirasidan chiquvchi material bilan tanishtirishga qulay sharoit yuzaga keladi. Bu imkoniyatdan o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash uchun foydalanish mumkin.

3. To'garak mashg'ulotlarida kasb tanlashga yo'llash. To'garak mashg'ulotlarida o'quvchilarni turli kasblar bilan tanishtirishga ko'proq imkoniyatlar yaratadi.

4. Mazkur maktabni bitirgan o'quvchilar hozirda ishlab chiqarish sohasida ishlayotganlar bilan uchrashuvlar. Odatda, mazkur maktabni bitirgandan keyin sanoat muassasalarida ishlayotgan kishilarning chiqishlari o'quvchilarda katta taassurot qoldiradi. Mehnat ta'limi jarayonida o'quvchilar turli kasb egalari bilan tanishadilar.

5. Har xil madaniy-ommaviy tadbirlar o'tkazish. Kasb tanlashga yo'llash ishining muvaffaqiyatli olib borilishiga yordam beruvchi har xil madaniy-ommaviy tadbirlar maktablarning ish tajribasidan ma'lum. Masalan "Kasblar dunyosi", "Kasb tanlashda shaxsiy va jamoat fikri" mavzusida munozaralar uyushtirish, kinofilmlarni muhokama qilish shular jumlasidandir.

O'qituvchi muayyan kasblar to'g'risida tasavvur hosil qilish uchun bir yo'la barcha o'quvchilar bilan ish olib borishdan tashqari yoki bu kasb bilan yaxshilab tanib-iblag' istagi bo'lgan o'quvchilar bilan jiddiyroq ish olib boradi. O'quvchilar qiziqib-iblag'ga qarab guruh yoki mikroguruhlarga birlashtiriladi. Bunda ishning turli tomonni tushkiliy formalari qo'llaniladi.

6. Ilochi. Mamlakatdagi kasb-hunarga yo'naltirish sohasida umumdavlat ta'sislarini o'tkazish imkonini beruvchi umumdavlat konsepsiyasini ishlab chiqish.

7. Ilochi. Kasbga yo'naltirishning umumdavlat Konsepsiyasi asosida kasb-hunarga yo'naltirishning nafaqat O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi, balki mamlakatning barcha ijtimoiy tuzilmalari miqyosidagi nizomini ta'minlash uchun mamlakatning aholini kasb-hunarga yo'naltirish ishlarida ishtirok etish uchun har bir ijtimoiy tuzilmalarida shunga o'xshash nizomlar ishlab chiqish.

8. Ilochi. Xalq ta'limi muassasasi psixologi (maktab psixologi) haqidagi bilimlarni o'qitish uchun tadbirlar uyushtirish.

9. Ilochi. Kasb-hunarga yo'naltirish markazlari mutaxassislari va maktab psixologlari bilan hamkorlikda o'quvchilarga beriladigan barcha tadbirlarga ulanib bora bora ularni to'g'risida o'rnatilgan tartibda taklif qilish uchun tadbirlar uyushtirish.

- ta'lim tizimi psixologlariga tegishli toifalarni kiritgan holda tabaqalashtirilgan ish haqi to'lashni tashkil etish (masalan, umumta'lim maktablari o'qituvchilarining toifalariga o'xshash), shu maqsadda Moliya vazirligi bilan hamkorlikda tegishli nizom ishlab chiqish.

To'rtinchi. Olti yoshli bolalarni umumta'lim maktablari birinchi sinflariga qabul qilishning qat'iy va ota-onalar uchun qulay tizimini ishlab chiqish. Maktabgacha muassasadan maktabga vaqtidan ilgariroq o'tishning bola organizmiga jismoniy va psixik zararlari haqidagi rejayiv tushuntirish tadbirlarining yo'nalishlarini ishlab chiqish.

Beshinchi. Tegishli oliy o'quv muassasalarining amaliyotchi psixologlari tayyorlaydigan guruhlariga qabulni zarur darajada ko'paytirish. Ushbu oliy uquv muassasalariga "Xalq ta'limi psixologi" mutaxassisligini kiritish to'g'risida taklif tayyorlash.

Oltinchi. Ko'rib chiqilayotgan muammolar bo'yicha xalqaro aloqalarni o'rnatish. Markazlar mutaxassislariga kasb hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik tashhis tajribalari bilan tanishish va jahonning rivojlangan davlatlarda malaka oshirish imkoniyatini yaratish.

Yettinchi. Ko'rib chiqilayotgan muammolar yuzasidan har yili respublika miqyosida ilmiy amaliy konferensiyalar va seminarlarni tayyorlash hamda o'tkazish. Anjumanlar natijalariga ko'ra tegishli hukumat va vazirlikning qarorlari loyihalarni ishlab chiqish.

Sakkizinchi. Mamlakatda kasb-hunarga yo'naltirishning shakllanishi va rivojlanishining kelgusi bosqichini amalga oshirishga rejali holda izchillik bilan o'tish. Buning uchun mablag' bilan ta'minlash manbaalarini aniqlash, kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha ta'limning yangi milliy modeli hisblangan kasb-hunarga yo'naltirish konsepsiyasi asosida respublika hududiy markazlari, malaka oshirish, pedagogika hamda ilmiy-tadqiqot institutlari hamkorligida quyidagilarni ishlab chiqish va amalga oshirish lozim:

1. Keng jamoatchilik qatlamlari orasida kasb-hunarga yo'naltirish bilimlari va kasb-hunarga yo'naltirish faoliyatini targ'ib qilish, aholining keng qatlamlarida kasb-hunarga yo'naltirish tafakkurini shakllantirish.

2. Kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini olib borish uchun namunaviy materiallar paketini (namunaviy rejalar, xonalar, tadbirlarning ssenariylari va h.k.) ishlab chiqish.

3. Kasb-hunarga yo'naltirish ishlarining usullari va metodikalari majmualarni ishlab chiqish, sinab ko'rish va kiritish.

4. Professiografik ma'lumotlarni (kasblar tasniflari) ishlab chiqish, to'plash, tizimlashtirish; bularga oid ma'lumot to'plamlarini qog'ozli va elektron asosda tuzish.

5. Mamlakat va chet ellardagi o'rta-maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari haqidagi ma'lumotlarni yig'ish, tizimlashtirish.

6. Mamlakat, hududlar, ayrim korxonalarining rivojlanishi to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash, tizimlashtirish.

7. Psixologik tashhis metodikalari to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash, tizimlashtirish, sinab ko'rish.

8. Turli yosh guruhlariga mo'ljallangan shaxsiy kasbiy maslahat metodikalari standart majmualarini ishlab chiqish.

9. Axborot ta'limi vazirligi tizimidagi muassasalar kasbiy maslahatchilarini metodikalari va qo'llanmalarini loyihalashtirish, sinab chiqish.

10. Axborot ta'limi muassasalarida iste'dodli bolalarni izlab topish tartibini ishlab chiqish va kiritish.

11. Iqtisodiyotning turli korxonalarini tashhis qilish metodikalari ishlab chiqish.

12. Iste'dodli bolalarni psixologik qo'llab quvvatlash faoliyati monitoringini ishlab chiqish, kiritish.

13. Kasbga yo'naltirish muammolari bo'yicha kompyuter bankini ishlab chiqish va tadbiriq qilish.

14. "O'zbekistonning o'rta-maxsus, kasb-hunar ta'limi muassasalari" axborot qidiruv tizimini (bankini) ishlab chiqish va tadbiriq qilish.

15. Psixodiagnostikaning kompyuter variantini ishlab chiqish, maktab psixologi- kasb-hunarga yo'naltiruvchisining avtomatlashtirilgan ish joyini tashkil qilish.

16. Kasb-hunarga yo'naltirish ishlar samaradorligini baholashning mezonlarini ishlab chiqish va amaliyotga tadbiriq qilish.

17. O'quvchilar, ota-onalar va xalq ta'limi tizimidagi turli toifadagi mutaxassislar o'rtasida sotsiologik tadqiqodlar o'tkazish.

18. Mutaxassislarning malakasini oshirishni tashkil qilish hisobotini yuritish, jumladan, chet ellarga maqsadli xizmat safarlari, stajirovkalarni tashkil etish.

19. Maktabgacha va umumta'lim muassaslarida kasb-hunarga yo'naltirish ishlarining tartibini belgilovchi tashkiliy-me'yoriy hujjatlarni ishlab chiqish, kiritish va nazorat qilish.

20. Kasbga yo'naltirish tizimining barcha darajalarini nazorat qilish va muvofiqlashtirish algoritmini ishlab chiqish.

21. O'quvchilarning qiziqishlari bo'yicha jamoat, byudjet, xo'jalik hisobidagi tashkilotlar, studiyalar, ustaxonalar ishini tashkil qilish.

Har qaysi maktabdagi kasb-hunar tanlash ishlarining vazifasi va mazmuni uning atrofdagi ishlab chiqarishning xususiyatlari, tabiiy sharoitlari, maad iqtisodiy tumandagi xalq xo'jaligi va madaniyatining rivojlanish yo'naltirish

bilan belgilanadi. Maktab o'z tarbiyalanuvchilarini kasblar, mehnatning mazmuni, u yoki bu kasb-hunar egalariga qilinadigan talablar haqidagi bilimlar bilan qurollantirish o'quvchilarning individual, jismoniy va psixologik xususiyatlarini o'rganish va ularga ana shu xususiyatlarga mos kasblarni tanlashlarida yordam berish kerak. Mehnat va kasbiy tayyorgarlik tizimi bevosita yoshlarning mehnat va kasb tarbiyasini, ta'minlash kasbiy axborotlar, kasb tanlash, kasbga yo'naltirish ishlarini amalga oshiradigan ulkan ishlardan biri bo'lib uzoq taraqqiyotini o'z ichiga oladi. Xalqimizning millat, xalq, elat bo'lib shakllanishini mehnatsiz, hunarsiz tasavvur etib bo'lmaydi.

Mehnat ta'limining mazmuni va uning tashkil etilishi. Mehnat ta'limi dasturida o'quvchilar mehnat darslarida egallashi lozim bo'lgan ilmiy-texnik bilimlarining, mehnat malaka va ko'nikmalari hajmi hamda mazmuni belgilab bo'ladi. Dasturda jamiyatimiz taraqqiyotining hozirgi bosqichida yoshlarga mehnat ta'limi berish, ularni tarbiyalash sohasida qo'yilgan maqsad va vazifalar o'z ifodasini topgan. Mehnat ta'limi dasturi o'quv rejasi asosida ishlab chiqiladi. Mehnat ta'limi o'qituvchisi o'zining kundalik faoliyatida bu dasturga amal qiladi va uning bajarilishi majburiy hisoblanadi. Shu bilan bir qatorda o'qituvchi o'quv dasturiga mahalliy sharoitni hisobga olib ma'lum o'zgarishlar kiritishi mumkin. U bunda bir qancha talablar hisobga olinishi lozim. Dasturning mazmuni pedagogik-ning didaktik printsiplarga to'la - to'kis javob berishi, ilmiy va maad iqtisodiy jihatdan puxta bo'lishi, murakkabligi ortib borishi hisobga olingan holda va mehnat ta'limining tanlangan didaktik tizimiga muvofiq ravishda, dasturda ta'limlikda bayon qilinishi, turmush tajribasi bilan bog'langan bo'lishi kerak.

Mehnat malaka va ko'nikmalarini shakllantirish. O'quvchilarni shakllantirish va ularni talablar chiqarish faoliyatiga tayyorlashda mehnat malakalari va ko'nikmalarni katta o'rinda ega bo'shlang'ich sinf o'quvchilariga mehnat ta'limi berish zarurligidan but ularda bir qator mehnat malaka va ko'nikmalarni shakllantirishda Mehnat ta'limi dasturi talablarni bajarishda, dasturda o'z ifodasini topgan holda mehnat ta'limi shakllantirishda

o'quvchilarga ma'lum hajmdagi politexnik bilimlar beriladi. Boshlang'ich politexnik bilim bilan qurollantirish o'quvchilarga predmetni yasash, ishlov berilayotgan materialning xususiyatlari, texnologik o'ziga xosliklari, materialga qo'lda ishlov berilganda qo'llaniladigan asbob-mostlamalarning xususiyatlari, ulardan foydalanish qoidalari haqida ma'lumot berib boriladi. O'quvchilarga berilayotgan politexnik bilim, amaliy ko'nikma va malakalarga o'rgatish ma'lum nazariy darajada amalga oshirishga imkon beruvchi zamindir. Amaliy malaka va ko'nikmalar bilan qurollantirish, amaliy mashg'ulot turlarini o'rgatish ham demakdir. Boshlang'ich sinf o'quvchilari bajarishi kerak bo'ladigan amaliy ish turlari xilma-xildir, biroq mehnat malaka va ko'nikmalarini egallamasdan oq amaliy ish jarayonidagi materiallarni o'lchab olish va belgilash, ularni qirqib, ishlov berish, qismlarni yelimlash, tikish, o'rash va bog'lash kabi yo'llar bilan birlashtirish va mustahkamlash, detallarni yig'ish va buyumni mantaj qilish va buyumni bezash ishlarini bajarish bir qiyinchiliklar tug'diradi. O'quvchilardagi mehnatga bo'lgan qiziqishni o'z vaqtida aniqlash va ularga mehnat malakalarini sevgan mashg'ulotlarida takomillashtirishlariga yordam berish juda muhimdir. Bunda o'quvchilarni e'tiboriga eng oddiy buyum o'yinchoqlarni, o'yinlarni, o'quv qurollarini tayyorlash, naqshlar chizib va qirqib olish, aplikatsiya ishlarini havola etiladi. Bundan tashqari o'quvchilarda mehnatga qiziqishni uyg'otish, mehnat darslarida hosil qilingan bilimlarni kengaytirish va chuqurlashtirish, ko'nikma va malakalarini mustahkamlash uchun "Mohir qo'llar" to'garaklarida, sinfdan tashqari ishlarni tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Ko'nikma – bu kishining bilim va tajriba asosida egallangan, ma'lum harakatni ongli bajarishga bo'lgan qobiliyatidir. Masalan: kartonni kesa bilish ko'nikmasi, qaychini to'g'ri ishlata olish, harakatni aniq muvofiqlashtirish, yo'nalish, kuch va bosimning tengligini saqlash.

Malaka -bu faoliyatning mashq qilishlar jarayonida yetilgan, mujassamlashgan tajribadir. Bu tez va aniq bajarish, mashq qilish tufayli tarkib topgan ko'nikma yoki bu ma'lum miqdordagi mashq va usullar bajarilganda

ko'nikmadan sakrab o'tish degan ma'noni anglatadi. Shuning uchun mazkur ko'nikma agarda malakani yuzaga keltirishni nazarda tutgan mashq va usullar to'g'ri tuzilgan bo'lsa u to'g'ri malakaga aylanishi mumkin. Biroq malakaning takomillashuv darajasi o'qitishning turli bosqichlarida turlichadir. Uning strukturasi ham o'zgaruvchidir. Mashqlar jarayonida o'quvchilar bajarilayotgan harakatlar murakkablashib borgan sari, asta-sekin oddiy malakalarning murakkab malakalarga birlashuvi sodir bo'ladi. Mehnat malaka va ko'nikmalarini shakllantirish quyidagicha asosiy bosqichlardan tarkib topadi:

- a) boshlang'ich tushuncha berish.
 - b) mehnat harakatlarini sinov uchun bajarish.
 - v) ish harakatlari natijasi.
 - p) yakuniy xulosa chiqarish.
- Mehnat malakalari va ko'nikmalarini shakllantirishga mo'ljallangan amaliy mashqlar faqat vaqtga ko'ra taqsimlanganda hamda ma'lum tizim asosida o'tkazilgandagina ijobiy natija beradi.

Amaliy ishlar tizimi quyidagi asosiy talablarni o'z ichiga oladi:

1. Amaliy ishlar bajariladigan topshiriqning murakkabligi oshib borishini nazarda tutgan holda joylashtirish lozim.
2. Bajarilayotgan amaliy ish mazmuni to'liq tarzda oldingi amaliy ishga muvofiq bo'lishi lozim.

3. Amaliy ish jarayonida mustaqil ishlash darajasi ortib borishi kerak.

Mehnat malakasining muvaffaqiyatli bo'lishi bir qator shartlarga bog'liq. O'quvchilarning faolligini mustaqil rejalashtirmas ekan, uning malakasi hech qanday shartlarsiz o'z-o'zidan oshib borishi mumkin. Nazoratning yo'qligi ko'pincha xato va nuqsonlarning amaliy bajarilishini oshirib berishga olib keladi. Bu esa o'z navbatida yetilmagan harakat va usullarning shakllanishiga sabab bo'ladi.

Savollar

1. Mehnat malaka va ko'nikmalarini shakllantirish bosqichlari.

2. Mehnat malakalari tashkil qilish shakllari, mehnatga o'rgatishda ish bajarilishining maqsad va mohiyati. Ish turlari haqida tushunchalar.

3. Kasb-hunarga yo'naltirish. Ish turlari vositalaridan foydalanish qoidalarini.
Mehnatga munosabat tushunchalarini o'stirish.

Mavzu: Boshlang'ch sinflarda mehnat ta'limi darslarini tashkil etilishi

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi mehnat ta'limi bo'yicha ishlarni amalga oshirayotganda o'quvchilar u yoki bu ishni bajarish natijasida qanday ko'nikma, bilim va malakalarni egallashlarini aniq bilish kerak. Ana shunday holda o'qituvchi sinf uchun shu vaqtda zarur bo'lgan materiallarni tanlash imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu o'rinda muhimi o'quvchilar mazkur materiallarni tayyorlash jarayonida dastur nazarda tutgan bilim va malakalarni egallab olishlaridan iborat. Boshlang'ich sinf mehnat ta'limi darslaridagi ta'lim-tarbiyaviy vazifalar umumta'lim maktablaridagi mehnat ta'limining umumiy vazifalaridan kelib chiqib, quyidagi mashg'ulot turlari jarayonida amalga oshiriladi:

1-4-sinflar uchun

1. Qog'oz va karton bilan ishlash
2. Gazlama va tolali materiallar bilan ishlash
3. Tabiiy va turli materiallar bilan ishlash
4. Badiiy qurish-yasash va texnik modellashtirish.

Har bir dars mashg'uloti xavfsizlik texnikasi qoidalariga rioya qilgan holda tashkil etiladi. Jumladan, **(1-4 sinf)** o'quvchilarni aqliy va jismoniy mehnat turlari, kasblar bilan dastlabki tanishtirish, kasb tanlashga tayyorlash, mehnatni qadrlash, mehnatga qiziqish hamda mehnatsevarlikni shakllantirish, hunarmandchilik turlari bo'yicha kengroq nazariy bilim berish bilan birga kuchaytirilgan holda mehnat ta'limi asosida amaliy mashg'ulotlarni bajarish o'quvchilarda dastlabki nazariy va amaliy mehnat tajribalarini hosil qilish zamonaviy texnika borasidagi bilimlari doirasini yanada kengaytirish, ularda kishilar mehnati va mehnat jarayoniga nisbatan ijobiy munosabatda bo'lib tayyorlash, o'ziga topshirilgan har qanday ishni uddalay bilish, mehnat o'ziga xos madaniyati va uning nazariy asoslarini egallash, o'z ishlari o'rtog'larining ishlarini rejalashtirish hamda tashkil eta olishga o'rnatish o'quvchilarni mehnat ta'limi mashg'ulotlari jarayonida aqli, odobli,

ahloqiy sifatlar shakllangan, did-farosatli hamda jismonan sog'lom qilib tarbiyalashni amalga oshirish, mehnat jarayonlari, kasb asoslarini (mehnat ta'limini (texnologiya)) o'rgatish va kasb tanlash bilan uyg'unlashtirish orqali kasbgacha tayyorgarligiga zamin yaratish bilan egallagan bilimlarini uzviy rivojlantirish asosida mehnat qurollari, vositalari, jarayonlari, hududiy ishlab chiqarishning asoslarini o'rgatish, texnika va mehnat ta'limi (texnologiya) asosida egallanayotgan kasb-hunar sohasi xususiyatlari, shu sohaning ilg'or vakillari faoliyati bilan tanishtirish nazariy bilim berish bilan birga amaliy mashg'ulotlarning to'liq majmuasini bajarish orqali kundalik hayotda qo'llay olish layoqatini rivojlantirib boradi. Shvedsariyalik faylasuf olim **Xopkins Anvvis Singletom Watsning fikriga ko'ra "yuksak darajadagi o'qituvchining repertuaridan o'qitish va o'rgatishning turli modellari strategiyalari va to'g'ri yo'nalish berish usullari joylashgan bo'ladi. Asosiy maqsad ta'lim berishga qaratilgan bo'ladi. O'qituvchi o'quvchilar o'rtasida ta'lim munosabat o'rnatadigan yo'nalishlar yaratadi va darsga qaratilgan".** Albatta jamiyatimiz oldida vujudga kelayotgan muammolarni hal etishga loqil kirisha oladigan, sharoitni yaxshi tushunadigan, keng qamrovli fikrlaydigan, huvoatda uchraydigan kundalik va kasbiy muammolarni hal etishga loqil qila oladigan, taqqoslay oladigan, amaliy hal eta olishga harakat qiladigan bo'lgan talab qo'yilmoqda.

Mehnat va kasbiy tayyorgarlik tizimi bevosita yoshlarning mehnat va kasb tanlash bilan bog'liq bo'lgan bo'lib, kasb tanlash, kasbga yo'naltirish va mehnat jarayoniga qatnashish uchun ishlab chiqarish va taqsimot tizimining bir qismini tashkil etadi.

Mehnat va kasbiy tayyorgarlik tizimi bevosita yoshlarning mehnat va kasb tanlash bilan bog'liq bo'lgan bo'lib, kasb tanlash, kasbga yo'naltirish va mehnat jarayoniga qatnashish uchun ishlab chiqarish va taqsimot tizimining bir qismini tashkil etadi.

ota-bobosidan meros bo'lib, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan o'zining tarixiy-madaniy birligi bilan ajralib o'ziga xos xususiyatlarini saqlab kelgan. Respublikamiz hududida o'tkazilgan arxeologik tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hunarmandchilik bu yerlarda ikki ming yillar oldin rivojlangan. Bu davrda sinfiy jamiyat paydo bo'lib, yirik mehnat taqsimoti negizida hunarmandchilik mustaqil soha bo'lib ajralib chiqqan.

Hunarmandchilikning qadimiy davrlarida eng ko'p tarqalgan turi temirehilik, zargarlik, misgarlik va tunukasozlik bo'lgan. Hozirgacha keng tarqalgan qadimiy kasblardan biri yog'och buyumlari yasash hunarmandchiligidir. XX- asr boshlarida tikuv mashinalari paydo bo'lishi bilan yangi hunarmandchilik kasb yuzaga keldi. Shu bilan birga, hunarmandlar terida payafzal, nonvoylik, qassoblik, oshpazlik kasblari yuzaga kelgan.

O'quvchilarni kasbga yo'naltirishning asosiy maqsadi va bir o'quvchiga individual ravishda kasb yoki mehnat faoliyati sohasini asosan va to'g'ri tanlashda yordamlashishdir. O'quvchilarni kasbga yo'naltirish umumta'lim maktabi ishining tarkibiy qismidir. Ma'lumki, agar kasb to'g'ri tanlangan bo'lsa, inson uchun mehnat quvonch, ijodiy ilhom manbaiga aylanadi. Kasb tanlashga yo'llash butun pedagoglar jamoasi tomonidan hal etiladigan umum maktab vazifasi hisoblanadi. Shu bilan birga, bu ishda mehnat ta'limi alohida o'rinni egallaydi. O'quvchilarni kasb tanlashdagi asosiy omillar ota-ona, muhit va ta'lim tarbiyadir. Kasb tanlashning asosiy vazifasi o'quvchilarni fan asoslari, politika, mehnat va malakalari bilan qurollantirishdan, ularni mehnat va ijtimoiy faoliyatga, kasblarni ongli ravishda tanlashga, moddiy va ma'naviy boyliklarni ishlab chiqarishda ishtirok etishga tayyorlashdan iboratdir. Maktabda kasb tanlash ishlari quyidagi maqsadlardan iborat:

1. O'quvchilarni kichik sinflardan boshlab, xalq xo'jaligining turli tarmoqlari bilan tanishtirib borish.

2. O'quvchilarni xalq xo'jaligining turli tarmoqlari bilan tanishtirib, omnaviy kasblarning mazmuni, sinfdan tashqari o'tkaziladigan tadbirlarni amalga oshirish.

3. Kasb tanlashga yo'llash ishlarini olib borishda o'quvchilarni asosan maktab joylashgan hududning korxonasi, tashkilotning ehtiyoji uchun zarur bo'lgan kasb va mutaxassislarga yo'llash.

Har bir o'quvchining bo'lajak kasbini tanlashi ob'ektiv va ongli harakatga ega bo'lishi lozim. O'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash sohasida oldinga qo'yilgan maqsadlarini amalga oshirish uchun quyidagi eng muhim vazifalar hal etilishi lozim.

1. Ularning qiziqishlari, mayli va qobiliyatlari, psixofiziologik imkoniyatlari, ilhomiy tayyorgarligi va salomatligini o'rganilishi.

2. Ularning kasblar haqidagi bilimlarini kengaytirishga doir tadbirlarning amalga oshirilishi.

3. Ularning mehnat sohasidagi amaliy faoliyatning tashkil etilishi va quvvatlanishiga kasbga qiziqishlarini rivojlantirishga va mustahkamlashga yordam berilishi.

4. Maktabni butun chiqayotgan yoshlarning kasbga qat'iy qiziqishlarini oshirish va mustahkamlashda yordam ko'rsatish, ishlab chiqish sohasidagi kasblar haqidagi tadbirlar belgilanishi kerak.

Kasb tanlash juda muhim masala bo'lib ko'pincha o'quvchilar uni mustaqil ravishda qilishadi. U o'quvchilarning ish tajribasi o'quvchilarni kasb tanlashga qiziqishlari uchun muvaffaqiyatli belgilab beradi. Ulardan asosiylari quyidagilardan iborat:

1. O'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash. Masalan, o'qituvchi o'quvchilarni kasb tanlashda qiziqishlari uchun muvaffaqiyatli belgilab beradi.

Masalan: Yog'och kesuvchi, rom yasovchi, duradgorlik, tikuvchilik, oshpazlik va boshqa kasblar haqida bilim oladilar. va tanishtirish.

2. Ekskursiyalarda kasb tanlashga yo'llash. Odatda, ekskursiyalarda o'quvchilarni o'quv rejasi doirasidan chiquvchi material bilan tanishtirishga qulay sharoit yuzaga keladi. Bu imkoniyatdan o'quvchilarni kasb tanlashga yo'llash uchun foydalanish mumkin.

3. To'garak mashg'ulotlarida kasb tanlashga yo'llash. To'garak mashg'ulotlarida o'quvchilarni turli kasblar bilan tanishtirishga ko'proq imkoniyatlar vujudga keladi.

4. Har-xil mavzuda uchrashuvlar o'tkazish. Odatda, umumta'lim maktablarni bitirgandan keyin ishlab chiqarish sanoati muassasalarida ishlayotgan kishilar bilan suhbatlari o'quvchilarda katta taassurot qoldiradi. Mehnat ta'limi jarayonida o'quvchilar turli kasb egalari bilan tanishadilar.

5. Har xil madaniy-ommaviy tadbirlar o'tkazish. Kasb tanlashga yo'llash ishining muvaffaqiyatli olib borilishiga yordam beruvchi har xil madaniy-ommaviy tadbirlar maktablarning ish tajribasidan ma'lum. Masalan "Kasblar dunyosi", "Kasb tanlashda shaxsiy va jamoat fikri" mavzusida munozaralar uyushtirish, kinofilmlarni muhokama qilish shular jumlasidandir.

6. Kasblar mazmunini chuqur o'rganish. O'qituvchi muayyan kasblar to'g'risida tasavvur berish uchun bir yo'la barcha o'quvchilar bilan ish olib borishdan tashqari yoki bu kasb bilan yaxshilab tanishish istagi bo'lganda o'quvchilar bilan jiddiyroq ish olib boradi. O'quvchilarni qiziqishlariga qarab guruh yoki mikroguruhlarga birlashtiradi. Bunda ishning turli-tuman tashkili formalari qo'llaniladi. O'quvchilar o'z kuchi bilan referat yozadilar, ekskursiyalar o'tkazadilar.

7. Fakultativ mashg'ulotlar. Ayrim maktablarda fakultativ mashg'ulotlar ajratilgan soatlarning ma'lum qismidan kasb tanlashga yo'llash ishi foydalaniladi.

Kasb to'g'ri tanlanganda ular o'z qobiliyatlarini va qiziqishlarini yaxshiroq ro'yobga chiqarishlari hamda jamiyatga ko'proq foyda keltirishi mumkin.

Kasbga yo'llash, qiziqirish hamda malaka va ko'nikmalarini shakllantirishda o'quv jarayonidagi ta'lim tarbiya ishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Binobarin mehnat ta'limi fanlari bo'yicha tarbiyaviy ishlarning o'ziga xos xususiyatlari, maqsadi, vazifalarining beqiyos ahamiyati mavjud.

Kasbni to'g'ri tanlash – inson turmushida muhim qadamdir, yosh avlodning butun hayotidagi muvofaqqiyati ko'p jihatdan kasbning qanchalik to'g'ri tanlashiga bog'liq.

Kasb tanlashda o'quvchilarga bir qator omillar ta'sir etadi.

Qiziqish – bu voqeikdagi predmetlar va va hodisalarning bilish yo'nalishini belgilaydigan, biror narsaga berilish, qoniqish tuyg'usi orqali uyg'onadigan faoliyati tushuniladi.

Qobiliyat – Qaysi bir faoliyatni muvofaqqiyatli bajarishga ta'lluqli bo'lgan va bilimlar, malakalarni egallashning tezkorligini yengilligini izohlab beradigan xususiyatdir.

Uduq – Afsuski muvofiq sezgi organlarining yoki bir butun hodisalarning inson ongidan aks etishidir.

Karakteri – Ilati-harakatlarning sifat jihatlarining o'ziga xosligini, muvofiqiyatini ko'rsatib turadigan, maxsus munosabatlarni paydo bo'lish jarayonida o'zining o'zini qoldiradigan xususiyatlari majmuasidir.

Intellekt – Ilatib, anglashning yuqori shakli bo'lib o'zida obektiv dunyodagi hodisalarni bilish munosabat o'rtasidagi munosabatlarni namoyon etishdir.

Ilmiy bilim – Ilmiy bilimlar hamda bilimlar hisoblanadigan sub'ekt va ob'ektning bilimlar ta'limi muvofiqiyatini ta'limiyatida qayta ta'sir etilishi hamda aks ettirish xususiyatidir.

Erk - O'z oldiga maqsadlarni qo'yish va qabul qilish bilan birga, ularni hal etish, amalga oshirish yo'lida ichki va tashqi to'sqinliklarni yengib o'tishdir.

Dunyodagi kasblar, hunarlar, ularning sir asrortlari bilan tanishtirish, qadim ota-bobolarimiz shug'ullangan turli xil hunarmandchilik naqqoshlik, ganchkorlik, yog'och o'ymakorligi, kandakorlik, beshikchilik, pichoqchilik, miskorlik, kashtachilik, etikdo'zlik, do'ppi tikish, zardo'zlik, gilamchilik, kosibchilik, to'quvchilik, zargarlik, kulolchilik kabi kasb hunarlar bilan tanishtirish, hozirgi kunda rivojlanayotgan kasblar geodezist, avtochilangar, kinolog, ixtolog, agranom, dasturchi, broker va boshqa kasblar xaqida ma'lumotlar berish mehnat darslarida amalga oshiriladi.

Savollar

1. Kashtachilik, zardo'zlik, gilamchilik kasb egalari haqida izoh bering.
2. Kasb va hunar haqida ma'lumot bering

Mavzu: Mehnat ta'limining shakli va metodlari

Mehnat ta'limini tashkil etishga nisbatan qo'yiladigan muhim talablardan biri metodlarning xilma-xilligi va ularning muayyan maqsadga xizmat etishidir. Ta'limda qo'llaniladigan mantiqiy metod barcha o'rta tahlil maktablari uchun umumiy va eng ko'p tarqalgan metoddir.

O'qituvchi mantiqiy metod - hikoya, o'quv materialini og'zaki bayon etishini, suhbatni qo'llar ekan, u o'quvchilarga faqat o'zidagi bilimlarni ularga o'tkazibgina qolmay, balki o'quvchilarda ayni yo'nalishga qiziqish ham uyg'otadi. Mantiqiy metodlar:

- A) Hikoya qilib berish.
- B) O'quv materialini og'zaki bayon qilib berish.
- V) Suhbat.

Hikoya qilib berish - o'quv materialini jonli, obrazli qilib bayon qilishdir. Hikoya maksimal kontrol va o'quvchilarni galdagi ishlariga

bog'langan bo'lishi shart. Hikoyani dars temasini qisqacha umumlashtirib tamomlash kerak.

Jonli so'zdan har qanday metodda ham foydalaniladi, jonli so'z yordamida mehnat priyomlari, ko'rgazma qo'llanmalar izohlab ko'rsatiladi. O'qituvchining so'zi o'qitishdagi aktivlikni ta'minlash uchun, xatolarning oldini olish uchun ayni shu texnologiyasini bajarishda o'quvchiga yordam berish uchun, jihozni boshqarish vositalarining tuzilishi, boshqarish priyomlarini o'zgartirish uchun zarurdir.

O'quv materialini og'zaki bayon etish - haqiqiy materialni izchillik bilan hayon qilib berishdir. Bunda faktlarni analiz qilish va isbotlash katta o'rin oladi. O'qituvchi o'zining basnida, o'z yozmalaridan, hisoblashlaridan foydalanadi, bunda galdagi shuning xarakteri oydinlashtiriladi.

Materialni bayon qilishda o'qituvchi o'quvchilarning nazariy bilimlari mavzusiga, ularning ishlab chiqarish ta'limi jarayonida qo'lga kiritilgan faktlalariga tayanishi lozim. Bu maqsadda u maxsus texnologiya kursi bilan yoki materialshunoslik, chizmachilik programmasi bilan mukammal tanishib chiqishi, har zamonda bu darslarga qatnashishi kerak

Suhbat - bunda o'quvchilar o'qituvchining savoliga javob beradi, yoki savolning mazmuniga muvofiq, so'zga chiqadilar. Suhbatdan o'rganiladigan material to'g'risida o'quvchilarga ma'lum hajmda bilim bo'lgan xollarda foydalaniladi. Suhbat oxirida o'qituvchi o'quvchilarning javoblarini umumlashtiradi.

Suhbat oldindan tuzilib qo'yilgan reja asosida muayyan masalalarni muhokama qilish, o'qituvchi bergan savollarga o'quvchilarning javob berishlari tarafdin berishi mumkin. O'quvchilarda ayni mavzuga doir birmuncha bilim va texnologiya bo'lgan taqdiridagina suhbat usuli samarali bo'lishi mumkin. Suhbatning muvaffaqiyatli chiqishi ko'p xollarda o'qituvchining o'quvchilarga ta'lim berish usuli bo'lganligiga bog'liq. Suhbatni shunday olib borish kerakki u belgilangan ta'lim maqsadlarini muvaffaqiyatli amalga oshirishga yordam beradigan bo'lsin. Suhbatning muvaffaqiyatli amalga oshirishiga yordam beradigan bo'lsin.

Ko'rgazmali metod - shaxsan mehnat priyomlarini ko'rsatish, jihozlarni, ko'rgazma qurollarni, o'quv kino filmlarini, diafilmlar va hokazolarni namoyish qilish demakdir.

Ko'rgazmali metodlar: A) ishlab chiqarishga ekskursiya o'tkazish. B) mehnat priyomlarini ko'rsatib berish.

Ekskursiya-ko'rgazmali o'qitish bo'lib, bunda o'quvchilar buyumlarni texnologik hodisa va mehnat jarayonlarini, mehnatni tashkil etishni ishlab chiqarish sharoitida o'rganadilar. Mehnat ta'limi o'quvchisi ekskursiya o'tkazish planini oldindan tuzib qo'yishi, eng xarakterli ob'ektlarini belgilab ular bilan mukammal tanishib chiqishi kerak.

Korxonalarga zamonaviy jihoz, ya'ni texnologik protsesslar bilan tanishish maqsadida qilinadigan ekskursiyalarda jixozni boshqarish priyomlarini, ilg'or ish metodlarini, shu o'rinda mehnatni tashkil etish kabilarni ko'rsatishning kattaligini ahamiyati bor.

Har xil ko'rgazmali qurollarni va mehnat priyomlarini ko'rsatish metodlarini mehnat ta'limida muhim o'rin tutadi. Bu masalada o'ylar ekanimiz, uning tayyorgarlik ko'rish bosqichlariga va namoyishga nisbatan talablarga alohida e'tibor berishimiz kerak bo'ladi. Tajribaning ko'rsatishicha ko'rgazmali xaddan oshib ketsa bu xil o'quvchilarning o'rganilayotgan xodisa moxizlarini aniqlashdan chetlashishiga sabab bo'lar ekan. Shunga qaramay, bitta buyum tegishli ko'rgazmali qurollar uning turli tomonlarini oydinlashtirishga xil qilgani taqdirda ular sonining ko'proq bo'lishidan xavfsiramasa ham bo'ladi.

Odatda ko'rgazmali qurollar dars boshlanmasdan ko'rsatib qo'yiladi. O'quvchilarning vaqtdan ilgari ko'rgazma qurollar bilan (chala) qiziqish qurollarga jiddiy qiziqish havasini susaytirib qo'yishi mumkin. Ko'rgazma materialining mazmunini ochishga mumkin qadar o'quvchilarning o'zlariga jalb qilishlari zarur. Bu esa o'quvchilarda kuzatuvchanlik va bilim xislatlarini tarbiyalash choralaridan biridir.

Mehnat ta'limida mehnat priyomlarini ko'rsatish masalasi alohida muhim o'rinni tutadi. Bu o'qitishning asosiy ko'rgazma materiallaridan biridir. Bunda

mehnat ta'limi o'qituvchisi mehnat priyomlarini va protsessni ko'rsata bilishi uchun, yuksak professional malakali bo'lishinigina emas, balki yetarli darajada pedagogik tajribaga ega bo'lishini ham talab etadi.

Shuni ham ta'kidlab o'tish zarurki, namoyish qilinadigan mehnat priyomlari va protsesslari barcha o'quvchilarga ko'rinadigan bo'lishi shart. O'quvchilar ayni ish priyomlarini shakllantirish uchun qanday harakatlarni va qay tartibda ishlatish kerakligini yaxshi faxmlab olishlari zarur.

Amaliy metodlarga:

- a) mashqlar.
- b) laboratoriya-amaliy ishlari.
- v) texnikaga oid ma'lumotnoma, adabiyotlar va hujjatlar bilan ishlash

Mashq-mehnat o'quvchilarni shakllantirish va sekin asta ularni malakaga oshirish uchun ish harakatlarini ongli ravishda va ko'p marta takrorlashdan iborat. Mashqlar mehnat va ishlab chiqarish ta'limining asosiy metodidir. Mashqlar jarayonida mehnat va hunar usullarini bajarishning sifatli bo'lishiga, o'quvchilarning faolligini sinchiklab nazorat qilishga e'tibor berish kerak.

Mavzu: Mehnat darslarida qo'l mehnatining usullari

O'qitish usullari bilimlarni shunday darajada egallanishiga xizmat qilishi kerakki ular o'quvchilarning chizmani o'qituvchi chizgan o'lchamlar asosida emas, balki hisoblab topilgan o'lchamni bo'yicha chizib, egallagan bilimlarini amalda qo'llay olingan.

O'qitish usullari bilimlarni shunday darajada egallanishiga xizmat qilishi kerakki ular o'quvchilarning chizmani o'qituvchi chizgan o'lchamlar asosida emas, balki hisoblab topilgan o'lchamni bo'yicha chizib, egallagan bilimlarini amalda qo'llay olingan.

O'qitish usullari bilimlarni shunday darajada egallanishiga xizmat qilishi kerakki ular o'quvchilarning chizmani o'qituvchi chizgan o'lchamlar asosida emas, balki hisoblab topilgan o'lchamni bo'yicha chizib, egallagan bilimlarini amalda qo'llay olingan.

O'qitish usullari bilimlarni shunday darajada egallanishiga xizmat qilishi kerakki ular o'quvchilarning chizmani o'qituvchi chizgan o'lchamlar asosida emas, balki hisoblab topilgan o'lchamni bo'yicha chizib, egallagan bilimlarini amalda qo'llay olingan.

O'qitish usullari bilimlarni shunday darajada egallanishiga xizmat qilishi kerakki ular o'quvchilarning chizmani o'qituvchi chizgan o'lchamlar asosida emas, balki hisoblab topilgan o'lchamni bo'yicha chizib, egallagan bilimlarini amalda qo'llay olingan.

O'qitish usullari bilimlarni shunday darajada egallanishiga xizmat qilishi kerakki ular o'quvchilarning chizmani o'qituvchi chizgan o'lchamlar asosida emas, balki hisoblab topilgan o'lchamni bo'yicha chizib, egallagan bilimlarini amalda qo'llay olingan.

O'qitish usullari bilimlarni shunday darajada egallanishiga xizmat qilishi kerakki ular o'quvchilarning chizmani o'qituvchi chizgan o'lchamlar asosida emas, balki hisoblab topilgan o'lchamni bo'yicha chizib, egallagan bilimlarini amalda qo'llay olingan.

O'qitish usullari bilimlarni shunday darajada egallanishiga xizmat qilishi kerakki ular o'quvchilarning chizmani o'qituvchi chizgan o'lchamlar asosida emas, balki hisoblab topilgan o'lchamni bo'yicha chizib, egallagan bilimlarini amalda qo'llay olingan.

O'qitish usullari bilimlarni shunday darajada egallanishiga xizmat qilishi kerakki ular o'quvchilarning chizmani o'qituvchi chizgan o'lchamlar asosida emas, balki hisoblab topilgan o'lchamni bo'yicha chizib, egallagan bilimlarini amalda qo'llay olingan.

Mehnat ta'limi jarayonida o'quvchilarni mehnat ta'limi va tarbiyasiga tayyorlashda mana shu usullardan samarali foydalanilsa o'qituvchi o'quvchilarning mehnat ta'limi va tarbiyasining malaka va ko'nikmalarini egallashlariga va mehnatga tayyorlash to'g'ri tarbiyalansa, haqiqiy mehnatkash uchun zarur bo'lgan sifatlar shakllanadi.

Og'zaki bayon qilish-bu usuli ikki xil ko'rinishda bo'lishi mumkin: 1. Monologik bayon qilish, bunda faqat o'qituvchi gapiradi, o'quvchilar esa uning nutqini idrok etib, anglab oladilar. Qo'l mehnati darslarida u tushuntirish va hikoya qilish, instruktaj ko'rinishida bo'ladi. 2. Dialogik bayon usuli bo'lib bu o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro suhbatidir.

Tushuntirish va hikoya qilish. Bu usulda materialni jonli va obrazli bayon qilishdir. Bu holda yangi bilimni o'qituvchining o'zi beradi. Ba'zan suhbat davomida o'quvchilarning qanchalik o'zlashtirayotganliklarini bilish maqsadida ularga savollar bilan murojaat etish maqsadga muvofiqdir. Hikoya agar bajarilgan ishlar, natural rasmlar, fotosuratlar va shu kabilarni ko'rsatib bajarilsa, anchagina tushunarliroq bo'ladi. Bu o'rinda tushuntirayotganda - ko'rsat va tushuntir degan qoida bajariladi. Yangi materialni bayon qilishda o'quvchilarning bir xil emasligini nazarda tutish lozim. Tushuntirishda bu o'zlashtiruvchilarga alohida e'tibor berish lozim. Hikoya qilish jarayonida ularning idroklarini faollashtirish maqsadida tushuntirayotgan material yuzasidan ularga bir-ikkita savol berish mumkin.

Suhbat. Bu usulda turli o'quv maqsadlarda, ya'ni yangi dastur materialini bayon qilish, bilimlarni rejalashtirish va chuqurlashtirish uchun takrorlanayotgan jarayonida, o'quvchilarning bilimini tekshirish uchun qo'llanishi mumkin. Bu usulda o'quvchilardagi qiziquvchanlikni qo'zg'ab, savollar berish foydali bo'ladi. Suhbat xuddi hikoya singari ma'lum talablarga javob berish kerak, ya'ni:

- savollar shunday shakllantirish lozimki, ular o'quvchilar tafakkurini faollashtirsin, ularni aniq va ishonarli javobni izlashga undasin;
- mavzuni ochib berishda izchillik bo'lishi uchun suhbatning rejasini oldindan tuzib qo'yilgan savollari albatta bo'lishi kerak;

- o'quvchilarning diqqati qavsi dalil va xulosalarga qaratilishi oldindan belgilanishi lozim.

Suhbat o'quv materilining chuqur va ongli egallanishiga yordam berishi, o'quvchilarda bo'lajak amaliy ishni ongli rejalashtirish malaka va ko'nikmalarini shakllantirishda vosita xizmatini o'tashi, egallangan bilimlarni amalda qo'llash malakalarini sindirishga yordam berishi kerak.

Mashqlar- bilim va ko'nikmalarni mustahkamlash maqsadida o'tkaziladi. O'qituvchi ko'nikma va malakalarni mustahkamlash maqsadida o'quvchilarga turli mashqlar beradi, bunda u ijodiy xarakterdagi ishlarni tashkil etib ko'proq mustaqillik talab etuvchi mashqlarni nazarda tutadi.

Bu metodning mohiyati borgan sari murakkablashib boruvchi usul va harakatlarning ongli hamda ko'p marta takrorlashidir.

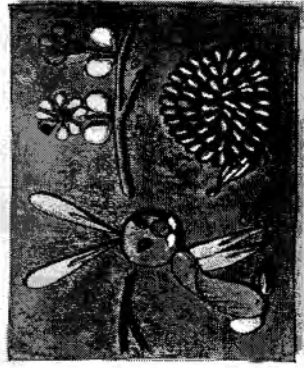
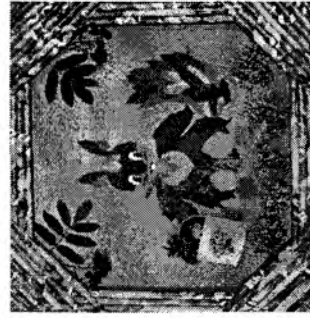
Mashqlar ommoviy va yakka tartibda bo'ladi, ya'ni butun guruhda bir xil ishni va barcha o'quvchilar turli ishlarni bajarishlari mumkin.

Mashqlarning xarakterli xususiyati ayni bir harakatning takrorlanishi bo'lib, u uchun o'quvchilarda bajarilayotgan ishga nisbatan qiziqishini saqlash talab etiladi.

Mashqlar yakunida ishlarni tahlil qilish, eng yaxshi ishlarning tahliliga tayyorlab, kim qanday natijalarga erishganligini ko'rsatish lozim. Ayni bir vaqtda barcha talabkarni ustida ham to'xtash va ishning sifatini yaxshilash yoki bajarish talab etiladi.

Amaliy ishlar-bu usul o'quvchilarga egallangan bilimlarini amalda qo'llashni ta'minlashga yordam beradi. Amaliy ishlarni bajarish rejasini o'quvchilarning o'zlarining mustaqil tuzishlari katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir.

Bu usulning muvaffaqiyatli bajarilishi o'quvchilar tomonidan bajarilishini ham amaliy ishlariga ta'lim berishga ta'minlaydi. Bu egallangan bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi.

Mustaqil ishlar —bu o'qituvchining bevosita ishtiroksiz, biroq uning topshirig'i bilan maxsus ajratilgan vaqtda bajariladigan ishlardir. Bu o'rindda o'quvchilar o'zlarining intilishlarini qo'llab hamda aqliy va jismoniy harakatlarning natijalarini yoki bu formada ifodalab, topshiriqda qo'yilgan maqsadga ongli ravishda erishishga harakat qiladilar:

1. O'quvchilar bajariladigan ishning mazmunini yaxshi tushinishlari va uni bajarish tartibini aniq tasavvur qilishlari lozim.
2. O'quvchilar topshiriqni qanday asbob-uskunalar bilan bajarish kerakligini, ularning tuzilishiga va ishlashiga oid xususiyatlarini, ularni shu rejimga moslash usullarini vaishlash nuqsonlarning oldini olish choralarish bilishlari kerak.
3. Ish o'rmini to'g'ri tashkil etish, buning uchun ish va o'lchov asboblarni, zagatovkalarni, texnologiya hujjatlarini to'g'ri joylashtirish kerak.
4. Xavfsizlik texnikasi, sanoat sanitoriyasi va mehnat gigienasi qoidalarini rioya qilishlari zarur. Ta'lim metodlari o'sayotgan organizmning anatomik fiziologik, biologik xususiyatlariga ham bog'liqdir.

Ta'lim metodlarini faollashtirish quyidagi ta'lim qonunlariga e'tiborni kuchaytirishni ta qozo etadi. "Ta'limda intellektual sohani rivojlantirish onuni. Bu qonun bo'yicha ta'lim oluvchining fikrini (bilishini, ijodini), xotirasini, diqqatini, aqlsifatlarini (teranlik, eguluvchanlik, tejamkorlik, mustaqillik), fikrlash ko'nikmalarini (ajratish, qo'shish, tahlil qilish vah.k.), bilishini (ta'lim oluvchilarni qarama-qarshilik muammolarni qurish, yollar qo'yan farazlarni ilgari surish va h.k.), o'rganishini bilishini rivojlantirish, predmetga oid bilim, o'quv va ko'nikmalarni ishkkantirishning istiqbolli usullari ishlab chiqiladi va ulardan amaliyotda foydalanish shakllari yaratiladi"³ Ta'lim oluvchilarning bilish faoliyatini kuchaytirish uchun ularning yoshiga xos biologik o'sishni hisobga olish kerak. Bunga qo'shib ta'limning ko'pgina jihatlari ta'lim beruvchi va ta'lim oluvchining foydali va shu kabilarga bog'liq. Ta'lim oluvchilarda faol o'rganishni kuchaytirish uchun ta'lim oluvchilarning tadqiq qilish (ijod) va o'rganishga qo'llaniladigan (intilishini) yuzaga chiqaruvchi faoliyatli yondashuv ta'lim metodlarini faollashtirishga asosiy didaktik asos bo'la oladi.

Nazorat savollari.

1. Axborot ta'limdan amaliy ish usullariga izoh bering.
2. Mustaqil ishlarni qanday tashkil etiladi?
3. Mehnat davomida nima tushuntiriladi?

Alayev: Boshlang'ich sinflarda mehnat darsining olib borilishi

Boshlang'ich sinflarda mehnat darsining olib borilishi mehnat ta'limining bir qismidir. Mehnat ta'limi o'quvchilarni mehnat bilan bog'lanishni o'rgatishni maqsad qiladi. Mehnat ta'limi o'quvchilarni mehnat bilan bog'lanishni o'rgatishni maqsad qiladi. Mehnat ta'limi o'quvchilarni mehnat bilan bog'lanishni o'rgatishni maqsad qiladi.

Bugungi kunda iqtisodiy rivojlangan davlatlarda kompetensiyaviy yondoshuv ta'lim mazmunini modernizatsiya qilib, yangicha o'qitish yo'nalishlaridan biriga aylangan. Bu davlatlardagi umumiy ta'limning yangicha mazmunining asosini o'quvchilarning tayanch kompetensiyalarini hosil qilish va rivojlantirish tashkil etadi.

Ta'limga kompetensiyaviy yondoshuv eskirib qolgan "bilim, ko'nikma va malakani o'zlashtirish" kontseptsiyasiga qarshi o'laroq, kasbiy, shaxsiy va jamiyatdagi kundalik hayotda uchraydigan holatlarda samarali harakat qilishga imkon beradigan turli ko'rinishdagi malakalarni o'quvchilar tomonidan egallashni nazarda tutadi. Shunday qilib, kompetensiyaviy yondoshuvda mehnat ta'limning asosini amaliy, tadbiriy yo'nalishlarini kuchaytirishga qaratiladi. Bundan tashqari, tuzilayotgan ta'lim standartlari o'quvchilarning oliy ta'lim muassasalarida ta'lim olishlari, turli kasb egalari bo'lishlari va har tomonlama faol fuqaro bo'lishlari uchun zarur bo'ladigan sifatarni aks ettirishi kerak.

Mamlakatimizning dunyo hamjamiyatiga integratsiyalashuvi, fan-texnika va texnologiyalarning rivojlanishi yosh avlodning o'zgaruvchan dunyoda raqobatbardosh bo'lishi fanlarni mukammal egallashni taqozo etadi, bu esa O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimiga mehnatni o'rgatish bo'yicha xalqaro standartlarni joriy etish orqali ta'minlanadi.

Standart loyihasi tuzilishda quyidagi umum e'tirof etilgan xalqaro me'yorlardan foydalanildi:

1) Yevropa Kengashining "Uzluksiz ta'lim uchun tayanch kompetensiyalar –umumevropa standartlari strukturasi" to'g'risidagi hujjatiga («Key competences for lifelong learning — a European Reference Framework»⁴

2) "Iqtisodiy hamkorlik va rivojlanish tashkilotining (Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)) Xalqaro

o'quvchilarni baholash Dasturiga(Programme for International Student Assessment (PISA)) standartlari.»⁵

Jahon tajribasiga asoslanib, Xalq ta'lim vazirligi qoshidagi Respublika ta'lim markazi tavsiyasiga ko'ra mehnat bo'yicha quyidagi tayanch kompetensiyalarga erishishga qaratilgan ta'lim standartining yangi avlodini yaratish ko'zda tutildi: Jumladan mehnat ta'limiga oid ish turlari buyicha quyidagi kompetensiyalarni egallashi lozimligi ko'zda tutilgan:

1-sinf Qog'oz va karton bilan ishlash (13 soat)

- **Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetensiyasi:** qog'oz turlari, qog'ozni simmetrik qirqish usuli, buklash usullarini bajarish, hayvonlar niqoblar, mevalar, hayvonlar, turli materiallardan buyumlar yasash olish, bayramlar uchun tabriknoma tayyorlay olish.

Psixomotor, funktsional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetensiya: o'z mehnat harakatlarini o'quv topshiriqlari asosida mustaqil takrorlash.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetensiyasi: kasblar olamini bilish.

Mehnat ta'limi darslarida xavfsiz mehnat usullari va o'quv qurollari. Qog'oz

turlari (1s) Qog'ozda buklash usulida turli o'yinchoqlar yasash (1s). Mevalar

shakllini simmetrik qirqish va applikatsiya usulida yasash (1s). Kvadrat shaklidagi

qog'ozni buklash usulidan foydalanib, hayvonlar yasash (kuchuk, mushuk va h.k.)

1s) Turli buyumlar uchun niqoblar (tulki, ayiq va h.k) tayyorlash (1s).

Qog'ozni buklash usulida turli o'yinchoqlar yasash (qayiqcha, samolyot,

qog'oz) (1s) Mustaqil ravjlangan rangli qog'ozlardan mozaika usulida mevalar

shakllini yasash (1s) Qog'ozni buklash usulida gul yasash (1s). Qog'ozdan gulli

buyum yasash (1s) Xalq ta'limi Dasturiga (Programme for International Student

Assessment (PISA)) Assessment and Analytical Framework (mathematics, reading,

problem solving and financial literacy.

OECD (2006) Assessment Frameworks. International Association for the

Assessment of Educational Achievement (IEA).

savatcha yasash (1s). 8-mart bayramiga sovg'a tayyorlash (1s). Navro'z bayramiga tabriknoma (applikatsiya usulida) tayyorlash (1s). Qog'ozdan buklash usulidan foydalanib, stakan yoki quticha yasash (1s). Qog'ozdan buklash usulidan foydalanib, qurbaqa yoki turna yasash (1s). Qog'ozlardan geometrik shakllar asosida har hil hayvonlar shaklini yasash (1s).

Tabiiy va turli materiallar bilan ishlash (12 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar:Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: tabiiy va turli materiallardan gerbariy uchun xom ashyo yig'ish va uni tayyorlay olish; naqsh va jonivorlar shaklini tuza olish, loy va plastilindan uy-ro'zg'or buyumlari, oshxona jihozlarini yasay olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: o'z mehnat harakatlarini o'quv topshiriqlari asosida munatazam takrorlash.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasblar olamini bilish.

Tabiiy materiallar to'g'risida tushuncha. Barglar, meva, sabzavot urug'lari, qush patlarini yig'ish va ishlashga tayyor (1s). Tabiiy materiallardan har xil shakldagi jonivorlar, kapalaklar yasash (2s). Sabzavot va mevalarning urug'idan applikatsiya usulida yo'lsimon naqsh tuzish (2 soat). Loy yoki plastilindan choynak va piyola shaklini yasash (2s). Tabiiy va turli materiallardan parrandalar yasash (2s). Archaga osiladigan turli o'yinchoqlarni yasash (2s). Oshpazlik va qandolatchilik kasblari haqida tushuncha. Plastilindan tort shaklini yasash (1s).

Badiiy qurish-yasash va texnik modellashtirish (7 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar:Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: badiiy qurish va texnik modellashtirish usulida hayvonlar, jonivorlar shaklini, harakatlanuvchi o'yinchoqlarni qurish va yasash ishlarini bajara olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: o'z mehnat harakatlarini o'quv topshiriqlari asosida munatazam takrorlash.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasblar olamini bilish.

Rangli qog'ozdan buklash usullar asosida "Baliq" o'yinchog'ini qurish-yasash (1s). Qog'ozdan "Kuchukcha" shaklini qurish-yasash (1s). "Qish" manzarasini applikatsiya usulida ishlash (1s). Qog'ozdani mushuk yoki tulki shaklini qurish-yasash (1s). Uchuvchi planer qurish-yasash (laylak, qushcha, varrak va b.) (1s). Rangli qirrilgan geometrik shakllardagi qog'ozdan mashina qurish-yasash (1s). Uzunchoq qirrilgan qog'ozda har hil hayvon shakllarini qurish-yasash (1s).

2-sinf. Qog'oz va karton bilan ishlash (13 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar:Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: mehnat fanida ishlatiladigan ish qurollari va usullar haqida qoidalarini tushuntirish, turli qog'ozlardan gullar, hayvonlar, qushlar, oshpazlik qurollari, mozaika usulida tabiat manzarasi aks etirilgan kompozitsiya, oshpazlik qurollari, mashina maketini yasay olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: o'z mehnat harakatlarini o'quv topshiriqlari asosida munatazam takrorlash.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasblar olamini bilish.

Alifboda fanida ishlatiladigan ish qurollari va xavfsizlik qoidalari. Turli qog'ozlardan tabiat gullari tayyorlash (1s). Applikatsiya haqida tushuncha berish va ishlov berish usullarini qog'ozlardan qirrib, applikatsiya usulida naqsh yasash (1s). Qog'ozdani uzrib mozaika usulida hayvon va qushlarni yasash (1s). Qog'ozdani qirib shaklini yasash (1s). Turli qog'ozlardan archa bezaklarini yasash (1s). Turli qog'ozdani buklangan qog'ozdan hashoratlar (kapalak) shaklini

yasash (1s). Qog'ozdan applikasiya usulida tabriknoma tayyorlash (2s, 8-mart va navro'z bayramiga). Turli rangli qog'ozlardan mozaika usulida tabiat manzarasi aks ettirilgan kompozitsiya tayyorlash (1s). Qog'oz va tabiiy materiallardan mozaika usulida ertak qahramonlarini yasash (2s). Mashina maketini yasash (1s). Qog'ozdan gullar yasash (1s).

Tabiiy va turli materiallar bilan ishlash (6 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar:Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: urug'lardan applikasiya usulida naqsh tuzish, mozaika usulida qo'qongul, tabiiy materiallardan parrandalar, hayvonlar shaklini, plastilindan uy jihozlaridan namunalar yasay olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: o'z mehnat harakatlarini o'quv topshiriqlari asosida muntazam takrorlash.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasblar olamini bilish.

Urug'lardan applikasiya usulida naqsh tuzish (qovoq, tarvuz urug'laridan naqsh tuzish (1s). Urug'lardan mozaika usulida qo'qongul shaklini yasash (qovoq, tarvuz urug'laridan naqsh tuzish (1s). Quritilgan barglardan parrandalar (o'rdak) shaklini yasash (2s). Tabiiy materiallardan hayvonlar (quyon) shaklini yasash (1s). Tuxum po'chog'idan sabzavotlarni mozaika usulida yasash (1s). Plastilindan uy jihozlaridan namunalar yasash (1s).

Badiiy qurish-yasash va texnik modellashtrish (10 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar:Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: Qog'oz qutichalardan mebellar, bayramlar uchun tabriknomalar, konturli o'yinchoqlar, gullar, geometrik shakllardan robot, tabiiy materiallardan hajmli hayvon shakllarini qurish-yasash ishlarini bajarish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: o'z mehnat harakatlarini o'quv topshiriqlari asosida muntazam takrorlash.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasblar olamini bilish.

Qog'oz qutichalardan (korobka) turli mebellar qurish-yasash (1s). Navro'z bayramiga turli materiallardan "Bahorgi guldasta" qurish-yasash (1s). Yumshoq sim yordamida konturli o'yinchoqlar yasash (1s). Yumshoq sim yordamida turli gullar yasash (1s). Hunarmand ustalar haqida ma'lumot. Simdan konturli hayvonlar, parrandalar shaklini qurish-yasash (2s). Geometrik shakllardan robotni qurish-yasash (2s). Tabiiy materiallardan hajmli hayvon shakllarini qurish-yasash (2s).

Gazlama va tolali materiallar bilan ishlash (5 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar:Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: tikuvchi kasbi va tikuvchilikda ishlatiladigan ushlab uskunalar, chok turlari haqida tushunchaga ega bo'lish, to'g'ri chok tika olish, parzulmaga ikki teshikli tugmacha tika olish, turli qalinlikdagi iplardan pulloq yasay olish, to'qish har hil qalinlikdagi iplardan arqoncha to'qiy olish, parzulma bo'laklaridan gul applikasiyasini yasay olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: o'z mehnat harakatlarini o'quv topshiriqlari asosida muntazam takrorlash.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasblar olamini bilish.

Ushlab uskunalar, chok turlari haqida tushunchaga ega bo'lish, to'g'ri chok tika olish, parzulmaga ikki teshikli tugmacha tika olish, turli qalinlikdagi iplardan pulloq yasay olish, to'qish har hil qalinlikdagi iplardan arqoncha to'qish olish, parzulma bo'laklaridan gul applikasiyasini yasash (1s).

3-sinf Qog'oz va karton bilan ishlash (10 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar: Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: turli materiallardan yasaladigan buyumlarni qurish-yasashda o'lchash, rejalash; detallarni bir-biriga to'g'ri yelimplash; turli materiallarni bukish, qirqish, yelimplash ishlarini bajarishda xavfsizlik texnikasi qoidalari va sanitariya-gigiena talablariga rioya qilish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: turli fanlardan egallangan tushunchalarini umumlashtirgan holda amaliy vazifalarni bajarish.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasblar olamini bilish va tasniflash.

Qog'ozni qirqish va buklash usulida gullar shaklini yasash (1s). Turli qog'ozlardan gerdlandiya va archa bezaklarini yasash (2s). Qog'ozni yirtish usulidan foydalanib, "Ertak qahramonlari" applikatsiyasini yasash (1s). Kulolchilik kasbi haqida ma'lumot. Pap'e-mashe usulida piyola tayyorlash va bezash (2s). Karton va gazlamadan foydalanib, 8-mart bayramga guldon tayyorlash (1s). Turli qog'ozlardan bahorgi gullar kompozitsiyasini tayyorlash (2s). Navro'z bayramiga tabriknoma yasash (1s).

Tabiiy va turli materiallar bilan ishlash (5 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar: Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: turli materiallardan yasaladigan buyumlarni rejalash; turli materiallarni bukish, qirqish, yelimplash ishlarini bajarishda xavfsizlik texnikasi qoidalari va sanitariya-gigiena talablariga rioya qilgan holda foydalana olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya turli fanlardan egallangan tushunchalarini umumlashtirgan holda amaliy vazifalarni bajarish.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasblar olamini bilish va tasniflay olish.

Plastilindan rasmlar tasvirlash, oshxona uchun idishlar shaklini yasash (1s). Tabiiy materiallardan "Guldonda gullar" kompozitsiyasini yasash (1s). Somondan applikatsiya usulida manzara, hayvonlar, gullar, jonivorlar shaklini yasash (1s). Turli poliz urug'lardan "Xo'roz" shaklini yasash (1s). Polimer materiallardan suvenir (bisser munchoqlardan gullar) yasash (1s).

Badiiy qurish-yasash va texnik modellashtirish (12 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar: Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: turli materiallardan yasaladigan buyumlarni rejalay olish; turli materiallarni bukish, qirqish, yelimplash ishlarini bajarishda xavfsizlik texnikasi qoidalari va sanitariya-gigiena talablariga rioya qilgan holda foydalana olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: turli fanlardan egallangan tushunchalarini umumlashtirgan holda amaliy vazifalarni bajara olish.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasblar olamini bilish va tasniflay olish.

Qog'ozdan "Kuz" manzarasini qurish-yasash (1s). Tabiiy materiallar: shup'moq, mayda toshchalardan foydalanib, "Kapalak" shaklini qurish-yasash (1s). Uyp'lardan mozaika usulida bo'sh idish ustiga naqsh kompozitsiyasini qurish-yasash (1s). Harakatli quyuncha o'yinchog'ini qurish-yasash (1s). Turli geometrik shakllardan harakatlanuvchi modellar qurish-yasash (mashina, raketa) (1s). Dirqich va buklash usulida qaldirg'och shaklini yasash (1s). TSilindr va bunnuk shakllarini qurish-yasash (1s). TSilindr va konus shakllardan stol lampani qurish-yasash (1s). Karton va rangli qog'ozlardan temir yo'l, parovoz modellarini qurish-yasash (2s). Tabiiy materiallardan xajimli o'yinchoqlar qurish-yasash (1s).

Qizilama va to'lali materiallar bilan ishlash (7 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar: Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: xalq hunarmandchiligi turlari bo'yicha buyumlarni loyihalay olish; bezak chok turlarini tika olish, gazlama, parolon va iplardan yumshoq o'yinchoqlar tika olish, tikuvchilikka oid ishlarni bajarishda xavfsizlik texnikasi qoidalarini va sanitariya-gigiena talablariga rioya qilish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: turli fanlardan egallangan tushunchalarini umumlashtirgan holda amaliy vazifalarni bajara olish.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasblar olamini bilish va tasniflay olish.

Kashtrachilik va chok turlari haqida tushuncha berish. Oddiy chok turlaridan foydalanib, gul shaklini tikish (1s). Igna uchun yostiqcha tikish (1s). Zanjir chokidan foydalanib, kashta tikish (1s). Chovgum ushlagich tikish (1s). Yumshoq o'yinchoq (kichik hajmda sichqoncha, filcha, mushukchalardan namunalar tikish (2s). Parolon dan va ipdan yumshoq o'yinchoqlar tikish (2s).

4-sinf. Qog'oz va karton bilan ishlash (6 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar: Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: xalq hunarmandchiligi turlari bo'yicha buyumlarni loyihalay olish; kviling usulida ishlay olish, pape-maste uchun oshxona jihozlarini yasay olish, turli materiallarni bukish, qirqish, yelimga ishlarni bajarishda ishlatiladigan o'tkir va tig'li asboblardan xavfsizlik texnikasi qoidalarini va sanitariya-gigiena talablariga rioya qilgan holda foydalana olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: hayotiy odob-axloq qoidalarini, mehnatsevarlikni asosiy tushunchalarni egallaydi va rioya eta olish; turli fanlardan egallangan tushuncha va bilimlarini umumlashtirgan holda amaliy vazifalarni bajara olish.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasb-hunarlarga oid ma'lumotlarni to'play olish va tasviflay olish.

"Gulzor" manzarasini kviling usulida ishlash (1s). 8-mart bayramiga kviling usulida tabriknoma tayyorlash (1s). Navro'z bayramiga kviling usulida tabriknoma tayyorlash (1s). Qorbobo ustaxonasida (archa bezaklarini yasash). Yangi yil tabriknomasini tayyorlash (1s). Kulolchilik kasbi haqida ma'lumot to'plash, o'zidan pape-maste usulida oshxona jihozlarini yasash. (jamoat bo'lib) (1s). Ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish. "Xamir turlari" haqida tushuncha berish. (Qog'ozdan chuchvara) (1s).

Tabiiy va turli materiallar bilan ishlash (13 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar: Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: turli materiallardan yasaladigan buyumlarni loyihalash va ishlov berish, rejalar, sodda loyihalash ishlarni bajarish; detallarni tikish va to'g'ri yelimlash; plastilin, polimer materiallari va somondan turli buyumlarni tayyorlashda xavfsizlik texnikasi qoidalarini va sanitariya-gigiena talablariga rioya qilish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: hayotiy odob-axloq qoidalarini, mehnatsevarlikni asosiy tushunchalarni egallaydi va rioya eta olish; turli fanlardan egallangan bilimlarni umumlashtirgan holda amaliy vazifalarni bajara olish.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasb-hunarlarga oid ma'lumotlarni to'plash va tasviflay olish. (Jamoat bo'lib) (1s). Oshpaz kasbi haqida ma'lumot to'plash va tasviflay olish. (Qog'ozdan chuchvara) (1s). Somondan hajimli o'yinchoqlar yasash (2s). Polimer

materiallardan harakatlanadigan o'yinchoq (samolyot) yasash (2s). Oddiy o'ta tuzli xamirdan non mahsulotlarini yasash va bo'yash (1s).

Badiiy qurish-yasash va texnik modellashirish (8 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar:Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: turli materiallardan yasaladigan buyumlarni qurish-yasashda o'lchash, rejalash, sodda loyihalash ishlarini bajara olish; harakatlanuvchi modellar tayyorlash; turli materiallarni bukish, qirqish, yetimlash ishlarini bajarishda ishlatiladigan o'tkir va tig'li asboblardan xavfsizlik texnikasi qoidalari va sanitariya-gigiena talablariga rioya qilgan holda foydalana olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: turli fanlardan egallangan tushuncha va bilimlarini umumlashtirgan holda amaliy vazifalarni bajarish.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasb-hunarlariga oid ma'lumotlarni to'plash va tavsiflay olish.

Duradgorlik kasbi haqida ma'lumot Urug'lardan mozaika usulida jonivorlar tasvirini qurish-yasash (1s). Qog'oz va kartondan yuk mashinasini modelini qurish-yasash (1s). Turli materiallardan avtomobil modelini qurish-yasash (1s). Turli materiallardan suvda harakatlanadigan transport modelini yasash (1s). Harakatli kuchukcha, maymun shaklini qurish yasash (2s). Harakatlanadigan ko'tarma kran modelini qurish-yasash (2s).

Gazlama va tolali materiallar bilan ishlash (7 soat)

Fanga oid kompetentsiyalar:Buyum va mahsulot turlarini, ularni tayyorlash va ishlov berish usullarini bilish, texnologik loyihalash hamda amalga oshirish kompetentsiyasi: kichik hajmdagi buyumlarni to'qish; xalq hunarmandchiligi turlari bo'yicha buyumlarni loyihalash; to'quvchi asboblardan xavfsizlik texnikasi qoidalari va sanitariya-gigiena talablariga rioya qilgan holda foydalana olish.

Psixomotor, funksional, hamda amaliy faoliyat turlarini bajarishdagi operatsion kompetentsiya: turli fanlardan egallangan tushuncha va bilimlarini umumlashtirgan holda amaliy vazifalarni bajara olish.

To'g'ri va ongli kasb tanlash, ijtimoiy munosabatlarga kirisha olish kompetentsiyasi: kasb-hunarlariga oid ma'lumotlarni to'plash va tavsiflay olish.

Gazlamadan "Atirgul" panosini yasash (1s). Gazlamadan "Bahorgi guldasta" panosini yasash (1s). To'qish haqida ma'umot. To'qishda ishlatiladigan asboblardan shartli belgilar. Zanjir chokini to'qish (1s). Oddiy va bezak choklarini to'qish (1s). Bolalar sharfini to'qish (2s). Salfetkani qalin va yupqa iplardan to'qish (1s).

Har bir o'quv yilida va barcha sinflarda ish turlari shu tartibda olib boriladi. Iltirinchidan o'quvchilar ma'lum nazariy bilimlarga ega bo'ladilar, ularning ixtiraro texnologik xususiyatlarini, ularning hayotda qo'llanilishi bilan tanishadilar. Ikkinchidan materiallarga ishlov berishda eng oddiy usullardan foydalanib murakkab usullargacha amaliy o'rganadilar.

Savollar

1. Boshlang'ich sinflarda mehnat darsining olib borilishi.

2. Boshlang'ich sinflarda mehnat kursi tuzilishining o'ziga xos xususiyatlari va maqsadlari.

Mavzu: Mehnat darslarida o'quv jarayonini tashkil etish

Mehnat fanidan o'quv jarayonini tashkil qilish o'quvchilarni muayyan mehnat mahkasi va ko'nikmalari bilan qurollantirishgagina xizmat qilib qolmay, balki ularni aqliy va ijodiy qobiliyatlarini o'stirish va ularni mehnatga qatnashishga tayyorlash ham juda muhim ahamiyatga ega bo'lgan mehnat darslarining muhim xususidir. O'qituvchining o'z fanini yaxshi bilishi o'quvchilarning mehnatga qatnashishida ulan o'qitishning eng muhim shartlaridan biridir.

Ushbu fanini yaxshi bilgan o'qituvchi biror buyum narsani tayyorlash usulini mehnat bilan taqqoslab va ko'rsatib bera oladi, bu esa mehnat amallarini o'qituvchi tomonidan olib boriladi. O'qituvchi shu munosabat bilan darsga qatnashishda ko'rsatadigan buyum narsani

o'qituvchining o'zi oldindin tayyorlab ko'rishi lozim, chunki buyum narsani tayyorlash davomida qiyin ish usullarini qo'llashga to'g'ri kelib qolishi mumkin. Agar o'qituvchining o'zi narsalarni oldindan tayyorlansa o'quvchilarga uni tayyorlashning metod va usullarini ko'zda tutgan bo'ladi.

Har bir dars o'quvchilarning bilim va malaka doiralari kengaytirishi hamda mustahkamlashi, ularda barqaror ijobiy ko'nikma va odatlar hosil qilishga yordam berishi lozim.

Dars vazifasini faqat bilim berish va ko'nikma hosil qilishdan iborat qilib qo'ymasligi balki tarbiya berish va kamol toptirish vazifalari bilan bog'lab olib borish ham zarur.

Shuning uchun ham o'qituvchi o'zi o'qitayotgan bilimini bilishi lozim. Bu esa biror mavzuga tayyorlana turib, o'qituvchi mazkur dars materiali asosida o'quvchilarning ahloqiylikning qanday g'oyalari anglashga olib kelajagini diqqat, fikrlash, xotira, tasavvur, irodani rivojlantirish va boshqa shu kabilar sohasida shaxs sifatini qanday kamol toptirishga erishishini aniq tasavvur qilmog'i lozim.

Agarda bolalar yaxshi yoritilmagan sinfda, yoshiga mos kelmaydigan qo'pol, og'ir asboblilar bilan ishlasalar, bu ularning ish natijalariga juda yomon ta'sir ko'rsatadi. Mehnat madaniyati malakalari ko'p marotaba takrorlanadigan mashqlar natijasida hosil bo'ladi, bunda mashqlar davomida har bir mashq jarayonida o'rnatiladigan tartib va ish harakati izchilligini tushuntirish berilgan zaruriyati bilan birga qo'shib olib boriladi.

Mehnat fanining yangi dasturi "taqlid qilish" metodikasini mehnat darslaridagi rad etadi, tajriba shuni ko'rsatadiki, bolalar butun buyumni tuzilishini yaxshi tasavvur etsalargina ish jarayonini va asboblilar bilan ishlash usullarini tezroq puxtaroq o'qib oladilar. Ayniqsa, birinchi sinf o'quvchisi o'qituvchiga taqlid qilishga intiladi. Shu sababli o'quvchi boshdan boshlaboq faqat to'g'ri usullar ko'rishi va eslab qolishi lozim. Bordi-yu o'qituvchi qo'llamasligi lozim bo'lsa noto'g'ri ish usulini har doim ta'kidlab ko'rsataversa o'quvchi shuni eslab o'tib mumkin, u o'quvchilarga ongiga singib olib, keyin uni tuzitish ancha qiyin bo'ladi.

Mehnat darslarida birinchi sinf o'quvchilarning ishlarini kuzatish natijasida o'quvchilarni topshiriqlarni olib, buyum narsani xuddi namunadagidek yasash uchun namunani uning qurilishini sinchiklab qarab chiqib, buyumni yasash yo'llarini qunt bilan izlaydilar.

Birinchi sinf mehnat darslarida, odatda tayyorlanishi kerak bo'lgan buyumning namunasi ko'rsatiladi. Bunda birinchi sinf o'quvchilari uchun real, buyum narsa, buyumning namunasi zarurligi nazarda tutiladi, bolalar unga qarab mazkur buyum narsa qanday qilinganligini, qanday qilib xuddi mana shunday tayyorlash mumkinligini o'ylab oladilar.

O'qituvchi yangi mavzuga metodik jihatdan qanchalik to'g'ri yondashmasin, uning suhbat va ko'rsatmada qanchalik tushunarli qilib izohlanmasin, baribir o'quvchilar dastlabki vaqtlarda mehnat usullarini har doim ham to'g'ri qo'llay olmaydilar. O'quvchi ko'p savollarni mustaqil hal qilishi kerak. O'quvchilarning mustaqilligi faol fikrlash faoliyatini, tashabbusni paydo bo'lishi, uzoq vaqt davomida qiyinchiliklarni yengishi, avval hosil qilingan mehnat bilimi va mehnat usullarini oqilona va ijodiy qo'llay bilishni o'rganish lozim.

Mazkur ish faoliyatida asosiy faol shaxs o'quvchidir. Lekin bunga qaramay o'quvchi ham hosil qilishda ham o'qituvchining vazifasi benihoyat katta va muhim bo'ladi. Bunday mashg'ulotlarda maqsadni aytib, ish usullarini ko'rsatib o'quvchi qo'llab kelsa, o'quvchilar erkin ishlashi kerak deb o'ylash katta xato bo'ladi. O'qituvchi mumkin qadar kamroq so'zlashni, sekin ohista ovoz bilan o'qitishni odat qilib olib, o'quvchilarga sezdirmay ularning xarakterini kuzatishi, ularning xarakterini va uzoqlashishini, o'rniga qo'yib gapirishni yoki jim turishni odat qilib olib, o'quvchini yaxshi o'zlashtiriladigan o'quvchiga biriktirib o'qitish kerak. Mehnat darslarida o'qituvchi o'qituvchi o'zlashtiriladigan o'quvchiga biriktirib o'qitish kerak. Mehnat darslarida o'qituvchi o'qituvchi o'zlashtiriladigan o'quvchiga biriktirib o'qitish kerak.

Mehnat darslarida o'qituvchi o'qituvchi o'zlashtiriladigan o'quvchiga biriktirib o'qitish kerak. Mehnat darslarida o'qituvchi o'qituvchi o'zlashtiriladigan o'quvchiga biriktirib o'qitish kerak.

o'qituvchining o'zi oldindin tayyorlab ko'rishi lozim, chunki buyum narsani tayyorlash davomida qiyin ish usullarini qo'llashga to'g'ri kelib qolishi mumkin. Agar o'qituvchining o'zi narsalarni oldindan tayyorlasa o'quvchilarga uni tayyorlashning metod va usullarini ko'zda tutgan bo'ladi.

Har bir dars o'quvchilarning bilim va malaka doiralarini kengaytirishi hamda mustahkamlashi, ularda barqaror ijobiy ko'nikma va odatlar hosil qilishga yordam berishi lozim.

Dars vazifasini faqat bilim berish va ko'nikma hosil qilishdan iborat qilib qo'ymasligi balki tarbiya berish va kamol toptirish vazifalari bilan bog'lab olib borish ham zarur.

Shuning uchun ham o'qituvchi o'zi o'qitayotgan bilimini bilishi lozim. Bu esa biror mavzuga tayyorlana turib, o'qituvchi mazkur dars materialini asosida o'quvchilarning ahloqiylikning qanday g'oyalarni anglashga olib kelajagini diqqat, fikrlash, xotira, tasavvur, irodani rivojlantirish va boshqa shu kabilar sohasida shaxs sifatini qanday kamol toptirishga erishishini aniq tasavvur qilimg'i lozim.

Agarda bolalar yaxshi yoritilmagan sinfda, yoshiga mos kelmaydigan qo'pol, og'ir asboblari bilan ishlasalar, bu ularning ish natijalariga juda yomon ta'sir ko'rsatadi. Mehnat madaniyati malakalari ko'p marotaba takrorlanadigan mashqlar natijasida hosil bo'ladi, bunda mashqlar davomida har bir ma'nosini jarayonida o'rnatiladigan tartib va ish harakati izchilligini tushuntirish berilgan zaruriyati bilan birga qo'shib olib boriladi.

Mehnat fanining yangi dasturi "taqlid qilish" metodikasini mehnat dastur rad etadi, tajriba shuni ko'rsatadiki, bolalar butun buyumni tuzilishini yordam tasavvur etsalargina ish jarayonini va asboblari bilan ishlash usullarini tezroq puxtaroq o'qib oladilar. Ayniqsa, birinchi sinf o'quvchisi o'qituvchiga qilishga intiladi. Shu sababli o'quvchi boshdan boshlaboq faqat to'g'ri usulni ko'rishi va eslab qolishi lozim. Bordi-yu o'qituvchi qo'llamasligi lozim bo'lsa noto'g'ri ish usulini har doim ta'kidlab ko'rsataversa o'quvchi shuni eslab qolishi mumkin, u o'quvchilari ongiga singib olib, keyin uni tuzitish ancha qiyin bo'ladi.

Mehnat darslarida birinchi sinf o'quvchilarning ishlarini kuzatish natijasida o'quvchilarni topshiriqlarni olib, buyum narsani xuddi namunadagidek yasash uchun namunani uning qurilishini sinchiklab qarab chiqib, buyumni yasash yo'llarini qunt bilan izlaydilar.

Birinchi sinf mehnat darslarida, odatda tayyorlanishi kerak bo'lgan buyumning namunasi ko'rsatiladi. Bunda birinchi sinf o'quvchilari uchun real, buyum narsa, buyumning namunasi zarurligi nazarda tutiladi, bolalar unga qarab munzukur buyum narsa qanday qilinganligini, qanday qilib xuddi mana shunday tayyorlash mumkinligini o'yab oladilar.

O'qituvchi yangi mavzuga metodik jihatdan qanchalik to'g'ri yondashmasin, uning uslubati va ko'rsatmada qanchalik tushunarli qilib izohlanmasin, baribir o'quvchilar dastlabki vaqtlarda mehnat usullarini har doim ham to'g'ri qo'llamaydilar. O'quvchi ko'p savollarni mustaqil hal qilishi kerak. O'quvchilarning mustaqilligi faol fikrlash faoliyatini, tashabbusni paydo bo'lishi, ixtirochilik qiyinchiliklarni yengishi, avval hosil qilingan mehnat bilim va mahoratlarini qaytadan o'qilgani va ijodiy qo'llay bilishini o'rganish lozim.

Aktual bo'lgan faoliyatida asosiy faol shaxs o'quvchidir. Lekin bunga qaramay dastlabki mehnat faoliyatida ham o'qituvchining vazifasi benihoyat katta va muhim bo'lgan. U bolalarni odatdagi mashg'ulotlarda maqsadni aytib, ish usullarini ko'rsatib berishi kerak. O'quvchilarning mehnat faoliyatini o'rnatish kerak deb o'ylash katta xato bo'lgan. O'quvchi mehnat faoliyatini o'rnatish kerak deb o'ylash katta xato bo'lgan. O'quvchi mehnat faoliyatini o'rnatish kerak deb o'ylash katta xato bo'lgan. O'quvchi mehnat faoliyatini o'rnatish kerak deb o'ylash katta xato bo'lgan. O'quvchi mehnat faoliyatini o'rnatish kerak deb o'ylash katta xato bo'lgan.

Mehnat fanining yangi dasturi "taqlid qilish" metodikasini mehnat dastur rad etadi, tajriba shuni ko'rsatadiki, bolalar butun buyumni tuzilishini yordam tasavvur etsalargina ish jarayonini va asboblari bilan ishlash usullarini tezroq puxtaroq o'qib oladilar.

ruhlantirish lozim. Bolalar mustaqil ishlayotganda o'qituvchining mehnati oson emas, balki yanada qiyinroq, biroq ijodiy mehnat singari muzurbaxshdir.

O'quvchilar mustaqil ishlayotganda o'qituvchi passivdek ko'rinadi, lekin aslida o'qituvchi oldida u rahbarlik qilish lozim bo'lgan xilma-xil xarakterli o'ttiz-qirq o'quvchi bor. Ayrim o'quvchilarni butun dars davomida bezovta qilmaslik lozim, ayrimlariga ko'rsatma berish kifoya, qolganlari yordamga muhtojdir. Mustaqil mashg'ulot vaqtida bolalar qo'ng'iroqni ham sezmay qoladilar, hatto ishini davom ettirishga ruxsat etilsa quvonadigan hollar ham bo'ladi. O'zlariga yoqqan ishga sho'ng'ib ketib va tez ishlaydigan o'rtoqlarini ko'rib o'quvchilar bora-bora o'zlarining ish su'ratini tezlashtirishni odat qilish oladilar. O'qituvchi o'quvchilarning amaliy ishini o'z vaqtida tekshirmaslik o'quvchining ishga qiziqishini kamaytiradi. Ishni tekshirish va baholash o'quvchilarning o'zlari jalb qilish kerak bu bilan ular mehnatga ommunosabatda bo'lishlik, faollik va tashabbuskorlik xislatlari rivojlanadi. Mehnatjalarini birgalikda tekshirish va baholash o'quvchilarning xotiralarida ma'lum bir buyumni tayyorlashning barcha bosqichlari, ayrim usullari tiklanadi. Ular topshiriq berish darsning muhim bosqichidir. Mehnatdan uyyga bajarib kelish uchun beriladigan vazifani avvalo darsda ishini yaxshi uddalay olmaslik o'quvchilarga berish zarur.

Dars besh bosqichga bo'linadi:

1. **Kirish qismi** – mavzu nechanchi yil o'qitilayotganligi o'quvchilarning o'sish darajasiga qarab, vaqt jihatdan xiyla uzun yoki qisqa bo'lishi muvofiq ravishda belgilanadi. Kirish qismi o'quvchilarni emotsional qiziqtirishi o'quvchi ishlagan bo'lgan biror mehnat ob'ektini namoyish qilishda go'zallik o'zgartirish lozim.
2. **O'qituvchining ko'rsatmasi**-ko'rsatmalikning xilma-xil vositalarini o'qituvchi darsini bu bosqichda o'quv ishning maqsadiga eng muvofiq ravishda tanishtiradi.
3. **O'quvchilarni topshiriqni mustaqil bajarishi** – darsning asosiy bosqichi bo'lib, unga darsning 2/3 hatto 3/4 ulushi ajratiladi. Bu bosqichda o'quvchilarning mustaqil ishlayotganligi, ularning mehnat qobiliyati va ijodiy mehnat qobiliyati oshiriladi.

o'quvchilarni diqqat bilan kuzatib turadi, ularning ishlariga boshchilik qiladi, ish harakatlaridagi ish holatlari, asboblardan foydalanishdagi xatolar va kamchiliklarni kuzatadi. Bordi-yu ish o'quvchilarga qiyinlik qilsa, o'qituvchi o'quvchilarga o'zi bajarayotgan ish bosqichlariga e'tibor berib turishini va uning harakatiga o'xshatib asta-sekin harakat qilishini aytadi.

- a) O'qituvchining ko'rsatmalariga qanday amal qilmoqda.
- b) O'quvchilarning mehnat madaniyati va ko'nikmalari qanday.
- v) Material qanday saqlanmoqda, o'quvchilar asboblarni qanday to'g'ri ishlatmoqdalar.

μ) O'quvchilar o'z usullarini qay darajada o'qib oladilar.

4. Tekshirish va baho qo'yish.

O'qituvchi har bir bolaning ishini qisqa tavsiflab jurnalga baho qo'yadi. O'quvchilarga yorliq etiketkasi qilib tayyorlangan buyumni topshiradilar, yorliqqa ishning tugallangan vaqti, necha soat vaqt o'tkazilganligi, bajaruvchining familiyasi va ismi, sinfi aniq ko'rsatiladi.

Uy vazifasini tushuntirish -darsning bu bosqichida darsda bajarilgan ishning yakuni bilan bog'liq, o'qituvchi har bir o'quvchining uy vazifasiga baho qo'yib, ishdagi kamchiliklarini ko'rsatadi va uyya berilgan ishning tushuntirish davomida xatolarni tuzatish uchun qo'shimcha ishlar beriladi.

Uy vazifasini tushuntirish -darsning bu bosqichida darsda bajarilgan ishning yakuni bilan bog'liq, o'qituvchi har bir o'quvchining uy vazifasiga baho qo'yib, ishdagi kamchiliklarini ko'rsatadi va uyya berilgan ishning tushuntirish davomida xatolarni tuzatish uchun qo'shimcha ishlar beriladi.

Savollar

Savollar -o'quvchilarning o'z ko'nikmalarini hosil qilishda kursning amaliy yo'nalishi. Ular darsda o'qituvchilarni uzviy bog'lashda ko'rgazma materiallarning roli.

Amaliy ishlar jarayonida o'quvchilarda mehnatsevarlik, materiallarni tejami sarflash, mehnatga ijodiy yondashish, tabiatga ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lish, mehnat madaniyatini tarbiyalash, ularga ayrim kasblar haqida tushunchalar berib boriladi.

O'quvchilarga mehnat tarbiyasi berishning asosiy vazifalaridan biri o'quvchilarda materiallarga ishlov berish ko'nikmalarini hosil qilish va ularga shunga muvofiq bilimlarni berishdir. Bu ish birinchi sinfdan boshlab bosqichma-bosqich amalga oshirib boriladi, chunki o'quvchilar hali eng oddiy buyumlar tayyorlash operatsiyalarini eslab qolishga qodir emaslar.

Hosil qilingan ko'nikmalar takror mashq qilishlar natijasida takomillashib boradi. Xatoga yo'l qo'ymaslik uchun o'quvchilarni o'z-o'zini nazorat qilish odatlantirish lozim. Topshiriqlarni bajarish jarayonida yo'l qo'yilgan xatolarni o'zlarini topib uni tuzatmagunlaricha hamda bajarilgan ishlarining to'g'ri yoki ishonch hosil qilmagunlaricha o'quvchilardan ishni qabul qilmaslik lozim.

Amaliy topshiriqlarni bajarish jarayonida yangi ko'nikma va malakalar qilinadi. Buning uchun qo'l asboblardan foydalanishning o'ziga xoslik materiallarni xususiyatini, yasalayotgan buyumlar xususiyatini bilish ahamiyat kasb etadi. Yuqoridagilar kelib chiqib, mehnat ta'limidan amaliy tuzilishi quyidagi tartibda olib boriladi.

1. O'quvchilar oldiga mehnat topshirig'ining maqsadi va mavzusini qo'yish.
- a) Darslarda bajarishga mo'ljallangan buyum yoki ishning o'qituvchi hayotining yoki bu tomoni ehtiyojlarini qoniqtirishdagi ahamiyati;
- b) Belgilangan ishni yaxshi bajarish uchun qanday yangi buyumlar va ko'nikmalarni egallash lozimligini ko'rsatish.
2. Ish o'rni, asbob-uskuna, material, namuna, doskadagi chizma va tayyorligini tekshirish, ishni yaxshi va uyushgan holda tashkil etish beruvchi qonun-qoidalarni eslatish.
3. Bajariladigan mehnat vazifalarini oldindan rejalashtirish:
 - a) Namuna, qism va detallar miqdorini tahlil qilish, kerakli berilgan o'lchovlarni tayyorlash;

b) Buyum tasviri va uning detallarini namunadan tanish, tushunish, barcha o'lchovlarni va ishchi chiziqlarini topish va o'qish, ya'ni ishni buyumni tayyorlash uchun qanday harakatlarni amalga oshirish, qanday asboblarni ishlatish, mehnat harakatlarini ketma-ket bajarish tartibini aniqlash.

4. Materialni namuna, berilgan o'lchovlar bo'yicha belgilab chiqish. O'quvchilarni belgilash tartibini bilishlari va uni doskada belgilash bosqichlarini bajarayotgan yoki buyumni ko'rsatib tushuntirayotgan o'qituvchi bilan bir vaqtda bajarilishi lozim.

5. Belgilash ishlarini bajarish. Detaillarni tayyorlash, detallarni moslash va uning barcha detallarini yig'ish; detallardan buyumni yig'ish jarayonida; buyum va uning detallariga ishlov berish jarayonida zarur bo'ladigan bilim va ko'nikmalarni egallash.

6. Harakatlanayotganda tekshirish, xato va kamchiliklarni tuzatish, ishni belgilash.

7. Buyumni vakum yasash, yangi vazifalar qo'yish. Mehnat ta'limida amaliy ish mashg'ulotlari tashkil qilishning bu tartibidan foydalanish mazkur dars uchun belgilangan aniq buyum yoki ishning bajarilishi nazarda tutib foydalanadi. Amaliy ishlar jarayonida o'quvchilarda ishlov berish va muhabbat singdirib boriladi. Mehnatga qiziqishning muhim omidi bu ishlanadigan buyumni to'g'ri tanlashdir. O'quvchilar bajarilgan ishlarini namunalarini nimaga kerakligi, qaerda ishlatilishini bilishlari kerak. Ishlov berish burchasi boshlang'ich sinflarda qo'l mehnati jarayoni bajarishda muhim rol o'ynaydi.

8. Buyumni vakum yasash, yangi vazifalar qo'yish. Mehnat ta'limida amaliy ish mashg'ulotlari tashkil qilishning bu tartibidan foydalanish mazkur dars uchun belgilangan aniq buyum yoki ishning bajarilishi nazarda tutib foydalanadi. Amaliy ishlar jarayonida o'quvchilarda ishlov berish va muhabbat singdirib boriladi. Mehnatga qiziqishning muhim omidi bu ishlanadigan buyumni to'g'ri tanlashdir. O'quvchilar bajarilgan ishlarini namunalarini nimaga kerakligi, qaerda ishlatilishini bilishlari kerak. Ishlov berish burchasi boshlang'ich sinflarda qo'l mehnati jarayoni bajarishda muhim rol o'ynaydi.

9. Buyumni vakum yasash, yangi vazifalar qo'yish. Mehnat ta'limida amaliy ish mashg'ulotlari tashkil qilishning bu tartibidan foydalanish mazkur dars uchun belgilangan aniq buyum yoki ishning bajarilishi nazarda tutib foydalanadi. Amaliy ishlar jarayonida o'quvchilarda ishlov berish va muhabbat singdirib boriladi. Mehnatga qiziqishning muhim omidi bu ishlanadigan buyumni to'g'ri tanlashdir. O'quvchilar bajarilgan ishlarini namunalarini nimaga kerakligi, qaerda ishlatilishini bilishlari kerak. Ishlov berish burchasi boshlang'ich sinflarda qo'l mehnati jarayoni bajarishda muhim rol o'ynaydi.

namuna, rasm, chizma, sxematik namuna, turli predmetlarning modellari shumungdek texnika vositalaridan foydalaniladi. Ish xonasida o'quvchilarga asboblarni ishlatish va saqlash qoidalarini eslatib turuvchi plakat – eslatmalar bo'lishi kerak. Texnika xavfsizligi qoidalariga to'liq rioya qilish baxtsiz hodisalarning oldini oluvchi ishonchli garovdir. Asboblarni ishlatish qoidalarini o'quvchilar vaqti-vaqti bilan takrorlab turishi lozim. U yoki bu qoidani tushuntirishda o'qituvchi nima uchun aynan shunday qilish kerakligini, qoidalarga rioya qilinmasa qanday hodisalar ruy berishi mumkinligini tushuntirishi lozim. Xavfsizlik texnikasining barcha qoidalari so'zsiz amal qilishini lozim. Ish xonalarida ishlash va asboblardan foydalanish bo'yicha texnik xavfsizligi qoidalarini quyidagicha umumlashtirish mumkin.

1. Ish xonasiga faqat o'qituvchi ruxsati bilan kiritiladi.
2. Har bir o'quvchi faqat o'z ish joyida ishlaydi. Agarda ish jamoa ravisi qilinadigan bo'lsa, o'quvchilar o'z majburiyatlarini yaxshi biladilar.
3. Ish faqat o'qituvchining ruxsati bilan boshlanadi.
4. Ishni boshlashdan oldin, ish joyingni tayyorla, asboblarni to'g'ri va joylashtirish: O'ng qo'l bilan ushlanadigan asboblarni o'ng tomonga, chap bilan ushlanadiganini chap tomonga qo'y, sanchiladigan, kesadigan asbob hech qachon ikkita asbob orasiga qo'yma, ularni doimo o'z joyiga, tomonini narigi, dastasini o'zing tomonga qilib qo'y. Asboblarni o'ynatmasdan yuqinchoq emas.
5. Ish vaqtida ish joyingni tartibli saqla.
6. O'tmas yoki buzuvchi asbob bilan ishlama.
7. Asbobni ishlatganda, uni o'qituvchi ko'rsatganidek ushla.
8. Asboblarni asra, ularni to'g'ri, o'z o'lchida ishlat, ishlatgandan so'ng tozalab, yuviladiganlarini yuvib, artadiganlarini artib qo'y.
9. Narsani, har bir detalni oldingi safargidan yaxshiroq, chiroyliroq, qilishga harakat qil.
10. Ishni to'g'atdingmi, ish joyingni tezda tozalab tartibli qilib qo'y.

Turli asboblardan foydalanishda texnika xavfsizligi

qoidalari:

Qaychidan foydalanish qoidalarini.

1. Qaychini belgilangan joyda, belgilangan holatda saqlang.
2. Qaychini uchini yuqoriga qilib ushlamang.
3. Qaychini ochiq holda qoldirmang.
4. Qaychini yurib turganida ishlatmang.
5. Qaychini faqat yopilgan holda uchidan ushlab o'rtog'ingga uzating.
6. Qaychini shlatayotganda kesilishning yo'nalishi va materialni ushlab tushirishni chiq qo'l barmoqlarini kuzatib turing.
7. Yarqisiz qaychini ishlatma, uni o'qituvchiga topshiring.

Bigizdan foydalanish qoidalarini.

1. Bigizni o'rinsiz ishlatmang.
2. Bigizni silliq, sig'anchik qattiq predmetlarni bigiz bilan teshmang.
3. Bigizni qattiq predmetni qo'lingda ushlama, uni stol, taglik ustiga qo'yib teshing.

Pichoq bilan ishlash qoidalarini.

1. Pichoqni o'qituvchi ko'rsatganidek foydalaning.
2. Pichoqni o'qituvchi ko'rsatganidek ishlat, kesganda qattiq bosmang.
3. Pichoqni o'qituvchi ko'rsatganidek ushlab, kesganda qattiq bosmang.
4. Pichoqni o'qituvchi ko'rsatganidek ushlab, kesganda qattiq bosmang.
5. Pichoqni o'qituvchi ko'rsatganidek ushlab, kesganda qattiq bosmang.

Nina bilan ishlash qoidalarini.

1. Nina bilan ishlashda, nina yostiqchaga sanchib qo'y.
2. Nina bilan ishlashda, nina yostiqchaga sanchib qo'y.
3. Nina bilan ishlashda, nina yostiqchaga sanchib qo'y.
4. Nina bilan ishlashda, nina yostiqchaga sanchib qo'y.
5. Nina bilan ishlashda, nina yostiqchaga sanchib qo'y.

Asboblarni qo'llanishda baxtsiz hodisa ro'y bersa, o'qituvchi birinchi vaqtda o'qituvchi yordam berishi kerak. Ish xonasida yod, bint solingan aptechka

- Tanlangan faoliyat sohasiga kasbiy faoliyatni keng politexnik bilim doirasi va kasbiy harakatchanlik bilan birga qo'shgan holda shakllantirish;
- Bunyodkorlik faoliyati jarayonida haqiqiy mehnat munosabatlari kirishi, jamoa mehnatiga ijtimoiy tajriba to'plash;
- Shaxsning barcha sohalarida madaniyatni tarbiyalash;
- Zamonaviy iqtisodiy bilimlarni egallash, yangicha iqtisodiy tafakkorlikni omilkorlikni shakllantirish, haqiqiy iqtisodiy faoliyatida ishtirok etish;
- Mustaqillikni, tashabbuskorlikni tarbiyalash, muammoli vaziyatni ijodiy ravishda hal qilishga hozirlikni shakllantirish, ishlab chiqarish boshqarishda ongli ravishda va faol ishtirok etish.

Savollar

1. Boshlang'ich sinflarda qanday ish turlari mavjud?
2. Ish unumini oshirishda nimalarga e'tibor beriladi?

Mavzu: Boshlang'ich sinf mehnat darslarida iqtisodiy bilim tushunchasini shakllantirish

Ma'lumki Respublikamiz mustaqillikka erishib, o'z yo'lini boylashtirish bozor iqtisodi yo'nalishini tanladi. Bozor iqtisodi ongli kishilikni o'rnatish va hamma bosqichlarida bo'lgan va bundan keyin ham davom ettirilishi zarur. Boshlang'ich sinf mehnat darslarida iqtisodiy bilim tushunchasini shakllantirish, ma'lumiyatni o'rnatish va insonlarga hamisha yo'ldoshdir. O'quvchilar ongiga jamiyatimlarning rivojlanish asosida iqtisodiy islohatlarni yanada rivojlantirish, mehnat darslarida iqtisodiy tarbiyasi tushunchalarini shakllantirish, mehnat darslarida iqtisodiy berish ishlari muhim ahamiyat kasb etadi. Jamiyat rivojlanish davrlarida ham ta'lim-tarbiya tizimi muayyan jamiyat va davrning siyosati, uning maqsad hamda vazifalariga hamohang ravishda mustaqillikka erishgach O'zbekiston Respublikasi ham o'z iqtisodiy siyosatini amalga oshirmoqda.

Ma'lumki, iqtisodiyotning siyosatdan tashqarida bo'lgan siyosati, uning maqsad hamda vazifalariga hamohang ravishda mustaqillikka erishgach O'zbekiston Respublikasi ham o'z iqtisodiy siyosatini amalga oshirmoqda.

jarayonning tarbiyashunoslikka ta'siri masalasini o'rganishga katta ahamiyat bermoqda. Shu maqsadda 1996 yil 17 avgustda «O'zbekiston Respublikasida uzluksiz iqtisodiy ta'lim-tarbiya konsepsiyasi» qabul qilindi. Markaz konsepsiyani amalga oshirish esa sakkiz bosqichdai iboratdir.

I-bosqich. Oila. Maktabdan tashqari ta'lim. (Har bir bosqich uchun ta'lim berilgan ishlanmalar)

II bosqich. Maktabgacha ta'lim-tarbiya. (Iqtisodga yo'naltirilgan o'yin mashg'uloti)

III bosqich. Boshlang'ich ta'lim. (Iqtisod alifbosi)

IV bosqich. Asosiy maktab ta'limi. To'liqsiz o'rta ta'lim.

V bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Iqtisodiy bilim va kasb ta'limi)

VI bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Tarmoq iqtisodiyoti).

VII bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

VIII bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

IX bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

X bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XI bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XII bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XIII bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XIV bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XV bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XVI bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XVII bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XVIII bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XIX bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XX bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XXI bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XXII bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

XXIII bosqich. O'rta va hunar-texnika ta'limi. (Amaliy iqtisod).

Bolalarni iqtisodiy bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga tayyorlash. maqsadni amalga oshirish uchun kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni fikrlash doirasini kengaytirish va chuqurlashtirishga imkon beruvchi turli vaziyatlarni ishlab chiqish; bu vaziyatlarni yechish variantlarini amalga oshirishga sharoit yaratish; iqtisodiy bilimlarni egallashga zamin bo'luvchi mantiqiy-matematik fikrlashlarini rivojlantiruvchi o'yinlar kompleksini amalga oshirish zarur. Ikkinchi bosqichning hayotga tabiiq etish yo'nalishi quyidagilar:

1) Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni iqtisodiy savodxonlik darajasini oshirish maqsadida o'quvchilarni integratsiya qilib o'qitish. Shunga ko'ra, dastur bo'limlarini integratsiya qilib o'qitish. «Matematika-iqtisod, mehnat», «Tarbiya-iqtisod», «Ma'naviyat-iqtisod» kabi tashkiliy tizimlar yaratish zarur. «Xorijiy tillar-iqtisod» kabilar;

2) Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar uchun «O'yinlar labirinti» tizimini ishlab chiqish va amalga sinash.

3) «Tabiatdagi ta'lim» kompleks dasturini yaratish. Bu kompleks dasturida o'quvchilarga bevosita o'yin tarzida tabiiy boylik, ne'matlarning iqtisodiy ahamiyatini ko'rsatuvchi ta'limiy o'yin va tabiat qo'ynidagi sog'lom ta'lim kabi tadbirlar aks etadi. Bunda xorijiy tillardan rus va ingliz tillarini o'qitish jarayonida iqtisodiy tushuncha va so'zlarni ishlatishga alohida e'tibor berilishi zarur.

Bolalarni yoshiik chog'idan boshlab tevarak-atrofdagi moddiy ne'mat buyumlarga nisbatan ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga, haddi mo'ljaldan o'tmay moddiy ne'mat inson mehnatining mahsuli ekanligini va uni asrab-avajlash o'rgatib borish zarur. Bolaning jamoatchilik va shaxsiy buyumlarni munosabati ilk yoshlik chog'idanoq oilada, oila a'zolarining munosabatida shakllanadi. Bolaning jamoatchilik mulkiga bo'lgan munosabatidan boshlanadi. Albatta, yoshlarning tejamkorlik, ishbilarmonlik, uddaburonlik kabi sifatlarini shakllantirish va barkamol shaxsni tarbiyalab bo'lmaydi. Chunki aynan shu sifatlar inson mehnati mahsuliga, jamoatchilik mulkiga to'g'ri munosabatda bo'lishga avaylash, boyitishga hissa qo'shish istagi yotadi. O'sib borayotgan

bunday sifat va fazilatlarini shakllantirish ko'p jihatdan o'qituvchining kasbiy tayyorgarligiga, pedagogik mahoratni qay darajada egallaganligiga bog'liqdir.

Mehnat fanlar asosini chuqur va amaliy o'zlashtirishda, bolalarni mehnatga bo'lgan munosabatini ijodiy ish faoliyatida mustaqil shakllantirishda, fikr yuritishga o'rgatuvchi ilmiy vositalardan biridir. Ko'p asrlik tajriba shuni ko'rsatadiki, insonlarning mehnati tufayli cheksiz boyliklar va imkoniyatlarning yechiladi. Mehnat fani iqtisodiy rivojlanishning asosiy omili hisoblanib, o'quvchilarning chuqur iqtisodiy bilimini mustahkamlaydi.

Hali-hanuz iqtisodiy mehnat tarbiyasida ilg'or umumbashariy va milliy urf-odatlar, ularning tarbiyaviy xarakteri o'z ifodasini topgani yo'q. Shuning uchun mehnat darslarida o'quvchilarning iqtisodiy faolligini oshirish va tadbirkorlik mehnat faoliyatini ko'nikmalarini shakllantirish va kuchaytirish lozim.

Iqtisodiy tarbiyaning qator vazifalari mehnat darslarida amalga oshiriladi. Bu vazifalardan biri tadbirkorlik bo'lib, bu mahsulot ishlab chiqarish uni sota bilish, mehnat mablag'ini joy-joyiga sarflay olishdir. Bu tadbirkorlik talablarini mehnat darslarida tarbiyonda darslar nechog'lik qiziqarli va foydali tashkil etilisa, o'quvchilar shunchalik iqtisodiy bilimga va malakaga ega bo'ladi. Avvalo bu bilimning muhimligini to'g'ri belgilab olish zarur.

Mehnat ta'limi va tarbiyasining ijtimoiy va iqtisodiy yo'nalganligi; mehnat darslarini bozor iqtisodi talablari asosida pedagogik talablardan va malakalardan umumli foydalanish;

o'quvchilarni qiziqishlarini hisobga olib amaliy to'garaklarga jalb qilish; o'quvchilarni mehnat darslarida iqtisodiy bilim berishda yoshi, shaxsiy xususiyatlarini hisobga olish;

o'quvchilarni mehnat natijalarini rag'barlantirish va kamchiliklarini to'g'ri belgilab olish;

o'quvchilarni mehnat uchun iqtisodiy bilimlar bilan tevarak-atrofdagi bilimlarni bog'lovchi omil bo'lishi lozim.

“Agarda siz talabangizda haqiqatdan xam biron narsaga undamoqchi bo’lsangiz, shunday vaziyatni o’ylab chiqingki undagi muvaffaqiyat talabangizning muammolarini xal etsin, yoki shunday munosabat quringki bir insonning fikrlashini o’zgartirsin.”⁸ Masalan, o’quvchilarning mehnat darslarida materiallarni isrof qilmaslikni, ishning sifatligini, estetik jihatdan bejirim va chiroyli bo’lishiga e’tibor berishlari kerak. Shu bois boshlang’ich sinflarda mehnat ta’limi va tarbiyasi jarayonida tadbirkorlik tushunchalarini, kelgusi mehnat faoliyatida muhim o’rin egallash ekanligi ko’rsatish, tushuntiri pedagog o’qituvchilarning oldida turgan muhim vazifalardan biri ekanligini ta’kidlash zarur. O’quvchilarda mehnat ta’limi jarayonida tadbirkorlik tushunchalarining dastlabki bosqichlarini amalga oshirishda qo’ldagi vazifalarni bajarish ko’zda tutiladi.

1. O’quvchilarni mehnat ta’limiga oid nazariy va amaliy bilim berishni o’z ichiga olgan mustahkamlash;
2. Kasblar xususiyatini farqlay bilishga o’rgatish orqali ularni kasblarni to’g’ri tanlashga yo’naltirish;
3. Unumli mehnat qilib yuqori samaradorlikka erishishni o’rgatish;
4. Mehnat jarayonida erishilgan natijani maktab jamoasi va otalar bilan baham ko’rishni o’rgatish;
5. Bajirilgan ishlar sifatini oshirishda kim oshdi savdo maskanlarini tashkil etish;

O’quvchilarda tadbirkorlik tushunchalarini shakllantirishda maktab, maktab oila va jamoatchilikni birgalikdagi harakati o’z-o’ziga xizmat qilishni ta’minlash, mahsulot sifatini hamda turli ish turlari jarayonida mehnat natijalarini baham ko’rishni ta’minlash, unumdorligi keskin o’sishda o’z ta’sirini ko’rsatadi. Chunki ta’lim natijalarini erishilgan yutuqlar bo’yicha o’quvchilarning bajargan buyumlari, muzeylari yoki sinf burchagida namuna sifatida saqlash, ota-onalarga taqdim etish.

⁸ *Randall Gwin. A way to connectot Sonun Jer-2009 (48-bet)*

sifatida taqdim etish o’quvchilarda amaliy mehnatda ish sifatini yanada oshirish, ijodiy natijalarga erishishda samarali ta’sir ko’rsatadi.

O’quvchilarning bajargan ishlaridan maktab sharoitidan kelib chiqib har xil ko’rgazmalar va o’quvchilarning o’zlari uchun maktab bozori tashkil qilinsa maqsadga muvofiq bo’lar edi. Bunda o’quvchilar o’zlari bajargan ishlar natijalarini, diqqatga, e’tiborga sazovor bo’lganligini, o’zini mablag’ bilan qisman ta’minlanganligini, o’zini boshqara olishini ko’rib, o’z mehnatiga va o’z samarasini topadi. Natijada davlatimizning iqtisodini yuqori darajaga ko’tara oladigan, o’zining kasbini, hunarini hurmat qiladigan, jamiyatimizning rivojlanishida o’zini hissasini qo’sha oladigan barkamol avlodni tarbiyalashimizda yordam beradi.

Savollar

1. Boshlang’ich sinf o’quvchilariga iqtisod tushunchasini bering.
2. Mehnat darslarini iqtisodiy bilim bilan uzvie bog’liqligi.
3. O’quvchilarda iqtisodiy faoliyatini shakllantirish usullari.

MAVZU: MEHNAT DARSLARIDA ISH UNUMINI OSHIRISH USULLARI

Kichik yoshdagi o’quvchilarni bilim, malaka, ko’nikmalarni rivojlantirish, ijodiy mehnatga, mustaqil fikrlashga o’rgatish, kasb-hunarga yo’naltirish, ilmiy faoliyatini kengaytirish, mantiqiy fikrlashga o’rgatish muhim vazifalardan biridir. Shunday ekan boshlang’ich sinflarda o’quvchilarni ijodiy mehnatga o’rgatish, ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda mehnat darslarining roli juda kattadir. O’quvchilarni mehnatga ijodiy tayyorlash mehnat ta’limining muhim vazifalaridan biridir. Mehnat o’quvchilarning chuqur va mustahkam bilim bilan qurollantiradi. O’quvchilarni tanlagan kasbga qiziqtirish, mehnatda kishilarga hurmatda bo’lishga tarbiyalaydi.

O’quvchilarni ish unumini oshirish, chuqur bilim egallash, ijodiy mehnatda o’zining masalalari mehnat ta’limi darslarida hal etiladi. Har bir o’quvchilarni diqqatini, xotirasini, qiyoslay bilishini, fikr yuritishini, asosiy

narsani ajratishni, xulosa va umumlashtirishni, o'z ishini rejalashtirishni, uni kerakli sur'atda amalga oshirishni, o'z-o'zini nazorat qilish vazifalarini o'z ichiga oladi. O'quvchilarni mehnat darslarida ish unumini oshirish ikki bosqichda olib borilsa maqsadga muvofiq bo'ladi. Birinchi bosqich- mehnat mashg'ulotlarining aniqligi, asosligi, uning bola qiziqishiga, istidodiga va qobiliyatiga mos kelishi.

Bunda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, imkoniyatlarini hisobga olish muhim ahamiyat kasb etadi. O'quvchilarni mehnatning ma'lum turiga bo'lgan mayl va qiziqishni o'z vaqtida aniqlash va ularga mehnat malakalarini sevgan mashg'ulotlarida takomillashtirishga yordam berish juda muhimdir.

Mehnat ta'limida o'quvchilarning diqqat e'tiborini:

- asbob-materiallarni saqlash qoidasi hamda joylashtirish tartibiga:
- ish joyini to'g'ri jihozlashga:
- materiallardan tejamkorlik bilan foydalanish usullariga:
- ish harakati me'yori va sur'atiga:
- ish sifatini ta'minlovchi omillarga:
- ishlov berishda olingan aniqlik va tozalikka rioya qilishga:
- buyumni chiroyli qilib bezishga jalb kilib borish kerak.

Ikkinchi bosqich- O'quvchilarga jamoatchilikga, ijodiy tashabbuskorlikka, mehnat kishilarini va mehnat natijalarini hurmat qilishga, mehnat javobgarlikni his etish xususiyatlarini singdirib borish zarur. O'quvchilarni mehnat darslarida ish unumini oshirish uchun ularni ongiga, dunyosiga mehnat orqali ta'sir etishimiz muhim o'rin egallaydi. Bunda mehnatning tarbiyaviy kuchi o'quvchining mehnatga munosabatiga ko'p jihatdan bog'liqdir. Ishtiyok va qiziqish bilan qilinayotgan mehnat majburan qildirilayotgan mehnatga nisbatan o'quvchilarning ongiga, hissiyoti va irodasiga kuchliroq ta'sir etadi. Shuning uchun o'quvchilar biror ijodiy mehnatga kirishishlaridan oldin pedagog o'qituvchilar zimmasiga quyidagi shartlarni amalga oshirish talablari qo'yiladi:

- yasayotgan buyum yoki predmetning zarurligini tushuntirish:
- uni qo'llash urni va maqsadini tushuntirish:

- yasash usullari va jarayonini tushuntirish:

Bolalar tayyorlagan narsalar o'z o'rnida qo'llanilishi ham katta ahamiyatga egadir. Ular o'z mehnatlarining foydalligini ko'rganlarida, ularda o'z mehnatlarining natijasidan qoniqish, yana qandaydir foydali, yaxshiroq narsani hosil qilishga intilish paydo bo'ladi. Ularda o'z qobiliyatlarini ishonch, narsalarga ehtiyoqkorlik bilan munosabatda bo'lish hissiyoti uyg'onadi, chunki bolalar atrofidagi narsalarni qanday mehnat evaziga yaratilganligini anglaydilar.

Dars mazmuniga qo'yiladigan muhim talablardan biri darslarni hayot bilan chambarchas aloqador bo'lmog'i lozim. O'quvchilarni faollashtirish ayniqsa o'qitishning zamonaviy bosqichi sharoitlarida anchagina murakkabdir. Shuning uchun o'quvchilarning o'quv faoliyatlarini faollashtirishga yordam beruvchi vosita va usullarni tanlash o'qituvchining doimo diqqat markazida bo'lishi shart.

O'quvchilarning ish unumini oshirish va ijodiy faoliyatlarini bir qator usullar vositasida faollashtirish mumkin. Bu usullarni ba'zilar bilan tanishtiramiz:

1. Butun sinfga taklif etilgan muayyan ijodiy ishda o'quvchining iloji boricha mustaqil ishlash hissasini ta'minlash.
2. Bir maqsadda o'qitishning alohida va umumiy shakllarini birlashtirish usullari bilan birga maxsus tarqatma materiallardan foydalanish.
3. Faoliyat turlari o'rganilayotgan material bilan to'g'ri munosabatni ta'minlash.

4. Dastur materiali asosida darsda zehnilik, diqqat, tasavvur va shu kabillarni tekshirish hamda shakllantirish maqsadida o'ziga xos konkurslar o'tkazish.

Mehnat darslarining muhim xususiyati shundaki, o'quvchilar mehnat va texnik bilim, ko'nikma va malakalarni xilma-xil amaliy ishlarni bajarish, o'zlariga kerak bo'lgan va ijtimoiy foydali ahamiyatga ega bo'lgan predmetlar yaratish jarayonida egallaydilar.

Dars vazifasini faqat bilim berish va ko'nikma hosil qilishdan iborat qilib qo'llanilishi balki tarbiya berish va kamol toptirish vazifalari bilan bog'lab olib borilishi ham zarur. Shuning uchun ham o'qituvchi o'zi o'qitayotgan bilimni bilishi kerak. Bu esa biror mavzuga tayyorlana turib, o'qituvchi mazkur dars materiali

asosida o'quvchilarning ahloqiylikning qanday g'oyalari anglashga olib kelajagini diqqat, fikrlash, xotira, tasavvur, irodani rivojlantirish va boshqa shu kabilar sohasida shaxs sifatini qanday kamol toptirishga erishishini aniq tasavvur qilmog'i lozim.

Savollar

1. Mehnat darslarida ish turlari.
2. Ish unumini oshirish usullari.
3. Mehnat ish unumini oshirishni tashkil etish shakli va metodlari.

MAVZU: MEHNAT TA'LIMIDA SINFDAN SINFDAN TASHQARI ISHLAR

Mehnat tarbiyasi, mehnatga munosabatni tarbiyalash maktabdagi o'quv hamda sinfdan tashqari ishlarning o'zagi, maktabning hayot bilan aloqasini mustahkamlashning asosiy yo'lidir. O'quvchilar mehnatga ruhiy va amaliy tayyorlash maktabning asosiy tarbiyaviy vazifalaridan biridir.

Maktabning turmush bilan aloqasi kundan-kunga mustahkamlanib bormoqda, sinfdan tashqari ishlarda o'quvchilar o'zlarining mustaqilliklari va tashabbuskorliklarini namoyish eta oladigan, ularga jamiyat foydasi uchun tashkil etilgan mehnatning go'zalligi va quvontchini, jamoaning kuchini his etishlariga yordam beradigan yangi shakl va usullarlari aniqlanmoqda.

O'quvchilarning sinfdan tashqari ishlarni davom ettirilishi to'garak ishlari, jumladan "Mohir qo'llar", "Yosh naturalistlar", "Badiiy kashtachilik to'garaklari" kabi to'garaklar keng tarqalgandir.

O'quvchilarni mehnat faoliyatiga ruhiy va amaliy tayyorlash o'quvchilar ijtimoiy foydali mehnatining har xil turlarida qatnashayotgan vaqtlarda xilma-xil tarbiyaviy tadbirlarni qo'llash orqali amalga oshirilishi kerak.

O'quvchilar bilan olib boriladigan sinfdan tashqari ish maktabning butun ta'lim - tarbiyaviy ishlarining ajralmas qismi bo'lib, u bolaning har tomonlama rivojlantirish, darslarda egallayotgan bilimlarini mustahkamlash, chuqurlashtirish, amalda qo'llanishga yordam beruvchi muhim vositalardan biridir. Sinfdan tashqari ish ayni bir vaqtda o'quvchilarning bilim doirasini kengaytiradi, mehnat

ta'lim va tarbiyasi bolalarda fan texnika, sa'natning turli sohalariga qiziqishini o'stirish masalalarini hal etishga yordam beradi.

Mehnat ta'limi bo'yicha sinfdan tashqari ishlar texnik mehnat darslarining davomi qo'shimchasidir. O'quv mashg'ulotlari bilimlarga qiziqishini o'stiradi, sinfdan tashqari ish darsida bilimlarni kengroq qo'llash hamda chuqurlashtirish imkonini beradi. Shu bilan birga sinfdan tashqari ishdarsda berilgan materiallarni aynan takrorlamasligi kerak, u sinfdagi ishdan o'zining o'yin, qiziqarli xarakterdaligi bilan ajralib turadi. Sinfdan tashqari ish o'quvchilarga ishning o'zlariga ko'proq yoqqan, o'zlarini ko'proq qiziqtirgan turini tanlashlari uchun imkon yaratadi. Faqat sinfdan tashqari ishlarda o'quvchilarning individual ijodiy qobiliyatlari yorqinroq namoyon bo'ladi, bu yerda ular istalgan ish bilan shug'ullanishlari, qo'yilgan maqsadga erishish uchun kerak bo'lgan vaqt va kuchini sarflashlari mumkin.

Sinfdan tashqari ishning formalar ko'pdir: Ommaviy ish—kechalar, ertaliklar, konkurslar, viktorinalar, ekskursiyalar, ko'rgazmalar.

Maktablarda boshlang'ich sinflarda sinfdan tashqari ishlarni ertaliklar, ko'rgazmalar tayyorlashni uyushtirish kabi ommaviy ish turlaridan keng foydalanib, konskurs va viktorinalarga kam e'tibor beriladi. Ommaviy ishning konkurs va viktorinalar kabi turi juda qiziqarli va aynan bir vaqtda katta tarbiyaviy imkoniyatlarga egadir. Chunki zehni, tez javob topa bilish, o'z fikri, bilim va ko'nikmalarini safarbar eta bilish xuddi mana shu ish turlarida talab qilinadi.

Maktabning tarbiyaviy ishlarida ommaviy ishlar katta rol uynaydi. Kechalarga, konkurslarga, viktorinalarga tayyorgarlik o'quvchilarni har tomonlama harakat qilishga matnlarni yodlash, kostyumlar tayyorlash, jihozlash, bezash ishlarini amalga oshirishga majbur qiladi. Kechalar mavzulari shunday tanlanish kerakki, u o'quvchilarda har tomonlama qiziqish uyg'otsin, ularni o'ylashga, ixtiro qilishga majbur etsin va faqat mavjud bilim va ko'nikmalar bilan cheklanib qolmay, kecha mavzusining dasturiga muvofiq yangiliklarni ham o'zlashtira borsin. Ayniqsa kechalar ikki yondosh sinflar qo'shilganda juda

qiziqarli va jonli o'tadi. Kecha mavzusi asosan maqol va matallardan olinadi, ammo kecha mavzusini "Mehnat va mehnat kishilarini sharaflaydigan" mehnatga aloqador bo'lishi ham mumkin.

Mehnatga bag'ishlangan kechalarni har bir o'quv choragi va yil oxirida o'tkazish maqsadga muvofiq bo'lar edi. Kecha "Maktab mehnat darslarida nimalarni o'rganib oldingiz" mavzusi asosida o'tkazish mumkin. Kechaning maqsadi mehnat darslarida olingan ko'nikma va malakalarni mustahkamlash, mehnatga muhabbat singdirishdir.

Turli ishlarni bajarish, asboblarni to'g'ri ishlatish, darslarda foydalaniladigan materiallar va asboblarni bo'yicha bilimlarni tekshirishga bag'ishlangan musobaqalar sinfda va sinflararo o'tkazilishi mumkin. Ish turlarini, tayyorlash texnologiyasini aynan o'zini qoldirib o'zgartirish kerak. Hamma topshiriqlarni bajarigan o'quvchilarni maxsus nishon bilan taqdirlash mumkin.

To'garak ishlarida ko'rgazmalar, mavzuli albomlar, ko'rgazmali qurollarni tashkil etish va bajarish muhim o'rin egallaydi.

Ko'rgazmalar mavzusi xilma-xil bo'lishi mumkin, masalan sinfda mehnat darslarida bajarilgan ishlar ko'rgazmasi, uyda mustaqil ishlagan yoki to'garaklarda ishlangan ishlar ko'rgazmasi va shu kabilar. Ko'rgazmani tomoshabinlar qanday idrok etishlari, ko'rgazmani qanday tashkil etilganligi, qanday bezatilganligini, namunalarning joylashtirishiga bog'liqdir. Ko'rgazmalar estetik didni tarbiyalaydi.

To'garak ishi—"Mohir qo'llar", "Qo'g'irochoq teatri", "Yosh tabiatshunoslar", "Quvnoq ustaxona" "Kichkintoy ustaxonasi", to'garaklari.

Boshlang'ich sinflardagi to'garak ishlari o'quvchilarda umumiy rivojlanishni, o'zining sodda ijodiy fikrini amalga oshirish imkoniyatlariga ega bo'lsinlar.

Boshlang'ich sinflarda to'garak ishi quyi sinf o'quvchilarini umumiy rivojlanish, ayniqsa o'qishning turmush bilan aloqasi nuqtai nazaridan juda muhim va keraklidir. "Mohir qo'llar", "Ko'g'irchok teatri", "Yosh tabiatshunoslar" to'garaklari ayniqsa katta ahamiyatga ega bo'lib, to'garaklarni

o'g'il va qiz bolalar bir xil qiziqish bilan shug'ullana oladilar. Har biri o'z qiziqishi, kuchi va imkoniyatlariga yarasha ish bilan shug'ullana oladilar.

To'garaklarni tashkil etishdan oldin o'qituvchi maktabdagi mavjud imkoniyatlarni chamalab chiqishi lozim. To'garak uchun albatta alohida xona kerak bu xona stol-stullar, ma'lum asbob-moslamalar to'plami, tayyor ishlarni qo'yish uchun shkaflar bilan jihozlangan bo'lishi kerak. To'garak ish rejasini to'garak rahbari sinf rahbarlari bilan hamkorlikda bir yilga tuzadilar. Rejada to'garak qaysi ish turi bilan shug'ullanishi va shu ish turlari bo'yicha qanday amaliy ishlar amalga oshirilishi qayd etiladi. Rejadagi ishlar oddiydan murakkabga o'tishini ta'minlash uchun murakkablik darajasiga ko'ra joylashtiriladi. Rejada o'tkaziladigan kursiya ham ko'rsatiladi. To'garak rejasini maktab rahbari tasdiqlaydi. To'garak mashg'uloti haftada bir marta o'tkazilib, u 1,5 soatdan ortiq davom etmasligi kerak.

To'garak mashg'uloti odatda yangi ish usullarini ko'rsatishdan boshlanib, to'garak a'zolari bu harakatni takrorlaydilar, asosiy ishga esa ular bu ish usullarini yaxshi egallab olganlaridan so'ng kirishiladi. To'garak a'zolari ishlarni bajarish jarayonida oddiy javdallar, chizmalardan foydalanishga, materiallarga tushib, tejamkorlik bilan munosabatda bo'lishga, asboblarni hamda ish joyini toza va tartibli saqlashga albatta odatlantirish zarur. To'garakning har bir a'zosi o'zining bilim oldingmi - o'rtog'inga ham o'rgat" degan qoidani doimo yodida tutib borishi kerak.

Yukka tartibdagi mashg'ulot -kollektiyalar to'plash, texnika bilan mustaqil shug'ullanish, qishloq xo'jaligi ishlari bilan shug'ullanish kiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari ko'plab ijtimoiy foydali mehnatda ishtirok etadilar. Ular paxta terishda, sabzavot mevalarni yig'ishda, ipak qurti boqishda, maktabni, maktab hovlisini, ko'cha xiyobonlarni obodonlashtirishda ishtirok etadilar. Kichik gancha harakat qiladilar. Ular dala shiyponlarida kutubxonalar berib beradilar, havaskorlik kontsertlarini beradilar, makalatura, temir-tersak ishlatadilar, kichikintoylarni, nafaqaxo'rlarni otaliqqa oladilar. Bu tadbirlarni o'quvchilar tashabbusi bilan amalga oshiriladi.

Biz ko'p narsalarni o'rganishni faqat dars vaqtda bajara olmaymiz, qilgan vaqtimizda ham ulgura olmaymiz. Shuning uchun sinfdan tashqari olib borilgan ishlarimiz katta ahamiyatga ega. Sinfdan tashqari ishlarda o'quvchilarning qiziqishlariga, qobiliyatlariga qarab turli xil ishlarni amalga oshirishimiz mumkin. Bajirilgan ishlarimizni ahamiyatini haqida tushuntirilib borilsa, yaxshi natijalarga olib keladi.

Mehnat topshiriqlarini sinfdan tashqari ishlarda qo'llash o'qituvchidan muntazam katta tayyorgarlikni, har bitta to'garak ishlarini doimo nazorat qilib, ularni chuqur va mustahkam bilimlar bilan qurollantirib, tanlagan kasbiga qiziqitirib va o'quv fanlari mazmunini mukammallashtirib o'quv jarayonini to'g'ri tashkil etish kerak.

Sinfdan tashqari ishlarni samarali ravishda amalga oshirish, boshlang'ich sinflarda o'zlashtirgan bilim, malaka va ko'nikma va malakalarini mustahkamlaydi, dunyoqarashini shakllantiradi, ularning ijodiy qobiliyatlarini o'stiradi hamda badiiy estetik didini oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. O'z vaqtda, rejali, tartibli o'tkazilgan mashg'ulotlar o'quvchilarning qiziqish va havaslarini oshiradi, ma'naviy, mafkuraviy qarashlarini boyitadi.

Xulosa qilib aytganda o'quvchilarga boshlang'ich sinfdanoq kelajakda to'g'ri kasb tanlashlariga o'lgan zamin yaratilsa, kelajak avlodning barkamol bo'lishida, jamiyatimizning rivojlanishida katta ahamiyat kasb etadi.

Savollar

1. Sinfdan tashqari ishning maqsadi nimaldan iborat?
2. Boshlang'ich sinfda qanday farqlar mavjud?
3. Individual mashg'ulot nima?
4. Sinfdan tashqari ishlar kasb tanlashga qanday ta'sir ko'rsatadi?

MAVZU: APPLIKATSIYA ISHLARINING BAJARILISH VA UNING

TURLARI.

Applikatsiya tasvirlash texnikasining turli formalarini qirqish va ularni fon tarzida qabul qilingan materiallar hisobiga mustahkamlashga asoslanuvchi turidir.

Applikatsiya tushunchasi xususiyatlari va materiallariga ko'ra xilma-xil bajarilishi texnikasining o'xshashligi bilan birlashgan badiiy asarlarni yaratish usullarini o'z ichiga oladi. Har bir material applikatsiyasi bajarilish texnikasiga jiddiy ta'sir ko'rsatuvchi xususiyatlarga ega, masalan, qog'oz, limon, daraxlar po'stlog'lari fonga turli yelimlar bilan yopishtiriladi.

Applikatsiya – badiiy asar yaratishning eng sodda va oson usulidir. Bu applikatsiyadan faqat bezash maqsadlaridagina ko'rgazmali qurollar, turli o'yin uchun qo'llanmalar, o'yinchoqlar, bayroqchalar, bezaklar, shu kabilarni yaratishdan keng qo'llash imkonini beradi.

Dekorativ applikatsiya – u naqsh, gullardan tashkil topib, alohida-alohida tasvirlardan tarkib topuvchi predmetli, hodisa, harakatlar uyg'unligini aks ettiruvchi syujetdan iborat bo'lishi mumkin.

Applikatsiya tasvirlash texnikasini turli formalarini qirqish va ularning fon tarzida qabul qilingan materiallar hisobga mustahkamlashga asoslanuvchi turidir.

Applikatsiya 2500 yil muqaddam ko'chmanchi xalqlar orasida paydo bo'lgan. Ular applikatsiyadan kiyim-bosh, turar joylarini bezatishda ishlatganlar.

Applikatsiya turli xalqlarda turli materiallardan tayyorlangan. Masalan, yoqutlar applikatsiya ishida po'stlog'dan foydalanishgan, bo'yalgan po'stlog'dan qilingan applikatsiyalar bilan ular o'tovlarini bezashgan. Xanti-mansi, evenk va boshqa shimoliy xalqlari applikatsiyada teri, sukno, mo'yna ishlatishgan. Komi, qozoq, kalmik, osetin, buryat va boshqa xalqlar applikatsiyadan milliy kiyim, uyg'un or predmetlarini bezashda foydalanishgan.

Applikatsiya ishida asosiy material qog'ozdir, dazmollangan yoki kraxmallangan bo'lakchalardan ham foydalanish mumkin. Bu materiallar bilan bir qatorda somon, quritilgan o'simliklar, urug'-danaklar, barglar va shu kabilardan ham foydalansa bo'ladi.

Qog'ozning yaltiraydigan marmar, bosma gul tushirilgan-barxat, kumush va bronza, rasm solish va chizmachilik qog'ozni navlari applikatsiya uchun yaroqlikdir.

Applikatsiya bilan shug'ullanish o'quvchilarni garmonik rivojlanishida katta ahamiyatga ega. Applikatsiya ijodni rivojlantirishga yordam beradi, kuzatuvchanlik, diqqat va tasavvurni faollashtiradi, irodani tarbiyalaydi, qo'l mehnati, tasviri his qilish, chamalash va rangni sezishni o'stiradi. Rangli kog'oz yoki boshqa materialdan tasvir ustidagi ish badiiy didni avj oldiradi.

Applikatsiya ishlari doimo xotirada saqlanishi haqida majburiy qoida sifatida bajarilishi lozim bo'lgan izchillikda ado etiladi. Istalgan applikatsiya sujjetni tanlashdan boshlanib, undan keyin applikatsiya eskizi, qog'oz tanlash, kerakli detallarni qirqish, ularni fonga kuyish, yelimlash va nixoyat kuritish jarayonlari keladi. Oddiy applikatsiyalar eskizsiz bajariladi.

Applikatsiya ishlarini bajarishda asosiy e'tibor uning umumiy kompozitsiyasiga qaratilishi kerak. Yaxshi uylangan kompozitsiya, ya'ni tasvirlash lozim bo'lgan narsalarni joylashtirish-applikatsiya muvaffaqiyatining garovidir.

Eng oddiy applikatsiyalar bu geometrik figuralardan qilingan ornamental applikatsiyalardir.

Avval ornament eskizi tuziladi, so'ngra kerakli detallar o'lchami va miqdori hisoblanadi. Detaillarni tayyorlab ma'lum tartibda joylashtiriladi va yopishtirishni qaysi detaldan boshlash kerakligi aniqlanadi.

Applikatsiyada avval eskizi tuziladi, so'ngra kerakli detallar o'lchami va miqdori hisoblanadi. Detaillarni tayyorlab ma'lum tartibda joylashtiriladi va yopishtirishni qaysi detaldan boshlash kerakligi aniqlanadi. So'ngra tayyorlangan materiallar bir-biriga yopishtiriladi.

Geometrik shaklli applikatsiyalar. Bajarilish texnikasiga ko'ra applikatsiyaning eng oddiy turlaridan biri geometrik shaklli applikatsiyalardir. I va 3 sinf o'quvchilari geometrik shaklli applikatsiyani bajarishda quyidagi bilimlarni egallaydilar.

1. Geometrik shakllar: kvadrat, to'g'ri burchak, uchburchak, aylananing qog'oz bo'lagidan va o'lchov asboblari yordamida hosil bo'lish haqidagi mavjud bilimlarni mustahkamlaydilar.

2. Badiiy didni o'stiradi, rasm darslarida polosa, doira, kvadratda ornamentlar tuzish bo'yicha olingan bilimlarni chuqurlashtiradilar.

3. Ayrim predmetlarni detalma-detal tahlil qilib geometrik shakllarni to'g'ri idrok etishni o'rganadilar.

4. Bolalarni "ko'p, kam, uzunasiga, ko'ndalangiga, qism va qatlam, ikki qismga qirqish, to'rt qismga, teng qismlarga" kabi tushunchalarni mustahkamlaydilar.

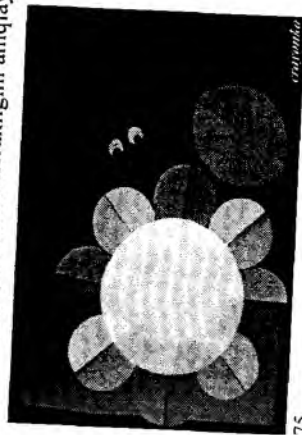
5. Bolalar ranglar uyg'unlagini to'g'ri tanlashni o'rganadilar. Ularda estetik did tarbiyalanadi.

Geometrik shaklli applikatsiyalarni ham dekorativ-ornament, predmet, sujjetli applikatsiyalarga ajratish mumkin. Doira, kvadrat va ovaldan ornamentlar yasash. Ornament detallari: turli o'lchamdagi kvadrat, uchburchaklar tayyorlanadi. Kvadratda naqsh diagonal bo'yicha tuziladi - bunda shakllarni simmetrik joylashtirish qo'lay. Doirada naqsh markazdan radiuslar bo'ylab tuziladi.

Geometrik figuralardan predmetli applikatsiyalar.

Bolalarni predmetlarni fazoviy idrok etishini rivojlantirish kerak. Buni atrofimizni o'rab turgan narsalar: uy, archa, daraxt, mashina, idish-tovoq, jonivorlar, gullar va shu kabilar u yoki bu darajada geometrik shakllar bilan ifodalash mumkin.

O'qituvchi istalgan predmetni tanlashi mumkin. Uni bolalar bilan birgalikda ko'rib, uning ayrim detallari qaysi geometrik shakllarga o'xshashligi, ularni qanday o'lchamlarda, qaysilarini kattaroq, qaysilarini kichikroq olish, qanday izchillikda joylashtirish kerakligini aniqlaydilar.

Rangli qog'ozlardan olingan doiralar va ularning qismlari bilan applikatsiya bo'yicha juda ko'p geometrik ishlarni bajarish mumkin. Doiralarni har birini shunday joylashtirish kerakki, natijada talab qilinadigan shakl paydo bo'lsin.

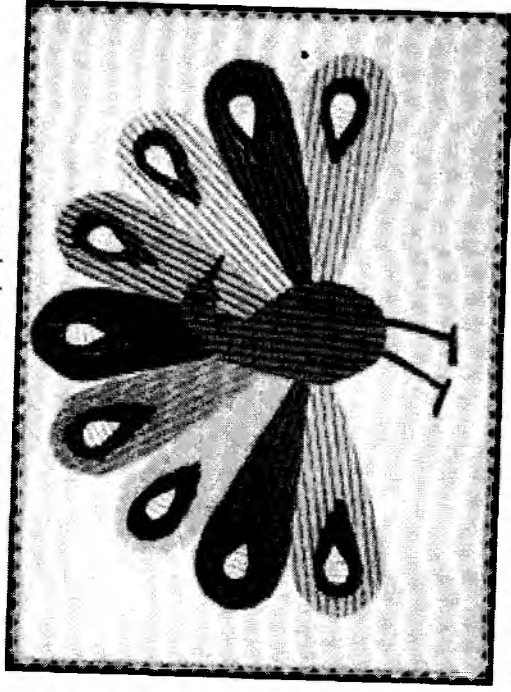
Geometrik figuralardan predmetli applikatsiya yasash texnologiyasi

- Ish mavzu va fikrni tanlashdan boshlanadi;
- Ochiq tondagi qog'oz va fon tanlanadi;
- Applikatsiya mo'ljallangan tasvir va elementlar miqdori qog'ozni tanlashni belgilaydi;
- Tasvir ustida ishlenganda asosiy e'tibor tanlangan mavzuning mazmuniga, kerakli materiallar, ularning o'lchamlari, ranglarini tanlashga qaratiladi.
- Tasvir hajmiga ko'ra eng katta element asosiy mavzuga mos element bo'lishi kerak.
- Tasvirlash lozim bo'lgan materiallar yordamida figura va predmetlarning holati aniqlanadi;
- Tasvirlangan hodisalarning uyg'unligiga erishiladi;
- Tasvirning barcha detallari, hatto eng kichiklari ham qog'ozdan qirqladi, ularni chizmaslik kerak;
- Tayyorlangan detallar yelimiradigan sath, ya'ni fonga joylashtiriladi va o'ylangan tasvir hosil qilinadi;
- Agarda bu tasvir ma'qul bo'lmasa detallar boshqacha joylashtiriladi;
- Detailarni yopishtirishda joyni adashtirmaslik uchun ularning o'rnini qalam bilan belgilab qo'yiladi;
- Misol tariqasida eng oddiy geometrik shakl – kvadratni olib, uning almashinishini hosil qilish uchun turli holatlarda joylashtirib ko'ramiz.
- Ishni boshlash uchun markazni topish, simmetriya o'qini o'tkazish va elementlarni shunga ko'ra joylashtirish lozim.

Bu ishlar o'quvchilarda ijodiy va atroflicha tasavvumi, badiiy didni o'zlashtirishga yordam beradi. Bolalarda qo'yilgan maqsadga erishish yo'lida qat'iyatlik, tartibliq tarbiyalanadi. Uyushqoqlik bilan ishlash ko'rsatmalariga rioya qilish, tashabbuskorlik ko'rsatish ko'nikmalari shakllanadi. O'quvchilar

tayyorlagan applikatsiyalar ona tili va matematika darslari uchun ajoyib didaktik material, o'quvchilar nutqini o'stirish vositasi bo'lishi, ularning predmetlari shakli, rangi, fazoda joylashishi haqidagi tushunchalarini boyitishga xizmat qilishi mumkin.

Ko'p rangi applikatsiyalar. Ko'p rangi applikatsiyalarni qirqish ancha murakkab ish bo'lib, tasviri qismlarga ajratish bilan aloqadordir. Bu turdagi applikatsiyalarni bajarishda fonni tanlash juda muhimdir. Fon ifodalangan predmetlar rangidan ochroq bo'lishi kerak. Ana shunda predmet xuddi bo'rtib turgandek yorqin ko'rinadi. Hammasi o'ylagan asarga bog'liq. Fonda joylashgan detallar rangi ham shunga qarab tanlanadi, detallarning tabiiy joylashishi va o'lchamlarining uyg'unligiga e'tibor berish kerak. Bu ishlarning bajarishning bir necha usullari mavjud: ayrim detallar oldindan belgiamay qirqladi, ayrim detallar esa belgilangan eskizlar bo'yicha qirqladi.

Ko'p rangi applikatsiyalardan biri dekorativ applikatsiyalardir. Dekorativ applikatsiya - naqsh gullardan tashkil topib, alohida-alohida tasvirlangan hodisa harakatlar uyg'unligini aks ettiruvchi manzaralardan iborat bo'lishi mumkin.

Dekorativ applikatsiyalarni bolalar kitob, oynoma va boshqa materiallardan olishlari, ayrim elementlarni qo'lda yaratishlari mumkin. Sharq naqshi

applikatsiyasining bu turi uchun boy material hisoblanadi. Dekorativ applikatsiya bir va ko'p rangli bo'lishi mumkin.

Badiiy applikatsiyalar. Mavzuli ishlarni yaratish faqat mehnatga emas, balki badiiy tayyorgarlikni ham talab qiladi. Mehnat ta'limi darslarida applikatsiya ishlarini bajarilish texnikasi o'rganiladi.

Rangdor surat applikatsiya mavzusining elementlarini o'quvchilar turli bayramlarga bag'ishlangan (tabriknomalar, ochiq xat muqovasini, yo'l belgilari) ishlarini bajaradilar. Ish mavzu va fikr tanlashdan boshlanadi. Quticha ochiq tondagi qog'oz fon tarzida tanlanadi. Applikatsiyaga qaratilgan asarning yaratilishi va elementlar miqdori qog'ozni tanlashni belgilaydi. Asarni yaratish ustida ishlagan asosiy e'tibor tanlangan mavzuning mazmuniga, kerakli materiallar, ularning o'lchamlari, ranglarni tanlashga qaratiladi. Asar xajmiga ko'ra eng katta detal mavzuli detal bo'lishi kerak.

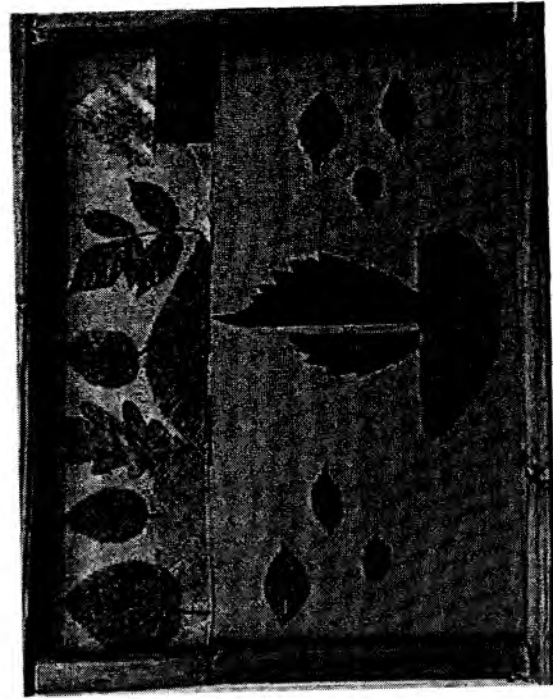
Syujetli applikatsiya. Syujetli applikatsiya asariga ko'ra oddiy va murakkab bo'lishi mumkin. Murakkab syujetli applikatsiya – ertaklar, hikoyalalar va shu kabilarga illyustratsiya sifatida yasaladi. Agarda syujet oddiy bo'lsa, tasvirlarni oldindan belgilamasdan qirqish mumkin.

Murakkab syujetli applikatsiya ham syujet tanlashdan boshlanadi. Agarda syujetni o'quvchining o'zi o'ylab topgan bo'lsa, bu rasmni chizish malakasiga ega bo'lsa, unda avval syujetni rasmi, so'ngra rasmlar detallari chiziladi va qirqib olinadi. Ayrim detallar turli rangdagi qog'ozlardan qirqiladi. Agarda o'quvchi rasmni yaxshi chiza olmasa, u tanlagan rasmdan qora qog'oz yordamida nusxa ko'chirishi mumkin. Bu rasm ayrim detallarga ajratiladi, har bir detalni rangli qalam bilan atrofi chizib chiqiladi. Ularni qirqib olib, syujet yoki narsa detallari qog'ozga yig'iladi. Syujet yoki predmetning tabiiy ko'rinishiga putur yetmasligi uchun ularni qaysi tartibda yelimlanishi belgilanadi va ishga kirishiladi.

Kuchaytirish va kattalashtirish usuli yordamida rasmlardan kattalashtirib yoki kichiklashtirib applikatsiyadan foydalanish mumkin.

Mavzuli applikatsiya. Mavzuli applikatsiya ma'lum mavzuni aks ettirishi lozim u badiiy asr uchun illyustratsiya, applikatsiya plakat bo'lishi mumkin. Badiiy tematik applikatsiya ishi predmetlar formasini, asosiy aniqliklarni, qismlarning o'zaro aloqasini, manzara va narsalarning hajmini, rangini, soya va yorug'lik tushayotgan tomonini munosib rang berib ko'rsatish kabilarni ifodalashi kerak. Faqat XVI asrga kelib rivojlangan qog'ozdan applikatsiya qilishni applikatsiyaning «yosh» turi deyish mumkin. Qog'ozdan naqsh qirqish bilan o'tmishning mashhur san'atkorlari ham shug'ullanishgan. Masalan, rassom Piter Paul Rubens, daniyalik haykaltarosh Bertel Garvildson ishlari shular jumlasidandir. Mashhur ertakchi Gans Xristian Andersen o'z ertaklari motivlari asosida qog'ozdan applikatsiyalar qirqqan. Rassom F. P. Tolstoy XIX asrning birinchi yarmidagi siluet yaratuvchilarning eng mohir ustasi deyish mumkin. Uning 50 ta siluet ishi ermitajda saqlanmoqda.

XIX asrda siluet san'ati G. Narbut, Ye. Krutikov va ko'pgina boshqa rassomlarning ijodida ham o'z aksini topdi. Applikatsiya san'ati bilan faqat professional san'atkorlarga shug'ullanib qolmay, balki xalq orasidan chiqqan mohir ustalar ham bu ish bilan shug'ullangan edilar. Ukraina va Belorussiyada qog'ozdan naqshli parda-franklar qirqishgan. Qog'ozdan kartinalar yaratib,

oynalarga yopishtirilgan. Rassom Ye. Lebedeva ham o'z talantini qog'ozdan applikasiyalarni qirqishga bag'ishlagan. Polshada bezak sifatida qirqilgan naqshlar yangi oqlangan devor va shiplarga yopishtirilgan, bu ijod xalqida - vitsinanki deb ataladi.

Mashg'ulotga o'quvchilar oldindan tayyorgarlik ko'rishadi: stolning ustiga qog'oz yozib, o'ng tomoniga qaychi, yelim uchun cho'tka, chizg'ich, qalam, avtoruchka, old tomonlariga yelim, qiyqimlar uchun quti, chap tomonlariga ish vaqtida xalaqit bermaydigan qilib rangli qog'oz naborini qo'yadilar. Har bir mashg'ulot oxirida o'quvchilar keyingi mashg'ulotda kerak bo'ladigan narsalarni yozib oladilar.

O'quvchilar ishlayotgan materiallariga tejamkorlik bilan munosabatda bo'lishlari, o'z ishlarini rejalashtira bilishlari, materialni tejamkorlik bilan sarflashlari, vaqtdan unumli foydalanishlari va ish joyini toza saqlashlari kerak.

Elim bilan ishlaganda ho'l va quruq latta bo'lishi lozim. Ho'l latta qog'oz yuqqa kleysterni artish uchun, quruq yelimlanayotgan tasvirlarni ustidan bosish va ortiqcha kleysterni artish uchun kerak.

Applikatsiya ishida asosiy material qog'ozdir dazmollangan va kraxmallangan gazlama bo'laklaridan ham foydalanish mumkin. Bu materiallar bilan bir qatorda somon, quritilgan o'simlik, urug', danak va shu kabilardan ham foydalaniladi.

Tolalarning ko'ndalang yo'nalishi bo'yicha qirqilgan qog'oz yopishtirilganda izlar qoldiradi, uzunasiga qirqilganda bir tekis yaxshi yotadi. Ishlaganda qog'ozning bu xususiyatini e'tibordan qochirmaslik kerak. Kleyster surtilganda qog'oz uni shimishini, qog'oz tolalarning ko'ndalangiga, uzunligidan ko'proq kengayishni ham unutmazlik kerak. Agarda qog'ozni kleyster surilgan zahotiy qog'oz yelimlansa, davom etayotgan shimish va kengayish natijasida qog'ozda g'ijimlar, izlar paydo bo'ladi. Shuning uchun kleyster surilgach, qog'oz bir oz vaqt yopishtirilmay turishi kerak. Qog'ozning yaltiraydigan marmar, shagren, bosma gul tushirilgan, barxat, kumush va bronza rasm solish va chizmachilik navlari applikasiya uchun yaroqlikdir.

Applikatsiya ishlari doimo xotirada saqlanishi hamda majburiy qoida sifatida bajarilishi lozim bo'lgan ma'lum nuzulda ado etiladi. Istalgan applikasiya sujjetni tanlashdan boshlanib, undan kenin applikasiya eskizi, qog'oz tanlash, kerakli detallarni qirqish, ularni fonga qo'yish, yelimlash va nihoyat quritish jarayonlari keladi. Oddiy applikasiyalar eskizsiz bajariladi.

Tayyorlangan detallar yelimlanadigan sath, ya'ni fonga joylashtiriladi va o'ylangan kompozitsiya hosil qilinadi, agarda bu kompozitsiya ma'qul bo'lmasa detallar boshqacha joylashtiriladi. Detailarni yopishtirishda joyni adashtirmaslik uchun ularning o'rmini qalam bilan belgilab qo'yish kerak.

Elimlashda yelim fonga emas, detalga suriladi. Yelimni detalning chetlariga yaxshilab surish uchun chutka yelimlanayotgan detal cheitidan chiqib, tagidagi qog'ozga ham tegib o'tishi kerak. Yelimlangan detalning ustiga toza qog'oz yozib, kaft bilan silab tekislanadi. Applikasiyalar odatda qog'ozning buralib ketmasligi, tor kelmasligi uchun ustidan yengil bostirib quritiladi. Eng oddiy applikasiya bu geometrik figuralardan qilinadigan ornamental applikasiyadir.

Avval ornament eskizi tuziladi, so'ngra kerakli detallar (geometrik shakllar) o'lchami va miqdori hisoblanadi. Detailarni tayyorlab ma'lum tartibda joylashtiriladi va yopishtirishni qaysi detalardan boshlash kerakligi aniqlanadi.

Savollar.

1. Applikasiya qanday sa'nat turi?
2. Applikasiya qayerda va qaysi xalqlar orasida paydo bo'lgan?
3. Applikasiyaning asosiy materiallari nimadan iborat?
4. Applikasiya turlariga izoh bering.

MAVZU: QISHLOQ XO'JALIK MEHNATI DARSLARINING MAZMUNI VA UNDAN FOYDALANISH USULLARI.

Mehnat ta'limi dasturining qishloq xo'jaligi mehnati bo'limi qishloq xo'jaligi va eng ko'p tarqalgan gullar, sabzavot, meva hamda rezavor-meva o'simliklarni o'stirish xaqidagi bilimlar mazmunini belgilab beradi.

Bu darslarda o'quvchilar sinfdagi jonli tabiat burchagi va maktab o'quv tajriba hovlisida o'simliklarni o'stirishga oid ishlar bilan shug'ullanadilar. Jonli tabiat burchagida 1-sinf o'quvchilari xona o'simliklarini parvarishlashda hosil qilingan malakalarini mustahkamlaydilar. O'quv tajriba hovlisida olib boriladigan ishlar sabzavot, gulli va manzarali o'simliklarni ko'chat qilish, o'stirish, manzarali va mevali daraxtlarni parvarish qilish, ayrim data o'simliklarini tajriba uchastkasida o'stirishni o'z ichiga oladi. O'qituvchi maktab hovlisida olib boriladigan ishlarda gulli, manzarali o'simliklarni o'stirish bilan cheklanmasligi, shu asosda bolalarga dasturda talab etilgan bilim va malakalarni berishni ko'zda tutishi kerak

Boshlang'ich sinfda bolalar faqat o'simliklarni o'stirishga oid bilim va malaka hosil qilish bilangina cheklanmay, balki eng muhimi qishloq xo'jaligi mehnatini sevishlari, uyushib ishlashlari va maqsadga erishish uchun astoydil harakat qilishlari kerak.

2-sinf dasturida ko'zda tutilgan qishloq xo'jaligi mehnati turi va murakkabligi jihatdan xilma-xildir, binobarin bolalar bu ishlarni bajarishga uyushtirish ham har xil bo'ladi. Bu bolalarning tayyorgarlik darajasi va ma'lum bir ravishda ularning oldiga qo'yilgan maqsadiga bog'liq. O'qituvchining vazifasi mehnatni mumkin qadar bolalarning uyushqoqligini, do'stligini va o'rtoqlarcha o'zaro bir-biriga yordam berishni mustahkamlaydigan shaklda tashkil etishdir.

3-sinfda bolalar sabzovot, gulli va manzarali o'simliklarni ko'chat qilib o'stirishga oid tajriba almashish ishlarining asosiy mavzusi o'simliklarni o'sishi va rivojlanishini boshqarishning usul va vositalari bilan tanishadilar. Uchinchi sinfda o'quvchilar ikkinchi sinfda boshlagan ayrim o'simliklarni turlarini o'rganish va navlarini sinash ishlarini davom ettirish bilan birga, o'simliklarni o'g'itlash va qo'shimcha oziqlantirishni tajriba qiladilar.

Qishloq xo'jaligi darslarini sinfda ham maktab uchastkasida ham muvaffaqiyatli o'tkazishning asosiy sharti barcha o'quvchilarni ish bilan band bo'lishidir. Shuning uchun ham bu darslarga tayyorlanishda mehnat jarayonida o'quvchilarni uyushtirish yo'llarini puxta uylab ko'rish lozim.

Agarda sinfda 30 tadan ortiq o'quvchi bo'lsa, sinfni ikki guruhga ajratish maqsadga muvofiqdir. O'quvchilarni maktab uchastkasiga olib chiqishdan oldin ularga hatti-harakat qoidalarini eslatish lozim. Yo'laklardan yugurmasdan harakat qilinsa, o'simliklar oyoq ostida toptalmaydi. Ayniqsa xaskash, ketmon kabi dexqonchilik asboblari dуч kelgan joyga tashlansa o'tgan odamning oyog'iga urilib jarohatlashi mumkin. Qishloq xujalik darslarini tashkil etish o'ziga xos murakkab jarayon. Albatta bu jarayond «**Bizni kamolga yetishimiz uchun**

buyuk ta'sir ko'rsatgan ikki asosiy yo'nalishlari bu o'qitish va ta'lim olish va o'qituvchilarni professional rivojlantirishga qaratilgan edi. Biz professional ta'lim jamoa bo'lish uchun qat'iy ustuvor maqsad qo'ydik.»⁹ dyeladi ushbu manbada. Demak O'quvchilarga qishlok xo'jaligi ekinlarini parvarish qilish ishi ularning o'sish va rivojlanishini, ular tomonidan muntazam kuzatilishini tashkil etish kerak. Kuzatishni ikki bosqichda amalga oshirish mumkin: birinchisi— o'simlikni rivojlanishining turtli bosqichlarida bevosita kuzatish, og'zaki tasvirlash, ularni o'lchash. Ikkinchisi -kuzatish natijalarini qayd etish. O'quvchilar o'qituvchi aytib turgan narsalarni kuzatish daftariga yozadilar.

Tajribaning umumiy mavzusi:

1. Pomidor yoki gulli, manzarali o'simliklar ko'chatini stakan, yashik yoki pamiqda o'stirish.
2. Ortiqcha shoxlarni olib tashlashning pamiqning pishish muddatiga ta'siri.
3. Bir, ikki va uch poyali pomidorlarni o'stirish.
4. Mineral va organik ozuqalarning pamiqning o'sishiga va rivojlanishiga ta'siri.
5. Turtli nav pomidorlarni bir xil to'proqda o'stirish. (boshqa sabzovotlar ustida ham shu tarzda tajriba olib borish mumkin). O'rni bilan ish

⁹ Pedagogy and Practice: Teaching and Learning in Secondary Schools Leadership guide 2004.(3-6er)

davomida paydo bo'ladigan savollarni hal eta oladigan oddiy tajribalar ham o'tib turish zarur.

Tajriba davomida o'quvchilarning mustaqil fikrlashlariga, tug'ilgan savollarini mustaqil hal qilishlari mumkin qadar kengroq imkon yaratib berishlari lozim. Shunda ular tajriba o'tkazish yo'llarini, shuningdek tajribadan ko'zda tutilgan maqsadni yaqqol tushunib oladilar.

Bolalar uchun urug'ni stakan, yashik va yerga ekish, yaganalash, o'simliklarni o'sishiga va rivojlanishiga qanday ta'sir etishini tajriba qilib ko'rish ayniqsa qiziqarliqdir. Masalan pomidor urug'i 18 fevralda ivitildi, bo'rtgan urug' 24 fevralda tuproq to'ldirilgan yashik va qog'oz stakanchalarga ekiladi. Yashikdagi va stakandagi o'simliklar sug'oriladi va to'prog'i yumshatiladi, qisqasi yashik va stakandagi o'simliklar bir xil parvarish qilinadi. O'simliklar ikki kundan keyin nish uradi. Dastlabki 2-barg ko'rinishi bilan o'simlik urug' sepiyadigan yashikdan olinib, ko'chat ekiladigan yashikka o'tkaziladi. Ko'chirib o'tkazish vaqtida asosiy ildizning bir qismi olib tashlanadi, keyin o'simlikning faqat ildizi emas, balki poyasining ham bir qismi ham tuproqqa ko'miladi. 22-mart o'simlik ko'chat yashikdan olinib, birinchi asosiy bargcha poyasini tuproqqa ko'mib parrnikka o'tkaziladi.

April oyining boshida bolalar ko'chatlarning aralash usulda ochiq joyga ekdilar va bir oy davomida kuzatdilar. Qog'oz stakanchalarda o'stirilib, keyin o'tkazilgan o'simliklar bir joyga ekilib, shu yerda o'sgan o'simliklardan tubdan farq qiladi. Tarmoqdagi pamiqomning poyasi kalta, baquvvat, barglari sersuv, to'q yashil rangli, yaxshi rivojlangan ildizida juda ko'p tomirchalar paydo bo'lgan. Bu ildizchalar o'simlikning yerdagi poya qismidan o'sib chiqqan. Aksincha bir joyda urug'dan o'stirilgan pamiqomning ildizi bequvvat va kam edi. Buning sababi bolalardan so'ralganda bolalar bu savolga osongina javob berdilar.

Biz ko'chirib o'tkazish vaqtida asosiy ildizning bir qismini olib tashladik. U asta-sekin o'sa boshladi, yonidan chiqqan ildizchalar esa tez o'sib ketdi, poyadan ham shoxchalar o'sib chiqdi. O'simlikni poyasi bir oz tuproqqa ko'milgani uchun qo'shimcha ildizlar o'sib chiqdi.

Tajriba natijasida bolalar pamiqom ildizini sistemasiqning o'sishi va rivojlanishini kishilarning harakatiga bog'liq ekanligiga ishonch hosil qiladilar. Tajriba uchun ikki hovli bo'lishi kerak. Birinchi hovlidagi pamiqomning barcha shoxlari olib tashlanadi, ikkinchi hovlidagi pamiqomning shoxlari olinmaydi. Tajriba vaqtida o'qituvchi bolalarga barcha shoxlarni yulish usullarini o'rgatadi. Ba'zida bolalar bir va ikki poyali o'simlikni birinchi gulbargi ostidan bargini sezmay qoladilar. Natijada bir poyali o'simlik o'rniga ikki poyali, ikki poyali o'simlik o'rniga uch poyali o'simlik o'sadi.

Bundan tashqari bolalar ikki poyali o'simlikning ikkala poyasida ham hosil payqaydilar. U poyali o'simlikning hosili ikkita poyasida, ayrimlarida esa faqat asosiy poyasida ekanligini guvohi bo'ladilar. O'quvchilar ikki poyali pamiqomning mevasi yirikroq bo'lib tezroq pishishini bilgach, qishloq xo'jaligi uchun ikki poyali pamiqom o'stirish foydali degan xulosaga keladilar.

So'ngira o'quvchilar tajriba asosida ro'y bergan jarayonni kuzatishlari asosida suhbatlar olib boradi.

Savollar

1. Qishloq xo'jaligi mehnati darsining maqsadi?
2. O'simliklarni parvarish qilish usullari?
3. O'simliklarni oziqlantirish texnologiyasi?
4. Qishloq xo'jaligi mehnatining ahamiyati?

MAVZU: O'QUVCHILARNI KASB-HUNARGA QIZIQTIRISHDA MUTAFAKKIRLAR MEROSIDAN FOYDALANISH

O'quvchilarni kasb-hunarga qiziqishini tarbiyalashda insoniyat mehnat faoliyati tarixini o'rgatuvchi omillarga tayanib, o'quvchilarni kelajakda to'g'ri kasb tanlashlariga o'lgan zamin yaratilsa, maqsadga muvofiq bo'lardi. O'quvchilarni mehnat turlariga qiziqishini oshirish, kasb tanlash va o'zlashtirishni shakllantirib borish uchun pedagoglar zimmasiga o'quvchilarga yoshligidan boshlab ta'lim, tarbiya berish bilan birga kasb-hunarga qiziqish ishlarini to'g'ri yo'lga qo'yishda quyidagi shartlarga amal qilish lozim:

Boshlang'ich sinf o'quvchilariga kasb-hunar to'g'risidagi tushunchalarni singdirish:

O'quvchilarni yoshiga, jinsiga mos kasb-hunar tanlashga ularga pedagogik-psixologik yondashish:

Kasb-hunarga qiziqtirishda o'quvchilarning yoshi va qobiliyatlarini hisobga olish:

Mahalla oqsoqollari, mehnat faxriylar bilan muntazam aloqalar o'rnatish:

Mehnat ustaxonalariga ekskursiyalar uyushtirishni tashkil etish:

Darslarda mutafakkirlar merosidan foydalanib kasb-hunarga oid fikrlari bilan tanishtirish.

O'zbek halq tarbiyashunosligining o'tmishdagi mashhur mutafakkirlar, halq maorifi arboblari va ma'rifatparvar shoirlarning, mehnat kasb-hunar to'g'risidagi qimmatli fikrlarini biz uchun ahamiyatli tomoni shundan iboratki, ulardan yosh avlodni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalash, kasb-hunarga qiziqtirishning vositasi sifatida foydalanish mumkin. Bizga ma'lumki o'zbek halqining qadimiy kasb-kori asosan dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilik bo'lgan. Ushbu kasb-korlar yuzlab yillar davomida shakllanib har biri o'z ichida o'nlab tarmoqlarga ajralgan va gullab yashnagan. O'rta Osiyo mutafakkirlarining kasb-hunar, mehnatsevarlik haqidagi fikrlari bizga meros bo'lib qolgan. Abu Abdulloh Muhammad ibn Muso Al-Xorazmiyning insoniylik va mehnatsevarlik haqidagi dono fikrlari hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Mutafakkirning fikricha, har bir kishi qilgan ishlari bilan hech ham mag'rurlanmasligi va takabburlik qilmasligi lozim.

X asrdagi sharq ijtimoiy tarbiyashunoslik bo'yicha fikrlarning eng yirik vakili Abu Nasr Al-Farobiyning o'z davri uchun katta xizmatlaridan biri shundaki u insonlarni ilm-ma'rifati bo'lishga, mehnat qilishga va kasb-hunar egallashga chiqiradi.

Farobiy kasb-hunar va ahloqiy fazilatlar muayyan harakatlarni takrorlash, mashq qilish yo'li bilan paydo bo'lishini uqtiradi. Mutafakkir har bir kishi o'zi yoqtirgan kasbni egallaganidan so'ng, o'ziga topshirilgan ishga nisbatan yuksak

ma'suliyatni his etishi va o'z "kasb-hunarini mukammal bilimog'i, yaxshi tarbiya olmog'i va yaxshi xulq atvor fazilatlariga ega bo'lmog'i kerak" deb ta'kidlaydi.

Abu Rayhon Beruniy ham mamlakatning obodonchiligi, kishilarning baxt-saodati va kamolati uning halol mehnat qilishida va kasb-hunar o'rganishida deb biladi. U kasb-hunar, ixtirolashga, turli asboblarni yasashga bag'ishlab 9 ta asar yozgan. Asarlarida o'zi yashab turgan davrdagi ishlab chiqarishning rivoji va kasb-hunarga oid qimmatli ma'lumotlar berilgan.

Mehnatni va kasb-hunarni sharaflash, mehnat ahilining qadr-qiyamatini uning manfaat uchun astoydil kurashishni Beruniyning zamondoshi qomusiy olim Abu Ali Ibn Sinoning ilmiy faoliyatida ham ko'rishingiz mumkin. Ibn Sino "Odam ijtimoiy jondir" degan fikrni olg'a surdi. Shuning uchun ham olim odamning yashashi uchun eng zarur narsa foydali mehnat ekanligini ta'kidlaydi.

O'rta Osiyoda ko'plab shoirlarning ustози bo'lgan Abulqosim Firdavsiyning "Shohnoma"sida mehnat ahliga mehr-muhabbat bilan yog'dirilgan va kasb-hunarni egallash malakasiga bag'ishlangan misallarini ko'plab uchratish mumkin:

Mehnat tagidadir, ey oqil, har ganj,

Ganj topmas hech kimsa, tortmas ersa ranj.

Firdavsiyga yaqin davrda yashagan shoirlardan yana biri Nosir Xisravdir. Uning fikricha, dunyodagi eng oliyanob va oliyhimmat odamlar mehnatkashlar-jamiyat uchun foydali narsalar ishlab chiqaruvchi hunarmandlar, kosiblar, binokorlardir.

Kasbdan jodu hurram yo'q jahonda,

Hunardin yaxshidur ham yo'q jahonda.

Butun kun rizqining bog'boni bo'lg'ay,

Kishin o'z uyining mehmoni bo'lg'ay.

Arzir uning bo'lsa boshi osmonda,

Usiz yashay olmas shoh ham jahonda.

Yuqorida tilga olingan ulug' mutafakkirlarning mehnat tarbiyasi va kasb-hunar tarbiyasi borasida shunday xulosa chiqarishimiz mumkinki, inson dunyoga kelar ekan o'z hayoti maboynida insoniy qadr-qiyamatga ega bo'lishi kerak.

Zero, mehnat qilgan, kasb-hunarli inson birovga qaram bo'lmaydi, ya'ni mehnat qilish orqali inson o'zining uch ehtiyojini qondiradi. Moddiy ehtiyojini, manaviy ehtiyojini, mehnat ehtiyojini qondiradi. Moddiy ehtiyoj qondirilishi natijasida ma'naviy va mehnat ehtiyojlari ham qondiriladi.

Xullas, boshlang'ich sinf o'quvchilarini mehnat va kasb-hunarni tarbiyalashda ulug' mutafakkirlarimizning asarlarida keng foydalanish maqsadga muvofiq bo'lar edi. Mutafakkirlarning merosiga chuqur hurmat bilan qarash va ular yaratgan asarlarni ko'z qorachig'iday saqlash kerak.

Odam hunarning yaxshi va yomon sifatlarini bilgandagina hunarga oid bilimlarni mukammal egallashi, hunarmandlar ahlini qo'llab-quvvatlashi mumkin.

Darhaqiqat, Sharq mutafakkir allomalari hunar va hunarmandlarga katta e'tibor berganlar. Jumladan, Alisher Navoiy o'z zamonasida zargarlar, qo'lollar, tikuvchilar kabi turli tuman hunar sohiblarining hammasiga zo'r hafsala, qunt, e'tibor bilan maslahatlar berib, husniga rag'bat ko'rsatib, hamda ularga homiylik qilganlar. Alisher Navoiyning fikricha "Inson bo'lib dunyoga keldingmi? Biron-bir kasbni egalla, hunar o'rgan, shunda dunyodan hammomga kirib toza yuvilib chiqmagan kishidek o'tmaysan" - deydi.

Shuningdek donishmandlarimiz o'git qilganlarki, vaqtda ilm hunarga muhabbat qo'ying, o'rgatilgan narsalarni yodingizda tuting, ilim hunar o'rganishga chin ixlos bilan kirishing, yoshligingizni bekorga o'tkazmang. Hattoki, ulug' shayxlarimizning o'zlari ham biror hunar egasi bo'lganlar. Masalan, Shayxul Mashoyix Abu Said Xarros etikdo'zlik qilgan. Shayx Muhammad Sakko mashhur pichoqchi, Shayx Hoja Bahouddin Naqshbandiy ajoyib naqqosh bo'lganlar, boshqalarni hunar o'rganishga da'vat etganlar. Hoja Bahouddin Naqshbandiy aytadilar - "Dil bayoru dast bakor" ya'ni "Dilning o'llohda, qo'ling doim mehnatda bo'lsin".

Insoniyat qadr-qiyamati mehnatda, bilimda, hunarga tayanishda, birovga xor bo'lsamlikda deb bilgan Sa'diy shunday ta'lim beradi.

O'z mehnatidan non yegan kishi,

Xotam minnatidan ozod yoz-qishi.

Muqaddas kitob Avestoda ham mehnat moddiy boyliklar manbai bo'lgani uchun emas, balki u mehnatni asosan ahloqiy jihat, yaxshilik manbai deb bilganligi uchun insonlarcha mehnat qilishga chaqiradi. Halq pedagogikasida "Yoshlikda egallangan bilim, hunar toshga o'yib yozilgan hikmatdur" - deb ta'kidlanadi.

"Farzandlarga odob-hunar o'rgatmak merosdur" - deb nasihat qilinadi "Qobusnomada" "Sen odob, hunar va donishini o'zingdan meros qilgin, toki uning haqqini bejo kelturmish bo'lgaysan". Chunki xos kishilarning farzandiga odob va hunardan yaxshiroq meros yo'qdir. Oliy xaloyiqning farzandlariga xirfa (savdo hunari) peshva (kasb) din yaxshiroq meros yo'qdir. Agar xos odamlarning farzandlari yuz hunar bilsa va lekin hech kasbni bilmasa ayb emasdur. Hunar esa bir kun ishga yaragusidir. Demak albatta hunar o'rganmoq zarurdir:

O'tay o'g'lingga bilan desang agar,

Sen o'qishdi, o'rgatgin ilmu-hunar.

Agarda senda koruncha ham bo'lmasa zar,

O'z o'g'ishmingni qoldirmagin behunar.

Hunarning nechog'lik zarur ekanligini qator rivoyatlar, naqllar, ertak dostonlarda ham o'z aksini topgan. "Oltin baliqcha", "Savdogar bilan podachi", "Sirlil gilamcha", "Baliqchi bola", "Ikki naqqosh ishi" kabi ertaklar "Hasanxon", "Rustam", "Ziyod" kabi dostonlar shular jumlasidandir.

Hunar egallash ham bir fazilatdir mahoratdir. Hunar egallashda halollik, poklik, sabr-qanoat, matonat, mehnat madaniyatiga rioya qilish muhim rol o'ynaydi.

Ota-bobolarimiz ham hunar o'rganishni asosiy vazifa ekanligini o'rgatib kelganlar. Nizomiy Ganjaviy shunday degan:

Hunar o'rgan chunki hunarda ko'p sir,

Yopiq eshiklarni ochar birma-bir.

Abur Rayhon Beruniy mehnat va hunar avloddan-avlodga meros bo'lib o'tishini sinchiklab o'rgangan va hunarni yuqori baholagan. U

o'quv reja, dasturlarni va darslik, o'quv qo'llanmalarini qiyosiy tahlil etish, ta'lim texnologiyalar asosida mehnat ta'limini amalda joriy etish hamda predmetlararo bog'lanish asosida mehnat ta'limi o'qitish usullarini o'rganish shundan dalolat beradiki, o'quvchilarda kasb-hunar tushunchalarini shakllantirishga yo'naltirilgan mashg'ulotlar haligacha tashkil etilmagan. Shu bois mexnat darslariga yangicha integratsion yondashgan holda darslarni tashkil etishni quyidagi darslar misolida ko'rib chiqamiz.

Mavzu: Qog'ozni oddiy usullarda buklab maketlar yasash (2-sinf)

O'qituvchiga tavsiya: Qog'ozni oddiy va murakkab usullarda buklash. Qog'ozni oddiydan murakkab usulda buklab, buklash chiziqlari va burchaklar hosil qilish. Buklash chiziqlari orqali har xil maketlar yasash (baliqcha, stakan, buzoq boshi, kuchukcha, pigvincha, quyoncha, cho'chqacha, sichqoncha, qayiqcha, xo'tikcha, lola, qo'ziqorin, savatcha, ilon, tuzdon, qurbaqa, oqqush, quloqli shapka, soyabonli shapka, qaldirg'och).

Mavzu	Qog'ozni oddiy usullarda buklab maketlar yasash (2-sinf)
Darsning maqsad va vazifalari	<p>Ta'limiy maqsad: O'quvchilarga suvda va quruqlikda yashovchi hayvonlar (baliqcha, kuchukcha) haqida tushuncha berish. Qog'ozni buklash usulida baliqcha va kuchukcha shaklini yasashni o'rgatish.</p> <p>Tarbiyaviy maqsad: Hayvonlarga ozor bermaslik, mehnat darslarida xavfsizlik qoidalariga rioya qilishni tarbiyalash.</p> <p>Rivojlantiruvchi maqsad: Qog'ozni buklash asosida qurish- yasash ko'nikmalarini rivojlantirish. Kasb turlari haqida ma'lumot berish va qiziqishni shakllantirish.</p>

Darsning jihozlari	<p>Ko'rgazmali vositalar: baliqcha, kuchukcha maketini qurish-yasash bosqichlaridan namunalar, slaydlar.</p> <p>Ish jihozlari: Rangli qog'oz to'plami, qaychi, qalam, chizg'ich, yelim, latta.</p>
Dars jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	<p>Ustub: Og'zaki bayon qilish, tushuntirish, tahlil qilish, ko'rgazmalilik, "Aqliy hujum", amaliy ish.</p> <p>Shakl: Amaliy mashg'ulot</p> <p>Baholash: Rag'batlantirish, 5 ballik tizimda baholash</p>
Dars jarayonini amalga oshirish bosqichlari	<p>Tashkiliy qism: 10 daqiqa</p> <p>Darsga hozirlik ko'rish 3-daqiqa</p> <p>Uy vazifasini tekshirish 7-daqiqa</p> <p>Asosiy qism: 28 daqiqa</p> <p>Aqliy hujum 5-daqiqa</p> <p>Yangi mavzu bayoni 3-daqiqa</p> <p>Amaliy ish 15-daqiqa</p> <p>Kasbga oid ma'lumot berish 5-daqiqa</p> <p>Yakuniy qism: 7- daqiqa</p> <p>O'quvchilar bilimini aniqlab, baholash 5-daqiqa</p> <p>Uyga vazifa berish 2-daqiqa</p>

Tashkiliy qism

- Salomlashish,
 - Davomatni aniqlash,
 - Uy vazifasini tekshirish,
 - Ish joyini tayyorlash (kerakli ish qurollari va materiallari bilan ta'minlash)
- Asosiy qism. "Aqliy hujum" usuli.**
- Qog'ozdan nimalar yasash mumkin?

- Qog'oz turlarini sanab bering?
- Baliq qaysi oilaga mansub?
- It turlarini bilasizmi?
- Baliq va itlar nimalar bilan oziqlanadi?

Amaliy ish bosqichlari.(Baliqcha)

- Kvadrat shaklidagi rangli qog'oz olinadi va teng to'rtga buklanadi.
- Buklash chiziqlari hosil qilingan kvadratning ikki yon tomoni o'rtasiga qarab buklanadi.
- Hosil bo'lgan shaklning pastki tomonining o'rtasi ochilib yuqoriga qaratib buklanadi.
- Bu buklash kvadratning yuqori qismida ham bajariladi.
- Shaklning yuqori uchlarini o'rtaga yetkazib yon ikki tomoni ichkariga buklab uchburchak hosil qilinadi.
- Hosil bo'lgan shaklning bitta uchi teskariga buklanadi.
- Kvadratning tashqariga buklanmagan ikki uchidan ushlab uni tashqariga qarab to'ntarilsa, "Baliqcha" hosil bo'ladi.
- So'ngra hosil bo'lgan shaklning dum qismini buklash bilan baliqchanning dumini hosil qilish mumkin.

Amaliy ish bosqichlari o'rganilgandan so'ng, o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish ishlari olib boriladi. Baliqlar bilan shug'ullanuvchi kasb egalari to'g'risida boshqotirma beriladi. O'quvchilar boshqotirmaning mustaqil bajaradilar.

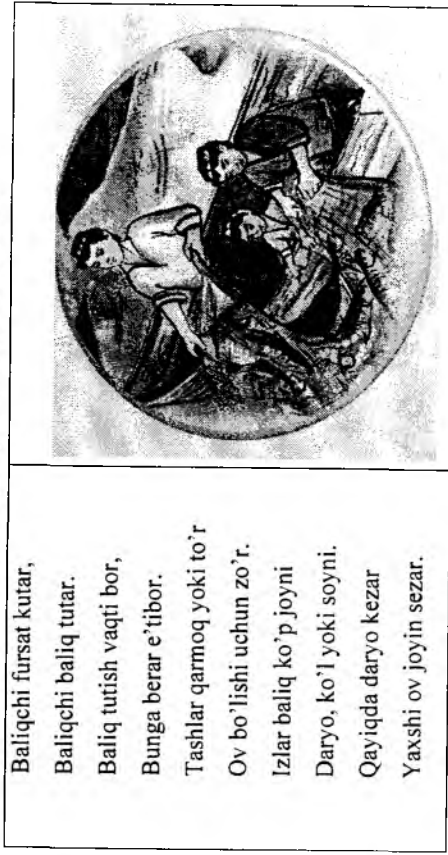
A	B	V	G	D	E	J	Z	I	Q	L	M	N	O	R	S	T	U	X	C	H	K

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Boshqotirma natijalari e'lon qilingan so'ng, o'quvchilarga baliqchi to'g'risida ma'lumotlar beriladi.

Baliqchi kasbi

Baliqchi - baliq mahsulotlarini dasturxonimizga yetkazib beradi. Baliq inson salomatligi uchun zarur oziq-ovqat mahsuloti hisoblanadi.

Baliqchi fursat kutar,
 Baliqchi baliq tutar.
 Baliq tutish vaqti bor,
 Bunga berar e'tibor.
 Tashlar qarmoq yoki to'r
 Ov bo'lishi uchun zo'r.
 Izlar baliq ko'p joyini
 Daryo, ko'l yoki soyni.
 Qayiqda daryo kezar
 Yaxshi ov joyin sezar.

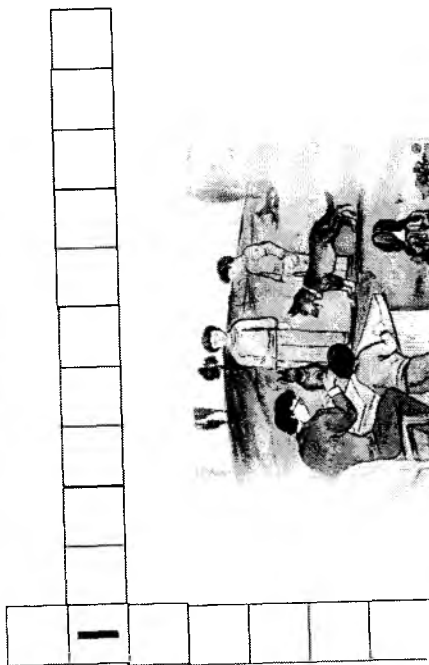
Amaliy ish bosqichlari (Kuchukcha)

- Kvadrat shaklidagi rangli qog'oz olinadi va uchburchak shakliga keltirib buklanadi.
- Hosil bo'lgan uchburchakning ikki yon tomonining uchlari pastga qaratib buklanadi.
- Hosil bo'lgan shaklning yuqori qismi 1 sm orqaga buklanadi.
- So'ngra hosil bo'lgan shaklning pastki uchini orqaga buklanadi. Natijada kuchukchani bosh qismi hosil bo'ladi.
- Kuchukchanning tanasi rangli qog'ozdan qirijib bosh qismiga birlashtiriladi.
- Kuchukchanning shakliga qo'shimcha ishlov beriladi.

Kuchukcha maketini yasab bo'lgandan keyin, o'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish bo'yicha krossvordni yechish topshirig'i beriladi. O'quvchilar krossvordni mustaqil bajaradilar.

Qatordagi harflarni kataklarga shunday joylashtirishda kasb nomi va vazifa kelib chiqadi.

O O O L G I N I T R A K U T V G C H

Krossvord yechib bo'lingandan so'ng, o'quvchilarga kinolog kasbi to'g'risida ma'lumotlar beriladi.

Kinolog kasbi

Kinolog insonlarning do'sti itlardan turli maqsadlarda foydalanish uchun ularni o'rgatuvchi kasb egasidir.

Kinologlar tarbiyalagan itlar yordamida chegara, bojxona, militsiya xizmatida foydalaniladi.

Kinolog bu kim o'zi?

Bilasiz o'qib so'zimg.

U itlarni o'rganar

Va mashqlarga o'rgatar.

Hiddan izni olishga,

Dushmanga chang solishga,

Bo'lishga ziyarak soqchi

Chegarada poyloqchi.

Ovni chaqqon tutishga,

To'siqlardan o'tishga,

Ko'p hollarda odamga

Kelar har dam yordamg

Yakuniy qism

- Dars yakunida barcha ishlari namoyish etish uchun qo'yiladi va o'quvchilar bilan birgalikda tahlil qilinadi.
- Har bir o'quvchi bajargan ishlariga qarab izohli baholanadi.
- Uyga vazifa rangli qog'ozni buklash usulida turli hayvonlar shaklini yasash.

Respublikamizda ta'lim islohatlari bosqichma-bosqich amalga oshirib borilayotgan hozirgi davrda «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» talablaridan va islohotning bosh maqsadidan kelib chiqqan holda, kasb-hunarga yo'naltirish sohasida mavjud bo'lgan ilmiy xulosalar va tavsiyalar hamda umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish, xususan ulkan ummon bo'lgan kasblar olami bilan tanishtirish usullarini yangilash zarurati yuzaga kelmoqda. Zero, umumta'lim muassasalari o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish, ularning kasb-hunarni ongli ravishda va to'g'ri tanlashiga ko'maklashish masalasi ta'lim sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Maktabda o'qituvchilar tomonidan o'tkaziladigan mehnat ta'limi darslari, darsdan tashqari turli tadbirlar orqali yuzaga keltiriladi. Sharoitlarning asrlar davomida ardoqlab kelayotgan mehnat an'analari

to'g'risida keng tushuncha berish ijtimoiy mehnat va darsdan tashqari jarayonlarda tarkib toptiriladi. Shu o'rinda dars davomida ko'plab kasblar to'g'risida ma'lumotlar berish tavsiya etiladi. Masalan, "**Men kelajakda kim bo'lmoqchisiz? Savolga** mashg'ulot davomidada o'quvchilarga **uchuvchi, rassom, arxitektor**, kabi kasblar haqidagi tushunchalari quyidagi ma'lumotlarni berish mumkin:

UCHUVCHI

Samolyotda uchuvchi

Samolarni quchuvchi

Pastlab uchib, shunday der:

-Salom Vatan, ona yer!

RASSOM

Mana mato, moybo'yog,

Rasmda cho'l, bog'-u, rog'

Hayotdan olib ilhom

Uni tasvirlar rossom.

ARXITEKTOR

Arxitektor chizadi,

O'z rejasin tuzadi.

So'ng qurilar bino, uy

Go'zal shahar cho'zar bo'y

Shuningdek, turli kasbiy o'yinlar yordamida o'quvchilarni kasblarning nomlari bilan tanishtirish, ularda kasblar olamining turli-tumanligi, kasbiy tasavvurlarni shakllantirish, kattalar mehnatiga qiziqish uyg'otish, turli kasb vakillarining mehnat sharoitlari haqidagi tasavvurlarini shakllantirish mumkin. Jumladan:

"Kasblar alifbosi" mashg'uloti.

Mashg'ulotning maqsadi: O'quvchilarda kasblar olamining turli-tumanligi haqidagi tasavvurlarini shakllantirish. Mashg'ulotning borishi: Sinf o'quvchilari uchta

guruhga bo'linib, alfavitdagi harflarni uchga bo'lib oladilar: Guruhlar besh daqiqa davomida bo'lingan harflarga kasb nomlarini topib yozishlari kerak. So'ngra boshlovchi biror bir harfni aytadi. Harf qaysi guruhga tegishli bo'lsa shu guruh kasb nomini aytadi. Agar guruh ushbu harfga kasb nomini bilmasa, u holda boshqa guruhlar o'z variantlarini aytishlari mumkin. Har bir kasb nomi uchun ball beriladi. O'yin yakunida ballar hisoblanadi va g'olib guruh e'lon qilinadi.

"Maktabdagi kasblar" mashg'uloti.

Mashg'ulotning maqsadi: O'quvchilarning kasblar to'g'risidagi bilimlarini oshirish. Mashg'ulotning borishi: Sinf uchta guruhga bo'linadi. Bitta guruh bir nechta kasblar nomini (haydovchi, agronom, jurnalist) aytadi. Keyingi guruh shu kasbga ta'rif beradi. Keyingi bosqichda ikkinchi guruh kasblar nomini uchinchi guruh uchun aytadi, o'yin shu tariqa aylana bo'yicha davom etadi. Agar guruh vazifani bajara olmasa, boshqa guruh a'zolari bu imkoniyatdan foydalanishlari mumkin. Guruhlar har bir topilgan kasb nomi va unga berilgan ta'rif uchun ball to'playdilar.

"Mo'jizalar maydoni" mashg'uloti.

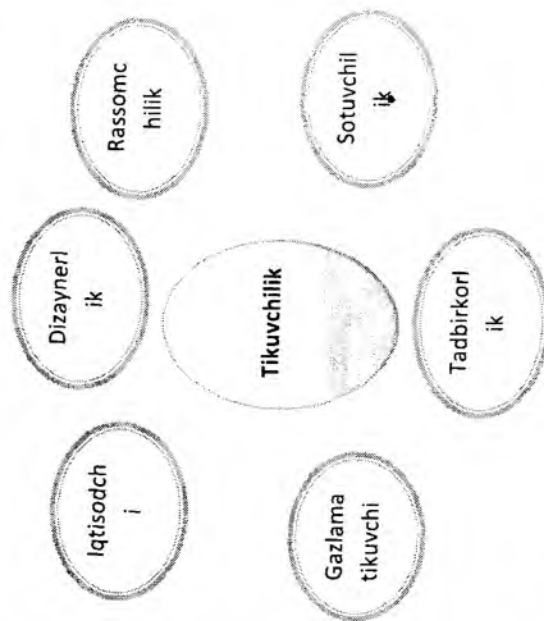
Mashg'ulotning maqsadi: O'quvchilarning kasblar olamini turli-tumanligi to'g'risidagi tasavvurlarini shakllantirish va so'z boyligini oshirish. Mashg'ulotning borishi: Ishtirokchilar uch kishidan iborat guruhlariga bo'linadilar. Birinchi guruh o'yinni boshlaydi, biror bir kasbning nomini o'ylaydi va qolganlarga faqat shu kasbning nomi nechta harfdan tuzilganligini aytadi. Soat strelkasi bo'yicha keyingi guruh harf aytadi. Agar bunday harf kasb nomida bo'lmasa birinchi guruh bu haqida ma'lum qiladi va o'yinni keyingi guruh davom ettiradi. Agar aytilgan harf so'zda bo'lsa, unda birinchi guruh bu harfning nechtaligini va uning so'zdagi o'rnini aytadi. Shu guruh keyingi harfni aytadi. Kasb nomini topgan guruh keyingi kasb nomini o'ylaydi va o'yinni davom ettiradi. O'yinning davomiyligi: 20-30 minut.

"Ha-yo'q" mashg'uloti.

Mashg'ulotning maqsadi: O'quvchilarning mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini, kasbiy faoliyat doirasida tasniflash tushunchalarini aniqlash va rivojlantirish. Mashg'ulotning borishi: Boshlovchi uch kishidan iborat ishtirokchilarni taklif etadi. Ishtirokchilari o'zaro kim- birinchi, kim-ikkinchi, kim-uchinchi bo'lishini kelishib oladilar. Birinchi ishtirokchi biror bir kasb nomini o'ylaydi, lekin hech kimga aytmaydi. Ikkinchi ishtirokchi savollarni berib, birinchi ishtirokchi o'ylagan kasb nomini topishi kerak. Shunday savollar berish kerakki, birinchi ishtirokchi "ha yoki yo'q" deb javob berishi kerak. Uchinchi ishtirokchi o'zining borishini kuzatadi va berilgan savollarni sanab boradi. Kasb nomi topilgandan keyin ishtirokchilar o'z nomini almashadilar. Shu tariqa har bir ishtirokchi o'zini turli rollarda (kasb nomini o'ylovchi, topuvchi, kuzatuvchi) sinab ko'radi. O'zini muhokama qilish jarayonida kuzatuvchilar eng kam savol berib kasb nomini topgan ishtirokchini aniqlaydilar. Kasb nomlarini topuvchilar ishtirokchilarning qaysi biriga kasb nomini topishda qiyinchilik bo'lgani va uning sabablari haqida gapiradilar. Javob beruvchilar kasb nomlarini topishda qaysi savollari foydali va muvaffaqiyatli bo'lganligini ma'lum qiladilar. O'zining davomiyligi: 30-45 minut. "Har bir talabani to'g'ri tavsiflovchi fikr bilan tamimlang, bu unga mustaqil ta'limni rivojlanishida yordam beradi"¹¹ Boshlanilgan 'ich sinf o'quvchilariga kasb-hunarlar haqida tushuncha berar ekanmiz, ularning yosh va individual xususiyatlari, qiziqishlari, qobiliyatlarini inobatga olishimiz zarur. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini kasb-hunar haqidagi tafakkurlarini shakllantirishga samarali ta'sir etadigan "Debat", "Tarmoqlash" (Klaster), Krassvord, BBB kabi interfaol usullardan keng foydalanish orqali yuqori natijalarga erishish mumkin. "Debat" usuli asosida o'quvchilar bilan kelajakda qanday kasb egasi bo'lishni xohlashlari va tanlagan kasblarining o'ziga xos xususiyatlari, nima uchun shu kasbga qiziqishlari haqida suhbat olib boriladi. "Men kelajakda quruvchi (shifokor, o'qituvchi, muhandis, uchuvchi) bo'lmoqchiman" mavzusida tashkil qilingan suhbat natijasida

¹¹ Pedagogy and Practice: Teaching and Learning in Secondary Schools Leadership guide 2004

o'quvchilarning quruvchi, shifokor, o'qituvchi, muhandis, uchuvchi kasblari haqidagi tushunchalari kengayadi, kasbga bo'lgan qiziqishlari ortadi, o'z maqsadi, orzusini amalga oshirish uchun ilk qadam qo'yiladi. "Tarmoqlar" (Klaster) usulidan foydalanilgan mashg'ulotlarda, o'quvchilar mavzuni chuqur o'zlashtirishlari hamda mavzuga taaluqli fikrni jamoa bo'lib, ketma-ketlik bilan, bir-biriga uzviy bog'langan holda tarmoqlashni o'rganadi. Bu mashg'ulotda o'quvchilarning bilimlarini aniqlash uchun tasavvur qilish darajasi hisobga olinadi. Bunda o'quvchilar (5-6 tadan) guruhiarga ajratiladi, qanday kasblarni bilishlarini tarmoqlab, yozib berish vazifasi topshiriladi. Misol uchun tikuvchilik kasbini boshqa kasblar bilan aloqadorligini quyidagi klaster usulida tuzish mumkin.

O'quvchilar o'zlarini yozgan kasb-hunarlar haqida qanchalik ma'lumotga ega ekanliklarini namoyon etadilar, o'qituvchida esa qolgan kasb-hunarlar to'g'risida ma'lumot berish imkoni bo'ladi. O'quvchilarning darsdan tashqari faoliyatlari (televideniya ko'rsatuvlari, videofilmarni tomosha qilish, kompyuter va sport o'yinlari, internet orqali bo'ladigan muloqotlar)da ham kasblar to'g'risida tasavvurlari shakllanadi.

Dars rejası o'quv yilining boshida yillik kalendar reja bo'yicha taqsimlanadi. Dars rejası 4 bosqichda amalga oshiriladi. Birinchi bosqich tashkiliy qism, bunda qo'ng'iroq chalingandan boshlab yangi dars bayon etilgan vaqtgacha bo'lgan davr hisoblanadi. Ikkinchi bosqich uy ishini tekshirish va baholash, uchinchi bosqich yangi mavzuni bayoni, to'rtinchi bosqich darsning yakuni, bunda bajarilgan ishlarni baholash, uyga vazifa berish va ish joylarini tozalashlar kiradi. Bir soatlik dars misolida ko'rib chiqamiz.

Mavzu: Urug'lardan mozaika yasash.

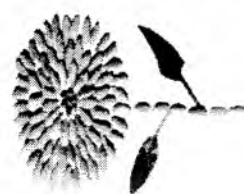
O'qituvchiga tavsiya: Qo'l mehnatiga o'rgatishda ish turlarining usullari. Mozaika monumental dekorativ san'at turlaridan biridir. Turli davrlarda va turli mamlakatlarda mozaika qo'llaniladigan materiallariga ko'ra ham naqsh va rasmlarga ko'ra ham o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan. O'rta Osiyoda madrasalar, machitlar, saroylar mozaika usulida bezatilgan.

Mozaika mos shaklini chizib olish. Maydalangan rangli qog'oz bo'laklarini tayyorlash. Kerakli shaklini konturini tasvirlash. Konturga maydalangan qog'oz bo'laklarini bosqichma-bosqich yelimlash. Qo'shimcha ishlov berish.

Hozirgi kunda mozaika bilan binolarning tashqi qismlari, devorlari va xalq amaliy san'ati asarlari bezatiladi. Mozaika ishlarida oyna, sopol, plita bo'laklardan, foydalaniladi.

O'qituvchi quritilgan urug'lardan tuzilgan naqsh namunalarini ko'rsatadi.

Darsning maqsad va vazifalari	Ta'limiy maqsad: O'quvchilarga amaliy san'ati haqidagi bilim va tasavvurlar berish. Mozaika usulida Qo'qongul shaklini yasashga o'rgatish. Tarbiyaviy maqsad: Mozaika san'atiga qiziqish uyg'otish. O'z mehnatidan qoniqish va zavqlana olishni tarbiyalash. Rivojlantiruvchi maqsad. Qog'ozni mayda qirqish, qurutilgan urug'larni yelimlash orqali mozaika usulida yasay olish malakalarini rivojlantirish.
Darsning jinozlari	Ko'rgazmali vositalar: Mozaika ishlaridan namunalar,

Dars jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	gullar rasmi, mozaikani yasash bosqichlari, slaydlar. Ko'rgazmali jinozlar: Rangli qog'oz to'plami, qaychi, qalam, chizg'ich, yelim, latta. Uslub: Og'zaki bayon qilish, tushuntirish, tahlil qilish, aqliy hujum SHakl: Amaliy mashg'ulot, savol-javob Baholash: Rag'batlantirish, 5 ballik tizimda baholash
Dars jarayonini amalga oshirish bosqichlari	Tashkiliy qism: 10 daqiqa Darsga hozirlik ko'rish Uyga vazifani mustahkamlash Asosiy qism: 25 daqiqa Aqliy hujum Mavzuni bayon qilish Amaliy ish Yakuniy qism: 10 daqiqa Yangi mavzuni mustahkamlash O'quvchilar bilimini baholash Uyga vazifa belgilash
Natija:	

Darsning borishi

Tashkiliy qism:

Salomlashish;

Davomatni aniqlash;

Uy vazifasini tekshirish;

Ish joyi va ish qurol va materiallarini tayyorlash.

Asosiy qism: Aqliy hujum

O'qituvchi darsning boshlanishida o'quvchilarni qog'ozni mayda qirqish, qurutilgan urug'larni yelimlash orqali mozaika usuli haqidagi bilim va tasavvurlarini savol-javob yordamida aniqlash.

- Mozaika usuli nima?

- Qog'ozni mayda qirqimi, qurutilgan urug'lari qanday yopishtiriladi?
- Qaerlarda mozaika usulida bajarilgan ishlarni ko'rgansiz?
- O'zbekistonda qanday gullar yetishtiriladi?
- Ularni tasvirlab bering?
- Ularning shakli, rangi, hidi bir xilmi?

Yangi mavzu bayoni:

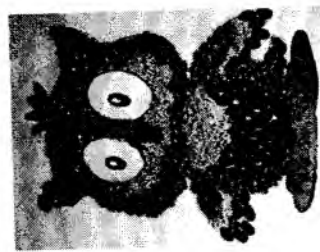
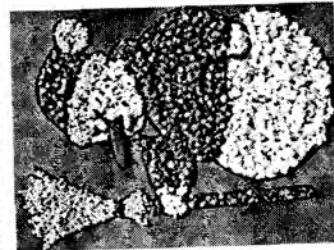
Meva va sabzavotlar, poliz ekinlari urug'lari, rangli ko'zgu parchalari, mayda qog'oz bo'laklaridan ajoyib mozaika asarlari yaratilishi, ulardan sovg'a sifatida foydalanish. Bo'sh vaqtlar uchun yaxshi mashg'ulot bo'lishi haqida tushuncha berish.

Poliz ekinlarining urug'laridan foydalanish mozaika usulida gullar shaklini yasash mumkinligi tushuntiriladi.

Tabiatda har bir gul o'z shakliga, o'z hidiga, o'z rangiga ega bo'ladi.

Amaliy ish. (darslik bilan ishlash)

Amaliy ishini boshlashdan oldin o'quvchilarning darsga tayyorligi o'qituvchi tomonidan kuzatiladi. Kamchiliklar bartaraf etiladi. Quritilgan poliz ekinlari urug'laridan mozaika usulida qo'qongul shaklini yasash bosqichlarini tushuntiriladi va o'qituvchi tomonidan kuzatiladi.

Savollar

1. Mehnat darsida qanday metodlardan foydalaniladi?
2. Amaliy mehnat ta'limi qanday shakllarda tashkil etiladi?
3. Ish unumini oshirishda qaysi metodlar ko'p qo'llaniladi?

Respublikamizda ta'lim islohatlari bosqichma-bosqich amalga oshirib borilayotgan hozirgi davrda «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi» talablaridan va islohotning bosh maqsadidan kelib chiqqan holda, kasb-hunarga yo'naltirish sohasida mavjud bo'lgan ilmiy xulosalar va tavsiyalar hamda umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish, xususan ulkan ummon bo'lgan kasblar olami bilan tanishtirish usullarini yangilash zarurati yuzaga kelmoqda. Zero, umumta'lim muassasalari o'quvchilarini kasb-hunarga yo'naltirish, ularning kasb-hunarni ongli ravishda va to'g'ri tanlashiga ko'maklashish masalasi ta'lim sohasida davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Maktabda o'qituvchilar tomonidan o'tkaziladigan mehnat ta'limi darslari, darsdan tashqari turli tadbirlar orqali yuzaga keltiriladi. Sharq xalqlarining asrlar davomida ardoqlab kelayotgan mehnat an'analari to'g'risida keng tushuncha berish ijtimoiy mehnat va darsdan tashqari jarayonlarda tarkib toptiriladi.

II-BOB. MEHNAT VA O'NI O'QITISH METODIKASING XUSUSIY

MASALALARI

Mavzu: Applikatsiya va mozaika bilan ishlash darslarini tashkil etish metodikasi.

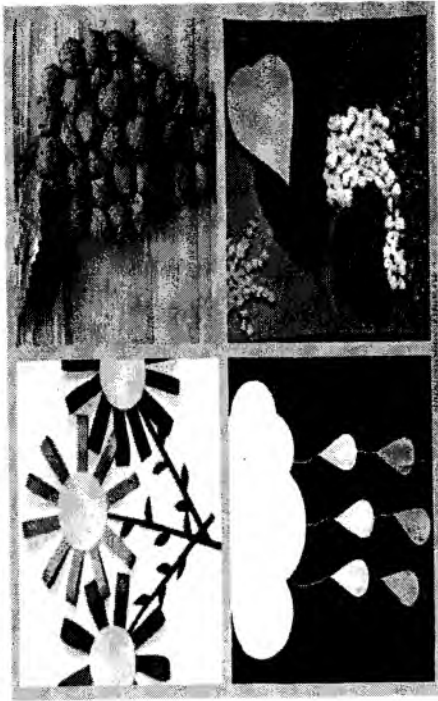
Applikatsiya tasvirlash texnikasining turli formalarini qirqish va ularni fon tarzida qabul qilingan materiallar hisobiga mustahkamlashga asoslanuvchi turidir.

Bu applikatsiyadan faqat bezash maqsadlarida ko'rgazmali qurollar, turli o'yinlar uchun qo'llanmalar, o'yinchoqlar, bayroqlar, suvenirlar, devoriy gazetalar, stendlar va hokozalarni bezashda ishlatiladi.

Applikatsiya bilan shug'ullanish o'quvchilarni garmonik rivojlantirishda katta ahamiyatga ega. Applikatsiya ijodni rivojlantirishda katta yordam beradi. Tasavvurni boyitadi, kuzatuvchanlik va diqqatni faollashtiradi, irodani tarbiyalaydi, chamalash va rangni sezishni o'stiradi.

Applikatsiya ishini bajarishda asosiy e'tibor uning umumiy ko'rinishiga qaratilishi kerak. Yaxshi o'ylangan kompozitsiya, ya'ni tasvirlash lozim bo'lgan narsalarni joylashtirish applikatsiyaning muvaffaqiyatining garovidir.

Tasvirlash lozim bo'lgan narsalar yordamida figura va narsalarning holati aniqlanadi, tasvirlangan hodisalarning uyg'unligiga erishiladi. Tasvirning barcha detallari, hatto eng kichiklari ham qog'ozdan qirqladi, ularni chizmaslik kerak.

Tayyorlangan detallar yelimlanadigan sath, ya'ni fonga joylashtiriladi va o'ylangan tasvir hosil qilinadi, agarda bu tasvir ma'qul bo'lmasa detallar boshqacha joylashtiriladi. Detaillarni yopishtirishda joyni adashirmaslik uchun ularning o'rnini qalam bilan belgilab qo'yiladi. Misol tariqasida eng oddiy geometrik shakl — kvadratni olib, uning almashinishini hosil qilish uchun turli holatlarda joylashtirib ko'ramiz. Ishni boshlash uchun markazni topish, simmetriya o'qini o'tkazish va elementlarni shunga ko'ra joylashtirish lozim.

Ish mavzu va fikrni tanlashdan boshlanadi. Ko'pincha ochiq tondagi qog'oz va fon tanlanadi. Applikatsiya mo'ljallangan tasvir va elementlar miqdori qog'ozni tanlashni belgilaydi. Tasvir ustida ishlanganda asosiy e'tibor tanlangan mavzuning mazmuniga, kerakli materiallar, ularning o'lchamlari, ranglarini tanlashga qaratiladi. Tasvir hajmiga ko'ra eng katta element asosiy tematik element bo'lishi kerak.

Namuna tariqasida I-sinf o'quvchilari 8-Mart uchun tabriknoma yasashlari mumkin. Bu ishda bolalar andoza bilan ishlaydilar, taxlash va simmetrik qirqishni eslaydilar, chamalash ko'nikmalarini sinaydilar va rangli qog'ozdan ingichka oq

va sariq to'g'ri chiziqchlarni qirqadilar. Quyosh uchun kvadrat qog'ozdan doira qirqa bo'ladi. Bolalar yasagan gullar turlicha bo'lishi mumkin. Novdalar ham qo'lda qirqladi. Subhatni o'qituvchi "8 Mart kuni" haqida olib boradi va bunda sovg'a masalasini eslatib o'tadi. Eng yaxshi sovg'a o'z qo'li bilan yasagan sovg'adir. Subhatni mehribon buvijonlarimi onajonlarimiz, opa-singillarimiz haqida bo'lishi mumkin. Shundan keyin namuna ko'rib chiqiladi, uning elementlari, ish usullari, kerakli materiallar aniqlanadi va ishning borishi belgilanadi.

1. Tabriknoma uchun rangli qog'oz tayyorlanib u ikkiga buklanadi;

2. Ko'k rangdagi qog'ozga to'g'ri burchak chiziladi, uning o'lchami uzunasiga, tabriknoma ustining uzunligidan 1 sm kam, eniga esa enining yarimidan 2sm atrofida kattaroq;

3. Ko'k qog'ozdan qirqilgan to'g'ri burchak taklifnomaning ustiga yopishtiriladi, bunda ko'k qog'oz taklifnomaning bo'yashda halaqit bermasligi uchun bukish chizig'ining chap tomonidan o'zgina joy qoldirib yopishtiriladi;

4. Endi quyosh va uning nurlari uchun yoy qirqladi. Buning uchun kvadrat shakldagi qog'ozni kerakli o'lchamda qirqladi;

5. Namuna asosida quyosh nuri qirqladi;

6. Och ko'k va jigarrang qog'ozdan ikkita shox qirqib, namunadagidek yopishtiriladi;

7. Gullar qirqib yopishtiriladi.

Ish ijodiy tarzda bo'lganligi uchun o'quvchilar gullarni shoxlarga o'zlarini mustaqil joylashtiradilar. Barglarni o'qituvchi tarqatgan andoza bo'yicha qirqadilar. Tabriknomaning ichki tomoni naqsh bilan bezatilib, tabrik so'zi yoziladi. Mozaika monumental dekorativ sa'nat turlaridan biridir. Turli davrlarda va turli mamlakatlarda mozaika qo'llaniladigan materialiga ko'ra ham, naqo' va rasmlariga ko'ra ham o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lgan. O'rta Osiyo madrasalari, machitlar, hukmdorlarning saroylari mozaika bilan bezatilgan. Mozaika hozirgi kunda monumental sa'natga aylangan. Mozaika bilan binolarning tashqi qismlari, devorlari va halq amaliy sa'nat asarlari bezatiladi.

Mozaika ishlarida oyna, sapol pitalaridan foydalaniladi. Loasda rangli ko'zgu parchalaridan ajoyib mozaika asarlari yaratiladi, ular quyoshda bir-biriga qo'shilib va porlab, shodlik kayfiyatini yaratadi.

Mozaika bu rasm sathida ayrim-ayrim parchalar (qog'oz, oyna, sapo, gul tojibarglari, tuxum po'sti va shu kabilar) qo'yib chiqishdir.

1. Tuxum po'stidan mozaika ishlarini bajarish uchun yuvib quritilgan tuxum po'sti mo'yalam yordamida akvarel bo'yloqlari bilan kerakli ranglarga bo'yaladi.

2. Bo'yoq qurigandan keyin tuxum po'stini tanlangan rasimga ko'ra mayda va yirik bo'laklarga bo'linadi.

3. Tuxum po'stidan mozaika qilishda shunday tasvirni tanlash kerakki ularning konturlari mumkin qadar tekis va mayda egri-bo'g'irlari bo'lmasligi kerak.

4. Kontur qora qog'oz orqali o'tkaziladi yoki shablondan aylantirib chiziladi.

5. Avval rasm sathining bir qismiga yelim surtiladi. U yerga tuxum po'sti terib siqiladi, keyin ikkinchi qismiga ham shu tartibda davom ettiriladi.

6. Ortiqcha yelim toza latta bilan artib tozalanadi, po'st yaxshiroq yopishishi uchun ustidan sekin bosib qo'yiladi.

Bunday ish odatda eng oddiy konturlardan boshlanadi. Keyinroq konturlar ancha murakkablashadi. Turli meva va sabzavot, poliz ekinlarining urug'lari, danak, baliq tangalari, chig'anoq, mayda toshlar bilan xilma-xil mozaika ishlarini bajarish mumkin.

Savollar.

1. Applikatsiya va mozaika ishida asosiy ish quroli nima?
2. Qanday applikatsiya turlari o'rgatiladi?
3. Applikatsiya va mozaika ishlari bilan ishlashning ahamiyati?

MAVZU: QOG'UZ VA KARTON BILAN ISHLASH

DARSLARINI MAZMUNINI TASHKIL ETISH METODIKASI.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilar eng avvalo faqat mehnat darsi mashg'ulotlaridagina emas, balki boshqa darslarda ham to'qnash keladigan materiallar bilan ham tanishadilar. Bu barcha o'quv anjomlari daftarlar, kitoblar,

o'quv qo'llanmalari bosiladigan qog'oz turlar, yozadigan muqova qilinadigan, bosma, rasm solinadigan kitob va gazeta qog'ozlaridir. Qog'oz va karton bilan boshlang'ich sinflar mehnat darslarida eng ko'p qo'llanadigan materiallardir. O'quvchilar bu materiallarga kundalik hayotda ham ko'p marta duch keladilar.

Boshlang'ich sinflardagi mehnat ta'limi dastur materiallarini tahlil qilar ekanmiz, barcha sinflardagi ish turdaridan biri "Qog'oz va karton bilan ishlash" ekanligini ko'ramiz.

Boshlang'ich sinf o'quvchilar qog'oz va kartonga ishlov berishning quyidagi usullarni o'rganadilar:

Qog'ozning turi, navi, rangi, o'lchamiga ko'ra tanlash

- 1- Qog'ozdan maketlar yasaganda qog'ozga ishlov berishning eng oddiy usulari sifatida qog'ozni buklab o'r'tasidan va to'rtburchak qilib buklash (uzunasiga va ko'ndalangiga).
- 2- Ingichka qog'oz parchalarini to'g'rilash, bukilgan joylarini ikki tomondan bukilash.
- 3- 45-90 gradus burchak qilib buklash.
- 4- Qog'ozni buklab belgilangan chiziq bo'yicha qaychi bilan qirqish, asbobni ushlash, xavfsizlik choralarini qo'llash.
- 5- Qog'ozni andoza bo'yicha belgilash. Qalam bilan chiziq bo'yicha oddiy belgilash.
- 6- Qaychi bilan kvadratlar, turli burchaklar, uchburchaklar, doiralarni qirqish.
- 7- Qaychi bilan murakkabroq shakllar: barglar, qo'ziqorinlar, mevalarni qirqish.
- 8- Qog'ozdan qirqilgan applikatsiya detallariga yelim surtish usullari.
- 9- Applikatsiya detallarini yelimlab yopishtirish. Tayyor mahsulotlarni quritish.
- 10- Qog'ozni yelimi surtiladigan qismlarini oldidan ko'chirib buyum detallarini bir-biriga yepishtirish.
- 11- Daftar, kitoblarni muqovalash.

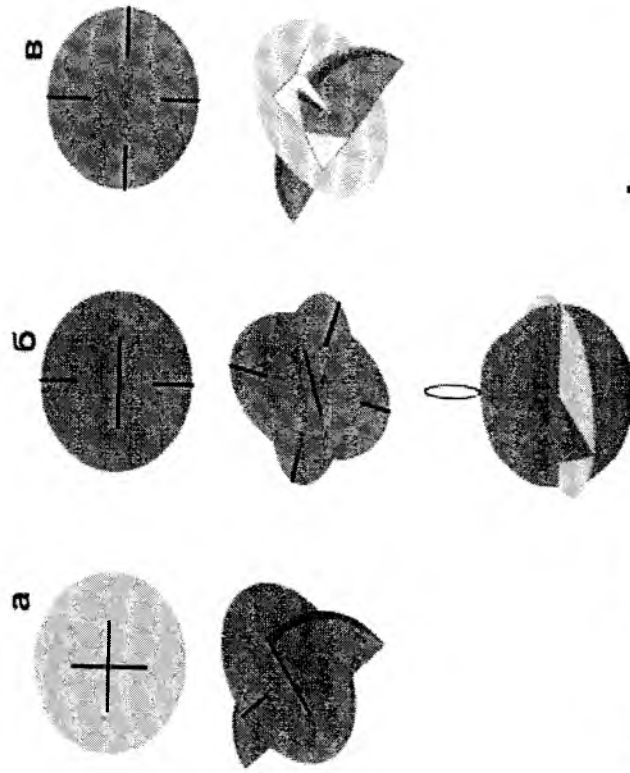
12-Qog'ozni buklash va turli shakillar yasash.

O'quvchilar ishlov berilayotgan materiallarning xususiyatlarini hisobga olib, ish usullaridan ongli foydalanishlari, mehnat jarayonida fan asoslarini o'rganish vaqtida egallagan bilimlarini qo'llashlari lozim. Birinchi sinfda o'quvchilar eng avvalo faqat mehnat darsi mashg'ulotlaridagina emas, balki boshqa darslarda ham to'qnash keladigan materiallar bilan tanishadilar. Bu barcha o'quv anjomlari, daftarlar, kitoblar, o'quv qo'llanmalari, bosiladigan qog'oz turlari: yoziladigan, muqova qilinadigan, bosma, rasm solinadigan, kitob va oynoma qog'ozlaridir. Ta'lim jarayonida o'quvchilar turli qog'ozlarning asosiy jismoniy xususiyatlari; rangi, qalinligi, zichligi siyohni singdirish xususiyati, sathining xarakteri — silliq g'adir-budirligi bilan tanishadilar.

O'quvchilar mashg'ulotlarda qog'oz varaqlarini buklaydilar va to'g'riylaydilar, ulami qismlarga bo'lib yirtadilar va qirqadilar, bo'yaydilar. SHu bilan birga qog'ozni buklash yo'li bilan turli xil narsalarning shaklini yasaydilar.

“Qog'oz va karton bilan ishlash” o'quvchilarni garmonik rivojlantirishida katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, (rangli qog'oz bilan ishlash ijodni rivojlantirishga yordam beradi, fantaziyani boyitadi, kuzatuvchanlik, diqqat va tasavvurni aktivlashtiradi, irodani tarbiyalaydi, qo'l mehnati, chamalash va rangni sezishni o'stiradi. Qog'oz va karton bilan ishlash mashg'ulotlariga oldindan quyidagicha tayyorgarlik ko'rishadi: stolning ustiga qog'oz yozib, o'ng tomoniga qaychi, yelim uchun cho'tka, chizg'ich qalam avtoruchka, old tomonlariga yelim qiyqimlar uchun quti, chap tomonlariga, ish vaqtida xalaqit bermaydigan qilib rangli qog'oz to'plamini qo'yadilar. Har bir mashg'ulot oxirida o'quvchilar keyingi mashg'ulotda kerak bo'ladigan narsalarni yozib oladilar. O'quvchilar ishlayotgan materiallarga tejamkorlik bilan munosabatda bo'lishlari, o'z ishlarini rejalashtira bilishlari, materialni tejamkorlik bilan sarflashlari, vaqtdan unumli foydalanishlari, o'qituvchi ko'rsatmalariga amal qilishlari, shu bilan birga ish joyini toza va ozoda saqlashlari, mashg'ulotdan so'ng sinfni tozalab qo'yishlari kerak.

Barcha fanlarda qo'llanilgani kabi mehnat darslarida ta'limning ko'rsatmali vositalaridan foydalaniladi. Jumladan, mehnat darslarida turli xil namuna, rasm, chizma, sxematik namuna, turli predmetlarning modellari, shuningdek texnika vositalaridan foydalaniladi.

Yuqorida aytib o'tganimizdek Qog'oz va karton bilan ishlash mashg'ulotlarida o'quvchilar qog'ozni buklash yo'li bilan turli xil narsalarning shaklini yasashni ham o'rganib boradilar. Ana shunday mashg'ulotlar davomida o'qituvchi quyidagi ko'rsatmali qurollardan foydalanishi mumkin. SHu bilan birga o'quvchilar bu ko'rgazmalarni yasash bosqichlariga rioya qilgan holda, dars davomida yasashlari ham mumkin. Qog'oz va karton faqat poligraf sanoatidagina emas balki, halq xo'jaligining hamma tarmoqlarida ham keng qo'llaniladi. Hozirgi kunda ishlab chiqarish sanoatida qog'oz va kartonning ikki yuzga yaqin turi ishlab chiqarilmoqda.

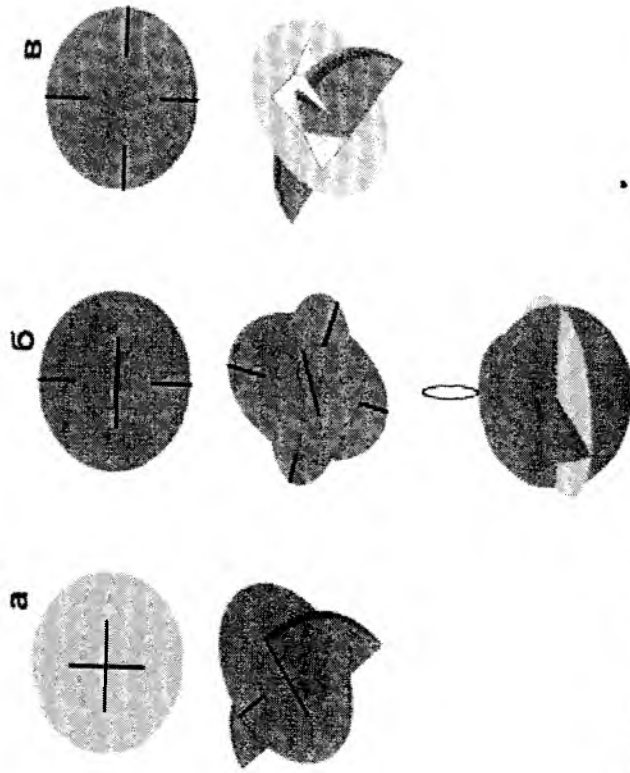
12-Qog'ozni buklash va turli shakillar yashash.

O'quvchilar ishlov berilayotgan materiallarning xususiyatlarini hisobga olib, ish usullaridan ongili foydalanishlari, mehnat jarayonida fan asoslarini o'rganish vaqtida egallagan bilimlarini qo'llashlari lozim. Birinchi sinfda o'quvchilar eng avvalo faqat mehnat darsi mashg'ulotlaridagina emas, balki boshqa darslarda ham to'qnash keladigan materiallar bilan tanishadilar. Bu barcha o'quv anjomlari, daftarlari, kitoblari, o'quv qo'llanmalari, bosiladigan qog'oz turlari: yoziladigan, muqova qilinadigan, bosma, rasm solmadigan, kitob va oynoma qog'ozlaridir. Ta'lim jarayonida o'quvchilar turli qog'ozlarning asosiy jismoniy xususiyatlari; rangi, qalinligi, zichligi siyohni singdirish xususiyati, sathining xarakteri – siliq g'adir-budirligi bilan tanishadilar.

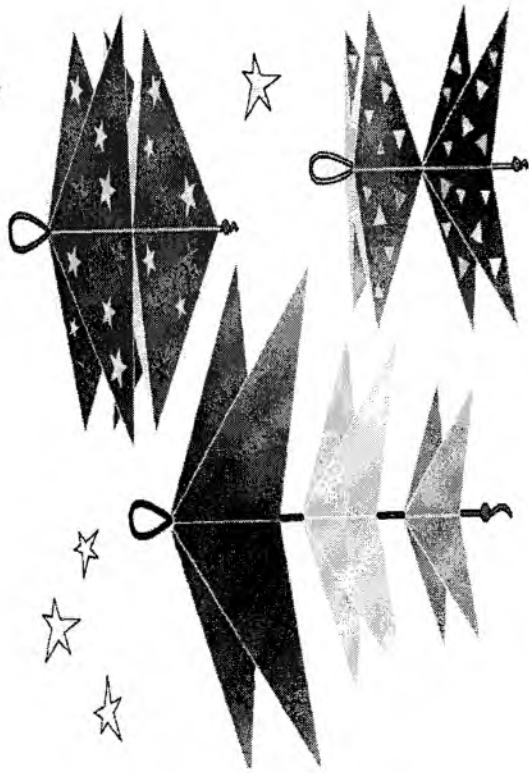
O'quvchilar mashg'ulotlarda qog'oz varaqlarini buklaydilar va to'g'rilyadilar, ulami qismlarga bo'lib yirtadilar va qirqadilar, bo'yaydilar. SHu bilan birga qog'ozni buklash yo'li bilan turli xil narsalarning shaklini yasaydilar.

“Qog'oz va karton bilan ishlash” o'quvchilarni garmonik rivojlantirishida katta ahamiyatga ega. Ayniqsa, (rangli qog'oz bilan ishlash ijodni rivojlantirishga yordam beradi, fantazyani boyitadi, kuzatuvchanlik, diqqat va tasavvurni aktivlashtiradi, irodani tarbiyalaydi, qo'l mehnati, chamalash va rangni sezishni o'stiradi. Qog'oz va karton bilan ishlash mashg'ulotlariga oldindan quyidagicha tayyorgarlik ko'rishadi: stolning ustiga qog'oz yozib, o'ng tomoniga qaychi, yelim uchun cho'tka, chizg'ich qalam avtoruchka, old tomonlariga yelim qiyqimlar uchun quti, chap tomonlariga, ish vaqtida xalaqit bermaydigan qilib rangli qog'oz to'plamini qo'yadilar. Har bir mashg'ulot oxirida o'quvchilar keyingi mashg'ulotda kerak bo'ladigan narsalarni yozib oladilar. O'quvchilar ishlayotgan materiallarga tejamkorlik bilan munosabatda bo'lishlari, o'z ishlarni rejalashtira bilishlari, materialni tejamkorlik bilan sarflashlari, vaqdan unumli foydalanishlari, o'qituvchi ko'rsatmalariga amal qilishlari, shu bilan birga ish joyini toza va ozoda saqlashlari, mashg'ulotdan so'ng sinfni tozalab qo'yishlari kerak.

Barcha fanlarda qo'llanilgani kabi mehnat darslarida ta'limning ko'rsatmali vositalaridan foydalaniladi. Jumladan, mehnat darslarida turli xil namuna, rasm, chizma, sxematik namuna, turli predmetlarning modellari, shuningdek texnika vositalaridan foydalaniladi.

Yuqorida aytib o'tganimizdek Qog'oz va karton bilan ishlash mashg'ulotlarida o'quvchilar qog'ozni buklash yo'li bilan turli xil narsalarning shaklini yasashni ham o'rganib boradilar. Ana shunday mashg'ulotlar davomida o'qituvchi quyidagi ko'rsatmali qurollardan foydalanishi mumkin. SHu bilan birga o'quvchilar bu ko'rgazmalarni yasalish bosqichlariga rioya qilgan holda, dars davomida yasashlari ham mumkin. Qog'oz va karton faqat poligraf sanoatidagina emas balki, halq xo'jaligining hamma tarmoqlarida ham keng qo'llaniladi. Hozirgi kunda ishlab chiqarish sanoatida qog'oz va kartonning ikki yuzga yaqin turi ishlab chiqarilmoqda.

Turli xil qog'ozlardan kitoblar, oynomalar, ro'znomalar chiqarish uchun foydalanishini barcha o'quvchilar yaxshi biladilar. Shuning uchun ham mehnat ta'limi darslarida o'qituvchi o'quvchilarning diqqat e'tiborini ular foydalaniladigan qog'ozning turmushda tez-tez uchraydigan va qo'l mehnati darslarida ishlatiladigan turlariga jalb qilib borishlari lozim.

Bu qog'ozlarning turlari quydagilardan iborat:

Ro'znoma qog'oz-eng ko'p tarqalgan qog'oz turlariga kiradi. Sifatiga ko'ra unchalik pishiq emas, namlikni, yelimni o'ziga tez singdiradi.

Yozuv qog'oz-sathi silliq, yelim sindirilgan, namlikni kamroq singdiradi. Maketlarni ixtirolashda, muqovalashda, kartondan yasalgan narsalarni muqovalashda juda qo'laydir.

Chizmachilik qog'oz-eng pishiq va qalin qog'ozdir. Lattadan tayyorlanadi, uning oliy navi qo'lda tayyorlanadi. Undan bayramalar uchun qiziqarli niqoblar tayyorlashda foydalaniladi.

Rasm qog'oz - ikki xil nomerli bo'lib, tselyulozadan tayyorlanadi. Oliy naviga 25% latta qo'shiladi. Chizmachilik chizishda shunungdek qo'l mehnati

darslarida foydalaniladi. Rangli va jiloli qog'oz - mehnat darslarida keng qo'llaniladi. Turli xil rangdagi muqovalash ishlarida va turli xil rangda qog'ozlar to'plami chiqariladi.

Elimlangan qog'oz - jilo berilgan qog'oz bo'lib, bir tomoniga yelim surtilgan. Mehnat darslarida ishlatish uchun juda qo'lay materialdir.

Rangli jild qog'oz - turli ranglarda bo'ladi, jilo berilgan rangli qog'ozning o'rtini bosa oladi. Qo'l mehnati darslarida ko'p ishlatiladi. Rangli naqshdor qog'oz-muqovazozlikda va tayyor narsalarning ustidan muqovalashda, archa o'yinchoqlarini yasashda foydalaniladi.

Gul qog'oz-rangi va guli turlicha bo'lib muqovalashda, narsalarning ustidan muqovalashda, bezash ishlarida keng foydalaniladi.

Millimetri qog'oz -sathi bosma tur shaklida tayyorlanadi. Mayda grafikli chiziqdari mavjud.

Karton qog'oz - karton deb 1 kv mt 250 gramm dan ortiq bo'lgan qog'ozga aytiladi.

Oq karton - uni qirqish oson, o'zi unchalik pishiq emas, tez sinadi. Bu karton yelimni ko'p shimadi ko'pincha yelimdan shishadi). Undan mayda narsalarni muqovalashda foydalanish mumkun.

Sariq karton - oq kartonga ko'ra pishiqroq, egiluvchan yaxshi qirqiladi, yelimdan ko'tarilmaydi. Turli ishlarda foydalaniladi.

Ko'l rang karton -oq va sariq kartondan pishiqroq, qirqish qiyin. Pichoq-karton massasidagi qumdan tez o'tmaslashadi. Kartonning bu turidan o'ta pishikliki talab qiluvchi narsalar tayyorlanadi.

Rangli karton - bu yuqa egiluvchan sathiga turli rangda jilo berilgan, ishlov berish oson va ko'rinishi chiroyli. Hajmi kichik narsalar, papkalar, muqovalar tayyorlash uchun qo'lay bo'lgan karton turidir.

Ta'lim jarayonida o'quvchilar turli qog'ozlarning asosiy jismoniy xususiyatlari rangi, qalinligi, zichligi, siyohni ishlatish xususiyati, sathining xarakteri silliq, g'adur-budurligi bilan tanishadilar. Ba'zi narsalarni tayyorlashda

bolalar yelimdanda foydalanadilar. Demak, bolalar I-sinfdayoq tayyor yelimlarining asosiy xususiyatlari: yopishqoqligi, saqlanishi, yelimlashni o'rganishlari kerak.

Qog'oz va kartonga ishlov berish usullari unchalik murakkab emas, bolalar ularni osonlik bilan o'zlashtirib oladilar. Qog'oz va kartonga ishlov berish yuzasidan egallangan malakalar keyinchalik barcha mehnat turlari bo'yicha mehnat ta'limida keng qo'llaniladi.

Qog'ozni buklash usullari. Qog'ozni teng ikkiga buklash uchun qog'oz stol yoki parta ustiga qo'yiladi va o'ng hamda chap qo'li bilan qog'ozni o'ziga yaqin turgan tomonining ikki uchidan ushlab, uni pastki uchlari bilan tenglashtiriladi. Bunda qog'ozning uchlarning qirrasini bir-biriga to'g'ri tushishi kerak. Ana shundagina qog'oz qo'l bilan tekislanib, uning bukilgan chizig'i ustidan tirmoq bosib yurgiziladi.

Qog'ozni bukilgan joyidan yirtish. Qog'ozni yirtishdan oldin, avval ehtiyotlik bilan ochiladi, uning bir tomoni o'ng qo'l bilan bosilib, chap qo'l bilan bukilgan chiziqdan sekin yirtiladi, Bukilgan chiziq ustiga chizgichni qo'yib, ham qog'ozni yirtish mumkin.

Qog'ozni bukilgan joyini pichoqda qir-qish. Qog'ozni buklab, tirmoq bilan bosib iz tushiriladi. Shundan so'ng uning buklangan chizig'ini o'ng tomonga qilib stol ustiga qo'yiladi, uning orasiga pichoqni tiqib yurgiziladi.

Qog'ozni qaychi bilan qir-qish. Qaychi o'ng qo'lida ushlanadi. Ish vaqtida qaychini harakatsiz ushlab, qirqilayotgan qog'ozni, undagi kesish chizig'i aniq ko'rinishi uchun aylantirib turiladi.

Qog'ozni yopishtirish. Stolning ustiga gazeta yozib, uning ustiga kerakli o'lchamda qir-qib olingan rangli yoki istalgan qog'oz qo'yiladi va mo'yqal yordamida o'rtasidan chetiga avval chap, so'ngra o'ng tomonga qarab yopishtiriladi. Yelimni tez, yupqa qilib suriladi. Yelim surilgan qog'ozni yopishtiriladigan predmetning ustiga qo'yib, uning ustidan g'ijlimlash bo'lmasligi uchun toza latta bilan bosib tekislanadi.

Qog'oz va kartonni o'lchash usullari. Mehnat darslarida qog'ozni o'lchash usullari unchalik murakkab emas va ular matematika darslarida qo'llaniladi.

asboblarda yordamida bajariladi. Birinchi navbatda bu oddiy chizg'ich, uchburchak chizg'ich va tsirkuldir.

Qog'oz va karton bilan ishlash darslarining asosiy xususiyati shundaki, bu darsda buyumlarning umumiy ko'rinishidagi yig'ma, chizma va buyumning namunasi yoki faqat texnikaviy rasm va chizmalardan foydalaniladi.

O'qituvchi o'quvchilarning yig'ma chizmani o'qishga, chizma va namunadan barcha detallarni, ularning o'lchamini aniqlash va har qaysi detalni mustaqil belgilab olishga o'rgatadi. O'qituvchi o'quvchilarga namuna va mehnat darsidagi chizmani ko'rsatib, bolalar bilan maketni yasash uchun nechta detal tayyorlash kerakligini, ularning o'lchami shakli qanday bo'lishini aniqlaydilar. Bolalar chizmaga qarab to'g'ri burchak, uchburchak shaklida ekanligini aytadilar.

Qog'oz va karton bilan ishlash mashg'ulotlari o'quvchilar oldindan quyidagi tayyorgarlik ko'rishadi: stolning ustiga qog'oz yozib, ish uchun kerakli ish qurollari va materiallarni olib tayyorlaydilar. Har bir mashg'ulot oxirida o'quvchilar keyingi mashg'ulotda kerakli bo'ladigan narsalarni yozib oladilar.

O'quvchilar ishlayotgan materiallarga tejamkorlik bilan munosabatda bo'lishlari, o'z ishini rejalashtira bilishlari, vaqtdan unumli foydalanishlari shu bilan birga ish joylarini toza va ozoda, sinf xonasini tozalab qo'yishlari kerak.

Barcha fanlarda qo'llanilganidek mehnat darslarida ham ta'limning maqsadli vositalaridan foydalaniladi. Jumladan mehnat darslarida turli xil vositalardan foydalaniladi. Yuqorida aytib o'tkanimizdek "Qog'oz va karton bilan ishlash" mashg'ulotlarida o'quvchilar qog'ozni buklash yo'li bilan turli xil vositalardan foydalanish shaklini yasashni ham o'rganib boradilar. Ana shunday mashg'ulot davomida o'qituvchi quyidagi ko'rsatmalari qurollardan foydalanish shaklini o'lchamini o'quvchilar bu ko'rsatmalarni yasashni bosqichlariga rioya bo'lishi, dars davomida yasashini o'rganib borishlari mumkin.

"Qog'oz" ko'rsatmalari qurollari.

Barcha fanlarda qo'llanilganidek mehnat darslarida ham ta'limning maqsadli vositalaridan foydalaniladi. Jumladan mehnat darslarida turli xil vositalardan foydalaniladi. Yuqorida aytib o'tkanimizdek "Qog'oz va karton bilan ishlash" mashg'ulotlarida o'quvchilar qog'ozni buklash yo'li bilan turli xil vositalardan foydalanish shaklini yasashni ham o'rganib boradilar. Ana shunday mashg'ulot davomida o'qituvchi quyidagi ko'rsatmalari qurollardan foydalanish shaklini o'lchamini o'quvchilar bu ko'rsatmalarni yasashni bosqichlariga rioya bo'lishi, dars davomida yasashini o'rganib borishlari mumkin.

2.-bosqich Uning diagonallari bo'yicha buklab, buklangan do'ppi shakliga keltiriladi.

3.-bosqich. Buklashdan hosil bo'lgan uchburchakning pastki, asos tomonidagi ikki uchi yuqoridagi uchinchi uchiga qarab, unga yetkizdirib buklanadi.

4.-bosqich Xuddi shuningdek orqa tomondagi ikki uchi ham uchinchi uchiga qarab buklanadi.

5.- bosqich. Hosil bo'lgan shakl cheti o'rtaga hosil bo'lgan chiziqqa tomon buklanadi. Shaklning orqa tomoni ham shunday buklanadi.

6.- bosqich. Oxirgi buklangan shakllarning har bir orqa tomoniga qaytarib buklanadi. Buklangandan so'ng ularning uchlari bir biriga qaytarilib qayriladi.

Keyin shaklni pastgi ochiq tomonidan asta pufianadi. Shaklning yuqori qismidagi uchlari esa orqaga qaytarib buklanadi. Natijada "Lola" shakli hosil bo'ladi. Lolaning bandini boshqa qog'ozni tsilindir shaklida o'rab, uni lolaning pastki puflangan qismiga kiritib qo'yish bilan to'gallash mumkin. Bu bandga lolaning bargini g'unchasini ham yopishtirib qo'yish mumkin.

Maktabda muqovalash ishlari. Kitobni qo'lda muqovalashga aloqador barcha amaliy ishlar boshlang'ich sinf o'quvchilarining qo'lidan bematol keldi. Muqova ishlarni bajarishda o'quvchilar qog'oz va kartonga ishlov berish (egish, qirqish), kartonga qog'oz yopishtirish, ayrim-ayrim varaqlarni yopishtirish kabi malakalarini mustahkamlaydilar. Biroq ular kitobga muqova qilish usullarini o'rgatib, egallab borar ekanlar, ular poligrafiya sanoatining tarmoqlaridan biri haqida bilimni olib muqovasozlik ishining asoslari bilan tanishadilar. Muqova ishlash ishiga aloqador kasblar bilan tanishadilar. Bundan tashqari bolalarga kitobga muhabbat, unga nisbatan tartibli bilan munosabatda bo'lish singdiriladi. Muqova yasash ishlarni bajarish jarayonidagi muqovani bezashda bolalardagi badiiy did, o'lcham olish, qirqish va egish ishlarida aniqlik va tartibli rivojlanadi. Kitoblarni tuzatishda ularni ijtimoiy foydali mehnatga o'rgatiladi.

Kitoblarni tuzatish. Zararlangan sahifalarni tiklash, yirtilgan joylarni yelimlash, hoshiyalarqchi mustahkamlash, to'g'rilash va sahifa burchaklarini

tiklash, chiqib ketgan sahifalarni mustahkamlash, yamoq solishdan iboratdir. Kitobni ta'mirlash ishlarida odatda un kleysteridan foydalaniladi. Sahifa yirtilgan bo'lsa, yirtilgan joylarning cheti nam tampon bilan to'g'rilanadi, so'ngra yelim surtib, yirtiq bo'yilab o'ng va chap tomonidan shaffof qog'oz tasmasi qo'yiladi. Kitob sahifalarining buralib ketgan, ammo hali pishiq bo'lgan uchlari nam tampon bilan to'g'rilanadi va so'ngra va og'ir buyum bilan bostirib qo'yiladi. Siyqalanib ketgan burchaklar ikkala tomondan mustahkamlanadi. Sahifaning yopishmagan qismi yamoq solib to'ldiriladi. Kitobni boshqa muqovaga qo'shib, metall bilan mustahkamlanadi. Shundan keyin blokni muqova ichiga qo'yib, muqova yopiladi va blokning joylashishi tekshiriladi. Blokning ustki yoki pastki qismi chetlari teng oraliqda, taxminan 3 mm muqova ichiga kirib turishi kerak. Muqovani old tomonini pastga qilib qo'yib ochiladi va orqa tomondagi farzats qismiga yelim surtiladi va muqova yopiladi, bu operatsiya old tomondagi farzatsda ham takrorlanadi. Kitob press ostida quritiladi.

O'qituvchi buyumni namoyish qilar ekan, uni tayyorlash uchun qanday material va asbobl kerakligini aniqlaydi. Kerakli material o'lchami, ishni bajarish tartibi o'quvchilar bilan birgalikda belgilanadi. O'zlariga tanish ishlarni o'quvchilar mustaqil, tanish bo'lmaganlarini o'qituvchining tushuntirish va ko'rsatmasi asosida bajaradilar. **O'quvchilar faoliyatini faollashtirish maqsadida ular materialni o'lchash va hisoblash ishlarni mavjud muqova yasash qoidalarini asosida mustaqil bajarganlari ma'qul.** "Har bir talabani to'g'ri tavsiflovchi fikr bilan taminlang, bu unga mustaqil ta'limini rivojlanishida yordam beradi"¹²O'qituvchi barcha vazifalar bilan bir qatorda sanitariya gigiena, havfsizlik texnikasi qoidalarini nazardan chetda qoldirmasligi kerak.

KITOB UCHUN MUQOVA TAYYORLASH.

O'qituvchiga tavsiya: Kitob insonlarning ma'naviy bilim oladigan va dunyo bo'yilab qadr-qimmatini yo'qotmaydigan vositadir. "Kitob mening do'stimsan", "Kitob bilim manbai" kabi naqlar bejiz aytilmagan. Necha asrlar davomida

kitob insonlarga ziyo tarqatadi. O'quvchini darsliklari ham ana shunday bilim beruvchi vosita bo'lib, hisoblanadi. Kitoblar insonlarga ko'p yillar davomida xizmat qilishi uchun kitoblarni asrab-avaylab foydalanish. (SHe'r misolida ta'rif berish)

Darsning maqsad va vazifalari	<p>Ta'limiy maqsad: Kitob muqovasi haqida bilim berish. Qog'ozni buklash usulida kitob uchun muqova shaklini yasashni o'rgatish.</p> <p>Tarbiyaviy maqsad: Ishni bajarish jarayonida texnika xavfsizligi qoidalariga rioya etishda hamda kitobdan foydalanish, uni asrash haqidagi tushunchalarni tarbiyalash.</p> <p>Rivojlantiruvchi maqsad: Qog'oz va kartonni buklash asosida kitob uchun muqova yasash tushuncha, ko'nikmalarini rivojlantirish.</p>
Darsning jihozlari	<p>Ko'rgazmali vositalar: kitob uchun muqova yasash ishlaridan namunalalar, slaydlar.</p> <p>Ko'rgazmali jihozlar: maxsus karton, qog'oz, qaychi, qalam, chizg'ich, yelim, latta.</p>
Dars jarayonini amalga oshirish texnologiyasi	<p>Uslub: Og'zaki bayon qilish, tushuntirish, tahlil qilish, aqliy hujum</p> <p>Shakl: Amaliy mashg'ulot, savol-javob</p> <p>Baholash: Rag'batlantirish, 5 ballik tizimda baholash</p>
Dars jarayonini amalga oshirish bosqichlari	<p>Tashkiliy qism: 10 daqiqa</p> <p>Darsga hozirlik ko'rish</p> <p>Uyga vazifani mustahkamlash</p> <p>Asosiy qism: 25 daqiqa</p> <p>Aqliy hujum</p> <p>Mavzuni bayon qilish</p> <p>Amaliy ish</p>
Natija: (rasm)	<p>Yakuniy qism: 15 daqiqa</p> <p>Yangi mavzuni mustahkamlash</p>

O'quvchilar bilimini baholash	Uyga vazifa berish
-------------------------------	--------------------

Darsning borishi

Tashkiliy qism:

- Salomlashish,
- Davomatni aniqlash,
- Uy vazifasini tekshirish,
- Ish joyi ish qul va materiallarini tayyorlash

Asosiy qism: Aqliy xujum

O'qituvchi darsning boshlanishida o'quvchilarni kitob muqovasi haqidagi bilim va tasavvurlarini aniqlaydi.

- Kitob bizga nima uchun kerak?
- Kitobni qanday asraymiz?
- Kitob bizga do'st bo'la oladimi?
- Kitobni to'g'ri saqlash haqida nimalarni bilasiz?

Qog'ozdan kitob uchun muqova yasash haqida tushunchalar beriladi. Bunday foydali buyum tayyorlash orqali oila mablag'iga o'z hissalarini qo'shishlari mumkinligini aytiladi, buning uchun qog'ozdan kitob uchun muqova yasashni taklif etadi.

Yangi mavzuni bayoni:

Kitoblarni muqovalab foydalanish ularning umrini yanada uzaytiradi. Kitob uchun muqovani o'z qo'llarimiz bilan tayyorlashimiz ham mumkin.

Amaliy ishni boshlashdan oldin o'quvchilarning darsga tayyorligi o'qituvchi tomonidan kuzatiladi: zarur ish materiallarini tanlab olinadi.

Amaliy ish: (darslik bilan ishlash)

Kitob uchun muqova yasash bosqichlarini darslikda kuzatiladi va bajariladi.

Kitob uchun muqova yasash uchun birinchi kvadrat shaklidagi karton turi tanlab olish; (darslikdagi 1-rasm qo'yiladi)

Kartondan o'lcham olish va kartonning to'rt tomonini o'lcham asosida burchak qilib kesish; (darslikdagi 2-rasm qo'yiladi)

Hosil bo'lgan shaklni yon tomonlarini kesilgan qismini ichki qismiga qarab buklash; (darslikdagi 3-rasm qo'yiladi)

Tayyor bo'lgan shaklning o'rtasini belgilab o'tkir tig'li buyum yordamida sindirish; (darslikdagi 4-rasm qo'yiladi)

Muqovaning singan qismidan teng ikkiga o'rtburchak shakliga keltirib buklash; (darslikdagi 5-rasm qo'yiladi)

Xuddi shu bosqich keyingi uchlari ham takrorlab, yuqoridagi uchlari ichki qismiga buklab qo'yiladi.

Kitob uchun muqova tayyor bo'ldi. Muqovani old tomonini pastga qilib qo'yib ochiladi va ichki qismiga yelim surtiladi va muqova yopiladi, bu ish old tomoniga ham takrorlanadi. Kitob press ostida quritiladi.

Yakuniy qism.

Dars yakunida bajarilgan ishlar ko'rsatilib, o'quvchilar bilan birgalikda tahlil qilinadi.

Har bir o'quvchilar bajarilgan ishlariga qarab izohli baholanadi.

Uyga kitob uchun muqovani mukammal yasash, sher yodlash vazifasi beriladi.

Muqovalarni yasash ishlarini boshlashdan oldin o'quvchilarni bosmaxonaga ekskursiyaga olib borish, undan keyin suhbat o'tkazish kerak. Suhbat jarayonida o'qituvchi o'quvchilar yozuvning paydo bo'lishi, kitob ishlab chiqarish texnologiyasi borasida qanday bilimiga ega ekanliklarini aniqlaydi. U o'quvchilarning bilimlariga tayanib, ularni to'ldiradi, aniqlashiradi va tizimga soladi. Suhbat jarayonida u qog'ozdan yasalgan ko'pgina narsalar: daftarlar, kitoblar, rasm al'bomlar mustahkamroq material-karton bilan muhofaza qilinmasa tezda eskirishi, iflos bo'lishi yaroqsiz holga kelishini tushuntiradi.

Savollar

1. Qog'ozning turlari va xususiyatlari qanday?
2. Kartonning turlari va xususiyatlari qanday?
3. Qog'oz va kartonga ishlov berish usullari?
4. Qog'oz bilan ishlashda qanday asboblardan foydalaniladi?

MAVZU: TURLI XIL MATERIALLAR BILAN ISHLASH DARSLARINI TASHKIL ETISH METODIKASI.

O'zbekiston tabiiy resurslar, foydali qazilmalar, metall va qotishmalar, plastmassalar, yog'ochlar va o'simliklarga boy o'lkadir. Respublikamizning bu tabiiy boyliklari sanoatda, turmushda foydalanadigan xom ashyo bo'lishi bilan bir qatorda mehnat darslarida bajariladigan ishlar uchun kerakli material bo'lib ham xizmat qiladi. O'quvchilarni ilk yoshligidan boshlab ona tabiatga qiziqish va muhabbatni, undagi go'zalliklarni ko'ra bilishni tarbiyalash kerak. Tabiiy materiallar bilan ishlash ularni tabiatni kuzatishga majbur qiladi. Kuzatishlar esa badiiy ijodiy qobiliyatlarini, konstruktorlik g'oyasini, tushunchalarning aniqligini uyg'otadi.

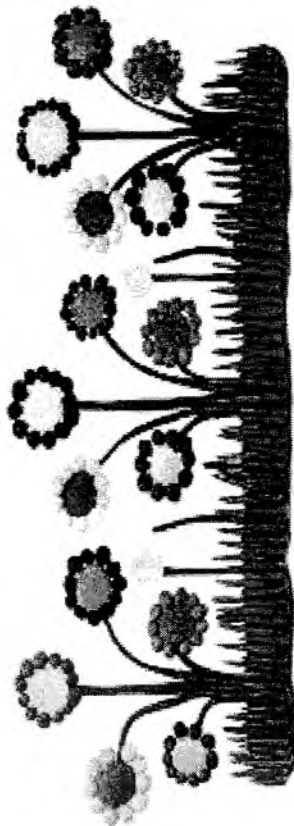
Gerbariy ramkalarida quritish. Gerbariy ramkalarida quritilgan o'simliklarning ko'pchiligi o'zining tabiiy rangini saqlab qoladi. Bunda o'simlik yumshoq qog'oz yoki gazeta orasiga solib qo'yiladi. Har bir varaq qog'oz va o'simlik o'rtasiga yana bir necha qavat qog'oz yoki gazeta qo'yiladi, chunki quritilayotgan o'simlik o'zidan namlik chiqaradi. Shundan so'ng papka ikkita tursimon ramka o'rtasiga qo'yilib, ochiq havoga qo'yiladi. Agarda havo harorati kechqurun va kechasi juda pasayadigan bo'lsa, quritilayotgan o'simlik issiq va quruq joyga olib qirg'iladi.

Pressda quritish. Orasiga o'simlik solingan qog'ozlar gerbariy papkasi o'miga ikkita faner listlar o'rtasiga joylanib, og'ir narsa bostirib qo'yiladi. Og'irlik pressga qancha o'simlik joylashtirilganiga bog'liq bo'ladi. Mayda nozik o'simliklar kam og'irlikni va quritish uchun kamroq vaqtni talab qiladi. 2-3 soatdan so'ng qog'oz almashtiriladi. Quritish shu usulda davom ettiriladi.

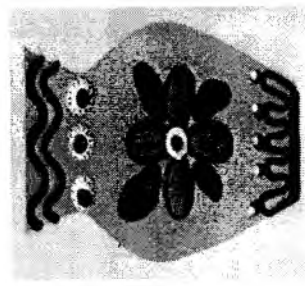
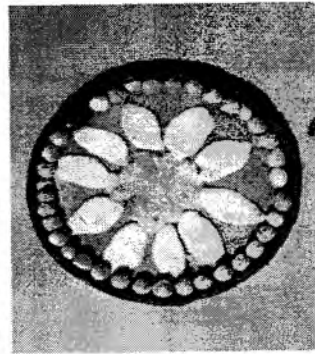
Issiq dazmol bilan quritish. Issiq dazmol bilan odatda barglar, poyalar, maysalar quritiladi. Qavat-qavat gazeta yoki yumshoq qog'oz orasiga o'simlikni qo'yib, ustidan dazmol yurgiziladi. So'ngra uski qavatidagi gazetani olib, quritilayotgan o'simlik shamollatiladi va quruq joyga suriladi, so'ngra gazeta yopib yana dazmollandi. O'simlik 2-3 minutda quriydi va u o'zining tabiiy rangini yo'qotmaydi. Agarda quritilgan o'simlik ko'tarilganda o'zining tanasini

ushlab tursa, u yaxshi quritilgan hisoblanadi. Agar u sinib maydalanib ketsa, demak, u ortiqcha quritib yuborilgan hisoblanadi.

Loy–Loy narsalar yasashdagi asosiy material hisoblanadi, chunki u istalgan joyda topiladi, arzon va qayishqoqdir. Narsalar yasaladigan loyda boshqa narsalar tosh, qum va shu kabilar bo'lmay kerak. Chunki ish qo'lda bajariladi. SHuning uchun ish boshlashdan oldin loyni tekshirib ko'rish kerak. Loy shirali va shirasiz bo'ladi. SHirasiz loyning tarkibida ko'p qum bo'lib, unda yopishqoqlik xususiyati yomon bo'ladi. Loyni aralashmalardan tozalab, ustiga suv qo'yib, 5-6 soat saqlanadi. So'ngra suvi to'kib, qo'lga yopishmaydigan quyuproq xamir holatiga kelguncha yaxshilab ishlanadi.

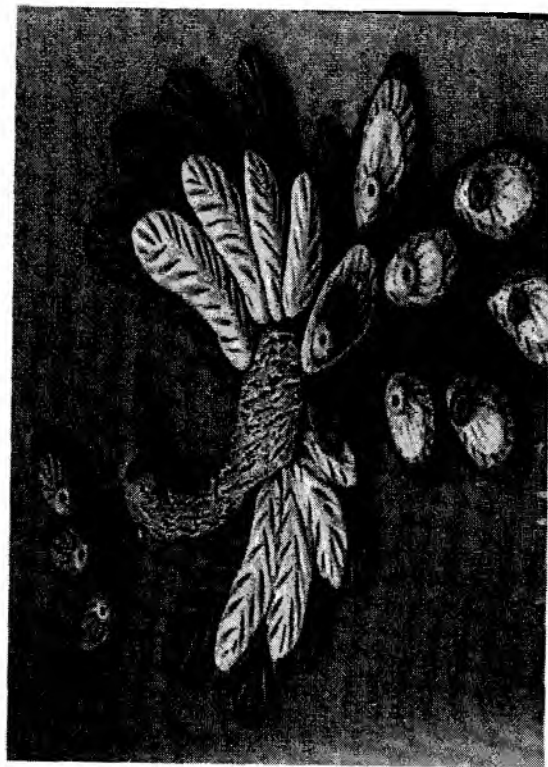
Plastilin–narsalar yasashda qo'llaniladigan materialdir. U sun'iy plastik massa bo'lib, loydan hech qachon qurimasligi va doimo ishlatishga tayyorligi bilan farqlanadi. Plastilinning har xil – oddiy va murakkab turlari bo'lib uni tayyorlashni bir nechta usullari bor.

Birinchi variant – toza quyuruq loyga glitserin qo'shib bir turli massa hosil bo'lguncha aralashiriladi. Glitserin tayyorlanadigan massa qo'lga yopishmaydigan holatga kelguncha qo'shiladi.

Ikkinchi variant–quritilgan toza loy mayda qilib tuyuladi va unga vazelin qo'shib, qo'lga yopishmadigan quyuruq massa hosil bo'lguncha aralashiriladi. Plastilning kerakli rangdagi quyuruq bo'y massasini qo'shib va puxta aralashirib bo'yash mumkin.

Uchinchi variant -I qism to'prog'iga 1/5 qism ilitilgan mum hamda plastilin qo'lga yopishmaydigan darajaga yetguncha glitserin qo'shib aralashiriladi.

Barglar. Barglar o'yinchoqlarni yasashda qiziqarli va kerakli qo'shimcha material hisoblanadi. Ular turli shakl va ranglarda bo'lishi mumkin. Eman daraxtlarning yirik barglarini bolalar kemalarga yelkan sifatida ishlatishadi. Burglardan kapalak qanoatlari, baliq so'zgiqlarini (bu o'yinchoqlar g'udda va burgdan yasaladi) yasashda qo'llash mumkin. Barglarni kuzda, ular chiroyli bo'lganida terish yaxshi.

Darsda foydalaniladigan tabiiy materiallar o'qituvchi rahbarligida ekskursiya jarayonida to'planadi. Ekskursiyani uyushtirishdan oldin bolalarga bo'lajak ish namunasi ko'rsatiladi. Bolalar uni diqqat bilan ko'rib, mashg'ulot jarayonida foydalaniladigan tabiiy materiallar ya'ni, bargning shaklini, daraxt navlarini aniqlaydilar. Shundan so'ng uyushtiriladigan ekskursiya rejasi tuziladi. Ekskursiya yo'nalishi, tabiiy materiallarni to'plash uchun mo'ljallangan joylar aniqlanadi.

O'quvchilar e'tiborini va aqliy faoliyatlarini kuzatilayotgan ob'ektdan mehnat darslarida ishlarni bajarish uchun zarur bo'lgan asosiy muhim belgilari, elementlari va xususiyatlarini ajratishga; to'planayotgan materialni to'g'ri baholashga yo'llaydigan savollar ro'yxati tuziladi.

Daraxtzo'rga kelganda bolalar kayfiyati ko'tarilib, ular har narsaga qiziqish bilan qaraydilar, barglar, ularning ranglari, shakllari bolalarni ajablantiradi. Ular tabiatning butun go'zalligini, uning ranglarini, to'kilgan barglar hidi va ular o'zining elastiklik xususiyatini yo'qotganligini, qattiqlashib, sinuvchan bo'lib qolganligini ko'radilar.

Bolalarning atrof-tabiat bilan zavqlanishlari kamayib borishiga qarab, ularning e'tibori barglarning shakli, daraxtlar navlariga qaratiladi. Ana shu vaqtda o'simliklarda sodir bo'layotgan ichki jarayonlar qisqa va tushunarli bayon etib beriladi: o'simlik yangi sharoitlarga moslashib, qish fasliga tayyorgarlik ko'rayotganligi bilan tanishadilar.

Bolalarning e'tibori atrofda uchib yurgan qushlar, kapalak, ninachilarga, ularning asosiy belgilariga jalb qilinadi, Uchib yurgan qushlar ularning tuzilish

formalarini mehnat darslarida qushlar applikasiyasini tayyorlash uchun to'plangan barglar material xizmatini o'tashi to'g'risida suhbat o'tkaziladi.

O'quvchilar barglarni to'plar ekanlar ularning ranglarini, shakllarini qiyoslashni o'rganadilar, bu ularning ko'zatuvchanligi va diqqat qilish qobiliyatlarini o'stirishga yordam beradi. To'plangan barglar oldindan tayyorlab qo'yilgan daftar varaqlari orasiga qo'yiladi. Shundan keyin bolalarga barglarning mehnat mashg'ulotlarigacha rangini yo'qotmasligi, buralib ketmasligi uchun qanday ishlov berish kerakligi tushuntiriladi. Har bir ekskursiyada bolalarning e'tiborini insonning yaratuvchilik mehnatiga albatta jalb etish kerak. Ekskursiya oxirida suhbatga yakun yasaladi, ekskursiyada egallangan bilimlar umumlashtiriladi. Bundan tashqari, bolalarga uylarida qushlar tasviri tushirilgan rasmlarni, su'ratlarni ko'rishni, ularning tanasi va qanotlarining shakliga, rangiga alohida e'tibor berish topshiriladi.

Bunday uyushtirilgan ekskursiyadan keyingi mashg'ulotda bolalar quritilgan burglardan qush applikasiyasini zo'r ishtiyok bilan bajaradilar, agarda applikasiyani o'z istaklariga ko'ra, o'zlari to'plagan materiallardan mustaqil yasash topshirilsa, qiziqishlari yanada ortadi. Bunday dars, mashg'ulot quyidagi mavzuga ega bo'ladi:

Ishni bajarilish tartibini aniqlash

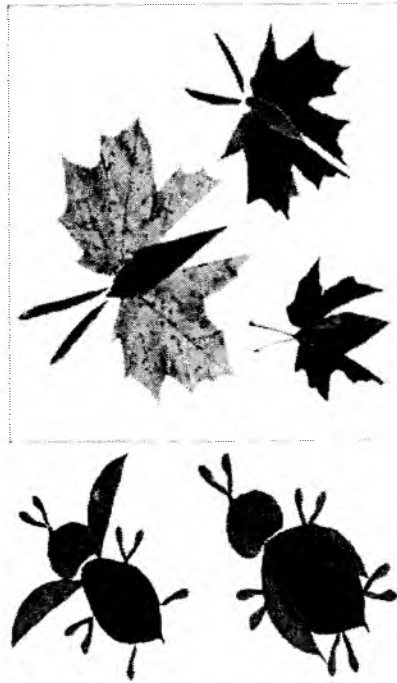
1. Predmetning qismlarining joylashishini grafik tasvirlash.
2. Predmetning qismlari uchun shakli hamda o'lehamlari bir xil bo'lgan barglarni topish.
3. Ularni qog'ozga joylashtirish.
4. Ishni bajarilish texnologiyasi haqida tushuntirib berish.
5. Ishni amaliy bajarish.

Applikatsiyasini bajarish bo'yicha mustaqil ish

1. SHaklni, o'leham va buyoqlarni to'g'ri tanlash;
2. Elimlash ishlarini tartibli bajarish;
3. Detallarning joylashishini to'g'ri tasvirlash;
4. Ish bajarilgan qog'ozning orqasiga barglardan foydalanilgan daraxt yoki o'simliklarini nomlarini yozish.

Bajarilgan ishni tahlili va baholash

1. Ishni bajarilishda yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarni aniqlash;
2. Xato va kamchiliklarni o'z vaqtida to'g'irlash;
3. Namunali, sifatlil va chiroyli bajarilgan ishlarni rag'barlantirish.

Turli barglarni to'plash o'qituvchi quygan maqsadga bog'liq bo'ladi. O'quvchilar ko'rib chiqilgan va batafsil tahlil qilingan yoki o'zlari o'yib topgan tasvir uchun barglarini to'playdilar. Yoki aksincha, avval turli barglarni to'plab, keyin ishni bajarish tartibini aniqlashlari mumkin.

Bargning xususiyatlari va shakllari shunday xilma-xilki, applikatsiyalar yasashda ulardan asosiy material sifatida ham, yasalgan narsalarga bezak berish materiali sifatida ham foydalanish mumkin. Bu ishlarni bajarish o'quvchilarni estetik didini, tasavvurini oshiradi va ijodiy izlashni va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini o'stirishga yordam beradi.

Xulosa o'rinda aytish mumkinki, o'quvchilarni barkamol shaxs sifatida tarbiyalash, ijodkorlik qobiliyatlarini, ko'nikma va shaxs xislatlarini shakllanishida muhim bosqich bo'lib, o'quv fanlari va darsdan tashqari mashg'ulotlarda ijodiy yondashish, ta'lim jarayonini integratsiyalash asosida tashkil etishga zamin bo'ladi.

Urug'lar. O'yinchoq uchun tabiiy materiallarga qimmatli qo'shimcha bo'lib daraxtlar, gullar, sabzavotlar urug'lari xizmat qiladi. Masalan: zarang, shumtol urug'lari. Bolalarga ular qanotchalar sifatida tanishdir. Ulardan ninachi qanotlarini, quyon quloqlarini, baliq suzgichlari, tarvuz, qovun, kungaboqar urug'laridan ko'zlar yasash mumkin. Urug'larni kuzda yig'ish yaxshiroq.

- Ish mavzu va fikrni tushirishdan boshlanadi;
- Ochiq tondagi qog'oz va fon tanlanadi;
- Applikatsiyaga mo'ljallangan tasvir ushbu urug'lar tanlanadi;
- Tasvir ustida ishlanganda ussuziy e'tibor tanlangan mavzuning mazmuniga, kerakli materiallar, ularning o'lchamlari, ranglarini tanlashga qaratiladi;
- Tasvirlash lozim bo'lgan predmetlarning holati aniqlanadi;
- Tasvirlanadigan urug' ranglari va hodisalarning uyg'unligiga erishiladi;
- Tasvirning barcha detallari, hatto eng kichiklari ham urug'dan tayyorlanadi, ularni chizmaslik kerak;
- Urug'lar qog'oz sathiga joylashtiriladi va o'ylangan tasvir hosil qilinadi;
- Agarda bu tasvir ma'qul bo'lmasa urug'lar boshqacha joylashtiriladi;
- Urug'larni yelimlashda PVA yelimidan foydalaniladi;
- Tasvirni kerakli qismi yelimlanadi va urug'lar yopishtiriladi;
- Urug'larni yelimlashda qisqichlardan foydalaniladi;
- Urug'larni yopishtirishda joyni adashtirmaslik uchun ularning o'rmini qalam bilan belgilab qo'yiladi;
- Urug'lar yelimlab bo'lgandan so'ng quritish uchun qo'yiladi. Quritishda yelvizak bo'lmasligi kerak.

Somon -texnikasi yangi yo'nalish bo'lganligi uchun asta sekin yoshlar tomonidan o'rganilmoqda. Ayniqsa bu sohani imkoniyati cheklangan bolalarga o'rgatish men uchun quvonarli hol. Chunki ular ish jarayonida o'zlarini nogiron ekanliklarini unutib, yaratayotgan namunalardan zavq olishadi va hunar egasi bo'lishadi.

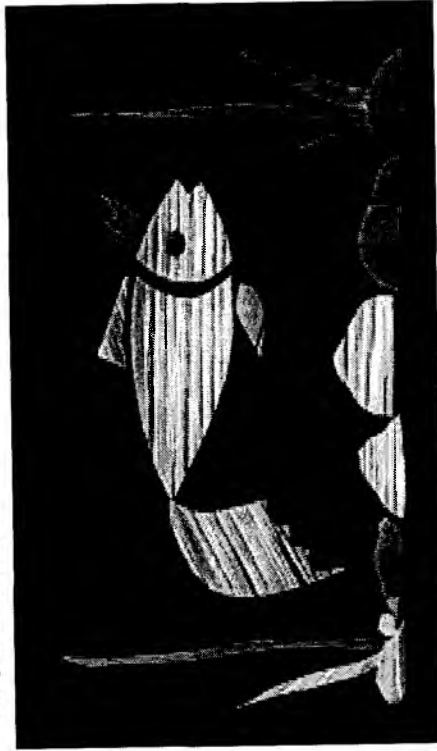
1. Avvalo xomashyo sifatida somon kerak bo'ladi. Aynan bug'doy yig'ini boshlangan vaqtda somonning kerakli, ya'ni tepa va pastki bandleari alohida yumshoq hamda qattiqlikiga qarab, qirqib olinadi. Chunki, tepa qismi quyosh nuriga yaqinligi uchun qizarib, to'qroq, pastkisi esa salqinlikda ochroq rangda bo'ladi. Ushbu qalamchalarni bunday ajratishning boisi, ular asar tayyorlash jarayonida o'z o'rniga moslab qo'llaniladi.

2. Yig'ib olingan qalamchalar I kun davomida suvga solib quyiladi va ular ho'l holicha olinib, qattiq bosib, birma bir dazmol qilinadi. Ushbu sohani tanlagan hunarmand nafaqat o'z ishini bilishi, balki tasviriy san'at yo'nalishini ham puxta egallashi lozim. Asar uchun eskiz tayyorlashda bu juda asqotadi.

3. Endingi navbat chizmaga. Qog'ozga o'ylangan kompozitsiya chizib olinadi va ushbu eskiz oddiy qog'ozga ko'chiriladi. Eskizning har bir qismi alohida-alohida qirqib olinadi.

4. Dazmollangan somon qalamchalari kompozitsiyaning kerakli, ya'ni issiq, sovuq, soya, nur kabi joylariga moslab qog'oz ustidan yelim yordamida yopishtirib chiqiladi.

5. Yaratilgan asar janriga ko'ra, unga ishlov beriladi. Masalan, bolakay obrazi bo'lsa, uning yuziga ifoda berish maqsadida maxsus kuydirish uskunasiidan foydalaniladi. Bu uskuna yordamida asar xuddi rassom chizgandek tasvirlanadi.

Alohida ishlangan kompozitsiya o'zaro birlashtiriladi va qora mato yoki somon qalamchalaridan tayyorlangan tag qismiga yopishtiriladi. Hajmiga qarab, ramkaga solinadi. Asosiysi, ular hech bir ranglarsiz ustaning mahorati ila asar sifatida yaratiladi.

Rangsiz kompozitsiyalar ranglilaridan farqli ravishda yaratilishi, ko'ydirilishiga ko'ra anchayin murakkab hisoblanadi. Rangli qilish mumkin, ya'ni somon ustidan bo'yoq beriladi. Latviya, Belorussiya, Litva va Rossiyaning turli shaharlarida somonchilik namunalariidan aynan rangli qilib tayyorlanadi.

Tabiiy materiallar bilan ishlash jarayonida o'quvchini ona tabiat bilan yaqinlashuviga, unga tejamkorlik va mehribonlik, ehtiyotkorlik bilan munosabatda bo'lishga o'rganadi.

Tabiiy material – bolalar ijodiyotini rivojlantirish uchun asosiy tayanch hisoblanadi. O'quvchilarga o'yinchoq va buyumlar yasashda ulardan qanday foydalanishni o'rgatish zarur. Shu maqsadda tabiiy materiallar burchagi tashkil etiladi. Tabiiy materiallar burchagini sinfxonasida, uyda tashkil etish mumkin.

Tabiiy materiallardan buyum va uyinchoqlarni tayyorlash – qiziqarli, oddiy bo'lmagan va juda yoqimli mehnatdir.

O'quvchilar tabiatga ekskursiyalar vaqtida turli xil tabiiy materiallar masalan: yong'oqlar, barglar, shoxchalarni, hovuz qirg'og'idan – chiroyli toshchalar, chag'onoqlarni olib kelishadi. O'quvchilar tabiiy to'plash jarayonida turli materiallarni teradilar, ushlab ko'radilar, shaklini, rangini har birining xususiyatini o'rganadilar. Bu esa materiallarning nomini eslab qolishga yordam beradi. Masalan, bolalar yong'oqning yumoloqligini, jigar rang ekanligini, ustki qismi g'adir-budur ekanligini bilib oladilar, cho'chqa yong'og'ini esa oval shaklda yaltiroq sariq-jigarrang, shakli – tsiilindr, yumshoq baxmalsimon, jigarrang bo'lishini bilib oladilar.

Tabiat bilan bo'lgan muloqat bolalarning tasavurini kengaytiradi, diqqat bilan kuzatish qobiliyatini shakllantiradi, tabiiy materiallardan buyumlar yaratishda idrok va tasavvurning bir butunligini saqlaydi. Buyumlarni yasashda o'quvchilar avval qiynalsalar, keyinchalik, uzluksiz mehnat natijasida bolaning u'ziga ishonch, aniqlik, qoniqish va hohish kabi sifatlarga ega bo'ladi va hurmoqlari epchil harakat qiladi.

Tabiiy materiallar bilan ishlash bolaning aqliy rivojlanishiga, tafakkuri va fikrlash qobiliyatining rivojlanishiga katta ta'sir qiladi. Tabiiy materialdan buyum tayyorlash jarayonini kuzatadigan bo'lsak, boshida bolalar namunani ko'rib olinadilar, uni tarkibini, tayyorlash usulini tahlil qiladilar; bu jarayonni o'zlashtirgandan so'ng ish murakkablashadi: O'quvchiga tayyorlanadigan

o'yinchoqning rasmi yoki foto surati ko'rsatiladi va ular topshiriq yoki o'zining o'yilgan fikri asosida buyumning yasaydilar.

O'yinchoqlarni tabiiy materiallardan tayyorlashning qiziqarliligi bolalarning diqqatini rivojlantiradi, uning mustahkamligini oshadi. Erkin diqqat shakllanadi. Masalan, kuchukchani tayyorlashda bolalarga avval uning oyoqchalarini mahkamlash joylarini diqqat bilan ko'rib chiqib (ular simmetrik holda turishi past ham, baland ham bo'lmasligi, haqiqiyga o'xshashi kerak) teshiklarini belgilash, boshi va boshqa detallarini mahkamlash joylarini ko'rib chiqish tavsiya etiladi.

Tabiiy materialdan qilingan buyumlar ko'pincha bolalarning qiziquvchanligini qoniqtiradi. Bu mehnatda har doim yangilik, ijodiy izlanish, yanada yuqori natijalarga erishish imkoniyati bor. O'yinchoqlarning tayyorlashda bolalarni qullay emotsional yo'naltirish, mehnatda muloqat quvonchi, chiroyli o'yinchoq yasash jarayonida rohatlanish hissi umumiy rivojlanishi uchun juda muhimdir. Tabiiy materiallardan o'yinchoqlar yasash mehnati bola shaxsining rivojlanishiga yordam beradi.

O'yinchoqni yasash oson ish emas. Uni yasashda noaniqlikga duch kelganda, u mustaqil ravshishda uni yechishga xarakat qiladi. Ba'zan biron bir ishni yasash uchun kerakli o'lchamda to'ng'iz yong'og'ini (butur, shishka) tanlash, uyinchoq qismlarini o'lchash yo'llarini amalga oshirish va h.k.

Kattalar yordami bilan bola omadsizlik sababini ularni yengish yo'llarini o'rganadi. Shu asnoda unda maqsadga intilish, qattiyatlik, boshlangan ishni oxiriga yetkazish kabi sifatlar shakllanadi.

Ushbu mehnat turida o'z faoliyatini baholash va nazorat qilish sifatini shakllantirishning real imkoniyatlari bor.

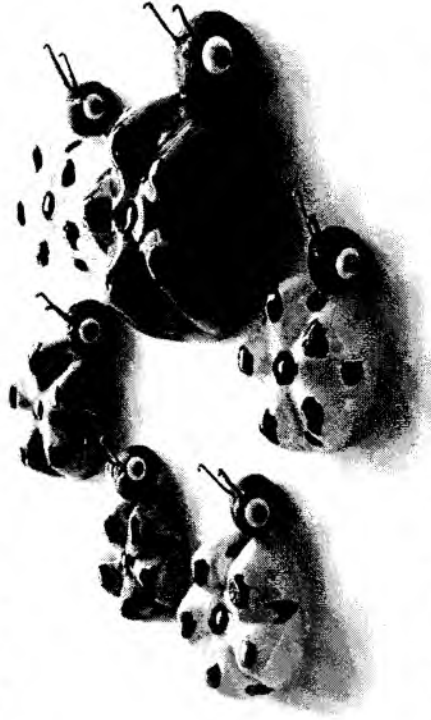
Tabiiy matreialdan o'yinchoq yasash mehnati individual va jamoaviy bo'lishi mumkin. Kattalarga kabi bolalarga ham jamoaviy mehnat ulkan quvonch olib keladi. Bu yerda shunisi muhimki, bolalar jamoaviy mehnatning natijasini, foydasini tushunishlari kerak.

Turli materiallar bilan ishlash. Turli materiallar bilan ishlashda chiqindi materiallar: po'kak, korobka, plastmassa idishlar va shu kabilardan foydalaniladi.

Mashg'ulotlarni rejalashtirish va materiallarni tanlashda mahalliy sharoitlar: o'lka iqlimi, tabiati, ishlab chiqarish korxonalari, xalq badiiy ustaxonalari va shu kabilarni e'tiborga olish kerak. Mashg'ulotlarni shunday tashkil etish kerakki, ular bolalarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirish, tasavvur qilishni boyitsin.

Turli materiallarning texnologik xususiyatlari shunday xilma-xilki, narsalar yasashda ulardan asosiy material sifatida ham, yasalgan narsaga bezak berish materiali sifatida ham foydalanish mumkin. Tabiiy materiallarni to'plash, saqlash va ularga ishlov berish tabiatshunoslik darslarida egallangan bilimlarni qo'llash hamda ularni mustahkamlash imkonini beradi.

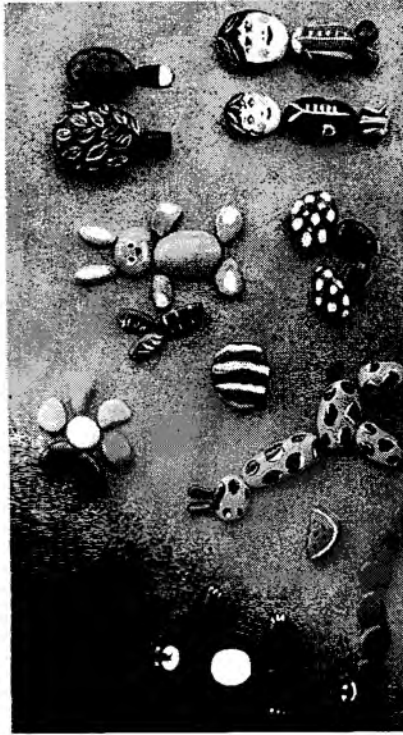
Turli materiallardan, o'yinchoqlar, suvinerlar, yodgorliklar, ro'zg'or uchun foydali buyumlar va boshqa buyumlarni yaratish badiiy konstruksiyalashga yaqinlashib ketadi, bolaning estetik hissiyotlari va badiiy moyilliklarini o'stirishga yordam beradi.

Bu ishlarni bajarish jarayonida bolalar quyidagi malaka va ko'nikmalarni o'qitaydilar hamda mustahkamlaydilar:

1. Turli tabiiy materiallar hamda ularni to'plash va saqlash qoidalari bilan tanishish. Atrof muhitni muhofaza qilish.

2. Turli tabiiy materiallarga ishlov berish va mustahkamlash qoidalari.
3. Buyum uchun atrof muhitdan ob'ekt tanlash.
4. Predmetni tahlil qila bilish. Detallar uchun material, shuningdek ularga ishlov berish uchun asboblarni tanlash.
5. Mustaqillikni, furtuvchiyuni namoyon qilish. Ijodiy qobiliyatlarini o'stirish.
6. Hushyor materiallar bilan tanishish.
7. O'rinlarni yuritishda konstruktivlik va ijodiy qobiliyatlarini o'stirish.
8. Materiallarga ishlov berish asboblari bilan tanishish.

Jarayon bosqichlarini taqsimlay olishni, umumiy maqsadni hisobga olgan holda o'z faoliyatini rejalay olish qobiliyatini bolalarda shakllantirish uchun jamoaviy ishning turli shakllaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Jamoaviy mehnat bolalarda jamoalik, do'stona munosabat, o'zaro yordam, birodarlik kurtaklarini shakllantiradi. Jamoaviy mehnatning natijalari, ayniqsa kattalar tomonidan quvvatlanib bolalarga qanot bag'ishlaydi, ularni yangi buyumlar yasashga undaydi. Har bir ishga ko'tarinki ruhda kirishadilar. Shunday ekan, tarbiya va ta'lim jarayoni to'g'ri tashkil etilisa turli tabiiy material bilan ishlash bolalarni barkamol o'stirishda samarali vosita bo'lib qoladi.

Savollari.

1. Turli xil materiallar qanday materiallar?

2. Turli materiallarni to'plash va ishga tayyorlash qanday amalga oshiriladi?
3. Tabiiy materiallar qacarda to'planadi?
4. Barglarni quritish usullari qanday?
5. Turli materiallar bilan ishlashning ahamiyati?

MAVZU: PLASTILIN VA LOY BILAN ISHLASH DARSLARITASHKIL

ETISH METODIKASI.

Boshlang'ich sinflarda loy va plastilin bilan ishlash mashg'ulotlarining maqsadi va vazifasi bolalarning haykaltaroshlikning elementar asoslari bilan tanishtirish va amaliy ishlashga o'rgatishni nazarda tutadi. Bunday mashg'ulotlarni yuksak saviyada tashkil etish va o'tkazish har bir o'qituvchidan mazkur soha bo'yicha ma'lum tayyorgarlikka ega bo'lishni talab etadi. Buning uchun o'qituvchilar o'z ustlarida ko'proq ishlaydigan, haykaltaroshlik va sapoldo'zlik asoslarini yaxshi biliib olishlari kerak bo'ladi.

Mehnat darslarida loy, plastilin, mum kabi materiallardan foydalanib, ulardan turli uyinchoqlar, jonivorlar, qushlar, ertak qahramonlari yasaladi. Uyinchoq-dekorativ sa'natning eng qadimiy turlaridan biri bo'lib, qadim asarlarda loydan yasalgan narsalar bizgacha yetib kelgan. Mamlakatimizda sanoat va madaniyatning rivojlanib borishiga ko'ra uyinchoqlarni assortimenti, ularning obrazlari yildan-yilga boyib bormoqda. Uyinchoqlar yasaladigan materiallar xilma-xildir. Biroq afzallik loyga beriladi. Loy narsalar yasashda asosiy material hisoblanadi.

Chunki u istalgan joyda topiladi, arzon va qayishqoqdir. Narsalar yasaladigan materialda chet predmetlar, tosh, qum va shu kabilar bo'lmastigi kerak. Chunki ish qo'lda bajariladi. Shuning uchun ish boshlashdan oldin loyni tayyorlash kerak, topilgan matni narsalar yasashga yaroqli yoki yo'qligini oldindan tekshirish kerak. Loy shirali va shirasiz bo'ladi. Shirasiz loy tarkibida qum ko'p bo'lib, unda yopishqoqlik xususiyati yomon bo'ladi.

Loy va plastilin ham turli narsalar yasash uchun juda qulay bo'lib, ayrim xususiyatlariga ko'ra, bir-biridan ajralib turadi. Masalan, plastilin rang-barangligi va doimo ishga tayyor holda ekanligi bilan ajralib turadi. Lekin asosiy kamchilik

shundaki, plastilin issiqda tez erib ketadi va o'zining qayishqoqlik xususiyatini yo'qotadi. Bundan tashqari plastilindan ishlangan haykalchalarni ochiq joyda saqlash juda qiyin. Undan asosan kichik modellarni yasashda foydalaniladi. U sun'iy plastik massa bo'lib, loydan hech qachon qurilmaligi bilan farqlanadi. Plastilin har-xil oddiy va murakkab turlari bo'lib, retseptlari bor.

Birinchi variant toza quyuq loyga glitserin qo'shib bir turli massa hosil qilguncha aralashiriladi. Glitserin tayyorlanayotgan massa qo'lga yopishmaydigan holatga kelguncha qo'shiladi.

Ikkinchi variant-quritilgan toza loy mayda qilib tuyuladi va unga vazelin qushilib, qo'lga yopishmaydigan quyuq massa hosil bo'lguncha aralashiriladi. Plastilindagi kerakli rangdagi quruq buyoq massasi qo'shib va puxta aralashirib bo'yash mumkin.

Uchinchi variant-1 qism to'prog'ida 1/5 qism ilitilgan mum hamda plastilin qo'lga yopishmaydigan darajaga yetguncha glitserin qo'shib aralashiriladi. Plastilin va loydan narsalar yasashni u yaxshilab qo'lga ezilgandan keyin boshlash kerak.

Plastilin va loydan tashqari narsalar yasashda mumdan foydalaniladi. Mumning tabiiy va sun'iy turlari mavjud. Mum ancha qimmat turadi va undan mayda narsalar yasaladi. Mum bilan ishlash qo'lga, u qurimaydi, suv bilan namlanishni talab qilmaydi, darz ketmaydi va undan yasaladigan narsalar uzoq saqlanadi.

Mehnat darslarida uchinchi magazinlarda ochdan to'q rangacha bo'lgan rangli mum tayyoqchalari sotiladi.

Loy bilan ishlaganda asosan oddiy asboblardan, pichoq, oddiy konstruktiviyadagi yog'och va metall uchli steklardan foydalaniladi. Plastilin va mum bilan ishlaganda metall steklardan foydalaniladi. Ularni qizitish hamda yo'g'on mis, alyumin yoki temir simdan tayyorlash mumkin. Sirkul, o'lekov, chizg'ich va burchaklar kabi o'lekov asboblari modellarni chizish va o'lchash ishlarida kerak bo'ladi. Tayyor narsalardagi changlarni yo'qotish, loy narsalarni supurib tashlash,

narsani solish va unga narsalar surtish jarayonida har-xil mo'yqalamlar bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

Haykaltaroshlik haqida qisqacha ma'lumot. Haykaltaroshlik— ta'sviriy sa'nat turlaridan biridir. Sa'natning bu turining xususiyati tasvirni hajmi — formasidir. Plastik tasvirlar orasida aylana haykaltaroshlik yolg'iz tur emas. Undan tashqari, barelef va gorelef ham mavjud relef aylana haykaltaroshlikdan farq qilib, yassi sathda aks etadi. Bu haykaltaroshlik formalardan idish — tovoq sathini, binolarning old tomoni, intereri va shu kabilarni bezashda foydalaniladi.

Loy va plastilin bilan ishlashda kerak bo'ladigan usullar.

1. Yumoloqlik — bu parcha loydan shar yasash, unga olcha, olma kabilari shaklini berishdir.
2. Bir bo'lak loydan kaftda aylana harakatlar bilan shar yasaladi.
3. Shar yasash, so'ngra uzunasiga harakatlar bilan uni tuxum, ustun kabilarga aylantirish.
4. Yassilash — sharikdan yassi non yasaladi, qo'lning holati doimo o'zgarib turadi.
5. Cho'zish—sharikning bir qismi chuziladi.
6. Surish (yamash) buyumning ayrim qismlarini o'zaro birlashtirish.

Loy va plastilin bilan ishlash mashg'ulotlarini tashkil etish va ish joyini bekamu-ko'st jihozlanganligi muhim ahamiyatga ega. Shuni qayd etish lozimki, O'zbekiston issiq iqlim sharoitida narsalar yasash bo'yicha amaliy mashg'ulotlarni loydan bajargan ma'qul, chunki plastilindan yasalgan narsalar issiqda o'z shaklini tez yo'qotadi.

Ishni oddiy predmetlar: sabzavot-mevalarni yasashdan boshlash kerak. Bunda tayyor namuna yoki rasm bo'yicha ishlashni taklif etish mumkin. O'quvchilar narsalarni yasash usullarini egallab olganlaridan so'ng o'yinchoqlar, badiiy bezakli dekorativ idishlarni yasashga o'tishlari mumkin.

Savollari.

1. Plastilin qanday massa?
2. Plastilin qanday xususiyatlarga ega?

3. Plastilimni qo'lda qanday tayyorlanadi?

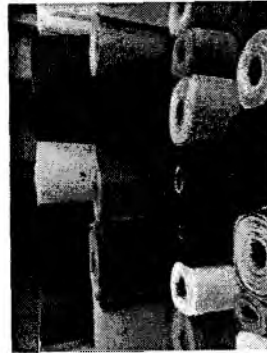
4. Loy qanday turlarda bo'ladi

MAVZU: GAZLAMA BILAN ISHLASH DARSLARINI TASHKIL ETISH METODIKASI.

Tikish darslarida beriladigan politexnik bilim bolalarning bilim doiralari kengaytiradi. Bolalarni usuvvurlarini insoniyat hayotida muhim o'rinni egallovchi hamda keng turqilgan materiallar va ularning xususiyatlari, sanoatning qazlamo va to'ldi muteritullar ishlab chiqaruvchi tarmoqlari, materiallardan texnika va insonning mudaniy hamda maishiy ehtiyojlarini qondiruvchi ishlab chiqarish kabilar bilan boyitadi.

Asosiy mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilar turli asboblardan foydalanib, asosan qaychi, igna va o'lchov asboblari bilan ishlab malakalarini oqullaydilar. Ular bu asbob va moslamalarning har xil turlari bilan tanishadilar.

Gazlama bilan ishlaganda mehnat madaniyati, o'z ishini rejalashtirish hamda tashkil etish ko'nikmasi rivojlanadi va takomillashadi. Bolalarning didlari ham jiddiy o'sadi va takomillashadi. Gazmol, ip va boshqa materiallarni bir-biriga moslab tanlash, o'quvchilarni ranglarni birikishi, gazmol va ipning rangi bir-biriga muvofiq kelishiga e'tibor berishga o'rgatadi.

O'qituvchi o'quv materiallarini darsda o'quvchilarni politexnik ta'lim bilan qurollantirish amaliy ishlar bilan birikib ketadigan qilib qurollantiradi. U darsda ta'limni o'quvchilarning faolliklarini, aqliy qobiliyatlarini o'stiradigan metod va usullardan foydalanadi.

1-sinf o'quvchilar quyidagi ko'nikma, bilim va malakalarni egallab olishlari kerak:

1. Gazmol haqidagi umumiy tushunchalar bilan tanitirish. O'simlik (paxta, zig'ir)dan tayyorlanadigan gazlamalar haqida dastlabki ma'lumotlar beriladi. Gazmolning tuzilishi, ulardagi iplarning to'qilishi haqidagi ilk ma'lumotlar beriladi.

2. Gazmollar asosan nimalarga mo'ljallanganligi bilan tanishtirish: kiyim-kechak, turmush narsalarga va shu kabilar.

3. Ishlatilishi (tikish, yamash, to'qish iplari) va yo'g'on-ingichkaligiga ko'ra farqlanadigan iplar bilan tanishtirish.

4. Tikish va to'qishda ishlatiladigan asosiy asboblardan hamda moslamalar (nina, qaychi, angshvona, to'g'nog'ich) va ularni saqlashning asosiy qoidalari bilan tanishtirish.

5. Sanchiluvchan asbob va moslamalarni ishlaganda texnika xavfsizligi qoidalari bilan tanishtirish. Tikish vaqtida to'g'ri o'tirish qoidalari, gigiyena talablari.

6. Kerakli uzunlikdagi ipni o'lchash, uni qirqish yo'llari bilan tanishtirish (ularni tishlab, to'fib uzishga yo'l qo'ymaslik), lentani o'lchash va qirqish.

7. Ip va to'laga ishlov berish usullaridan biri bilan tanishtirish.

8. Yo'g'on ip va toladan to'qishga o'rgatish.

9. Ninaga ip o'tkazish, tugun solish, ipni mustahkamlashni o'rgatish.

10. "Baxya", "chok" (biriktiruvchi va bezovchi) tushunchalari bilan tushuntirish.

11. Oddiy andazalar tayyorlash. O'qituvchi chizmasiga muvofiq to'g'ri burchak shaklidagi andazalar qilish.

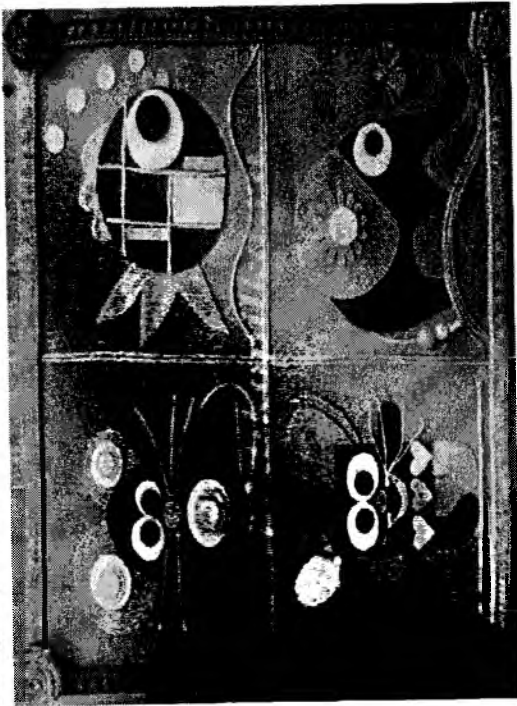
12. Gazlamani andazaga ko'ra chamalash.

13. Gazlamani qaychi bilan qirqish usullarini tanishtirish.

14. Gazlamani qalam yoki bo'r bilan belgilangan to'g'ri yoki egri chiziq bo'ylab qaychida qirqishni o'rgatish.

15. Gazlamadan narsalar tikishni o'rgatish.

16. Tugma qadash usullarini o'rgatish.

Bu mashg'ulotda o'quvchilar natural ipak va jun tolali materiallarni, to'qimachilik sanoati mahsulotlari bilan tanishadilar. Namuna, rasm, chizma va berilgan o'lchamlar bo'yicha andaza bichish olishni va gazlamaning xususiyatlarini (pishqiligi, egiluvchanligi, tuzilish) ni o'rganadilar.

Savollar.

1. Qanday gazlama turlari mavjud?
2. Gazlamaga ishlov berish usullari qanday?
3. Gazlama bilan tishlashda ish joyi qanday tashkil qilinadi?

MAVZU: YUMSHOQ O'YINCHOQLAR YASASH DARSLARINI

TASHKIL ETISH METODIKASI

O'yinchoqlar— bolalar o'yinlari uchun yaratilgan maxsus predmetdir. Biroq bu aniq predmetning kichiklashtirilgan nusxasi emas, bal ki uning shartli tasviri, o'ta umumlashtirilgan badiiy obrazdir. Ifodali shakl va harakatlilik, ravshanlik va rangning shartlilik bularning bar chasi bolani o'yinchoqqa jalb qiladi. U bilan o'ynash ishtiyoqini tug' diradi. O'yinchoq bola quvunchining manbayidir. Yumshoq o'yinchoqlar bilan turli yoshdagi bolalar shug'ul lanishlari

mumkin. Aytishlaricha, yumshoq o'yinchoqlarni yasab o'ynash faqatgi na kichik bolalarga xos, lekin tajribalar shuni ko'rsatadiki, yumshoq o'yin choqlar bilan faqat bolalar emas, bal ki katta yoshdagi bolalar ham qiziqadilar. Kichik o'quvchilar o'yinchoqlarning eng oddiy turlari, kat taroqlari esa qo'g'irchoq teatri qo'g'irchoqlarini, turli holat dagi o'yinchoqlarni tay yor laydilar. O'quvchilarga o'yin choqlar yasashni o'rgatish uchun avvalo o'qituvchi o'zi bu san'atni yaxshi o'zlashtirgan bo'lishi kerak. O'zi tayyorlagan chiroyli o'yinchoqlarni o'quvchilarga ko'rsatar ekan, ularda ham o'yin choqlar yasash qiziqishi paydo bo'ladi. Yumshoq o'yinchoq yasashni uning yasash texnologiyasi uslubini, tayyor shablon asosida boshlash mumkin. O'yinchoq an doza asosida tayyorlanishiga qarab, bolalarni intilishni tashkil qilishdan oldin quyidagi ashyolar va asboblarni tayyorlash kerak:

Asboblari:

1. Ignalarning turli katta-kichikliklari.
2. G'altakli turli rangdagi iplar.
3. Rangli mulina iplar.
4. Turli rangdagi ipakli iplar.
5. Qaychi.

Ashyolar: Yumshoq o'yinchoq uchun iloji boricha yangi yoki avvaldan yuvib, dazmollangan satin, barxat, shtapil, paxmoq, chit, junli matolar zarur. Hayvonlarni o'yinchoqlarini tayyorlash uchun tukli mato, sun'iy va tabiiy jun matolaridan foydalaniladi. Tana yuz ko'rinishini tasvirlovchi o'yinchoqlar uchun shifon, sun'iy tolali shoyi matolar, yuz uchun och pushti, och jigarrang ma tolar olinadi, kiyimlari uchun rangli matolar, soch uchun sun'iy ip lar, viskoza, qismlarni birlashtirishda 1-2 mmli yumshoq simlar, o'yin choqlarni jihozlashda har xil tugmalar, biser, tasma, lentalar, shunurlar hamda eskiz tayyorlash uchun plastiin zarur. O'yinchoq ichi paxta bilan, tiri kotaj chiqindilari, averlo qilishda yog'ochdan chiqqan qirindilar bi lan to'ldirish mumkin. Yumshoq o'yinchoq tayyorlashda ishini nimadan boshlash kerak? Dastlab bolalarni ignani ushlashdan, igna to'g'nog'ichdan o'rinli foydalanishdan, so'ng eng oddiy chok turlarini

tikishdan boshlash zarur. Chok turlarini o'rgatish uchun amaliy bir nechta ish tavsiya etila di. (Ro'molcha tikish, xaltacha tikish va boshqalar). Bu esa bolalar ni chok turlarini tikish malakasini egallashga sharoit yaratadi. Bolalar da igna bilan ishlash malakasi hosil bo'lgandan keyin oddiy model tayyorlashga o'tiladi. Bolalar qo'lda tikadilar, kattaroq bolalar tikuv ma shi nasidan foydalanishlarimurkin. Yumshoq o'yinchoq tikish izchilligi quyidagi bosqichlardan iborat: Mato tanlash, g'ijim matoni dazmollash, matoga andoza chizish, qismlarni bichish, tikish, ichini to'ldirish, ustini jihozlash. Andoza kartondan tayyorlanadi, bichishga mato ikkiga buklanadi, uning chap tomoniga andoza qo'yib bichiladi. To'q mato bo'lsa andoza oq yoki sariq rangi qalamdan, och rangi mato bo'lsa qora rangli qa lam dan tayyorlanadi. Chizib olingan mato har tomondan 0,5 sm chok uchun qoldirilib, qirtiladi, so'ng qo'lda yoki mashinada tikiladi. Burchaklar o'ng tomonga chiqariladi. Agar o'yinchoq tabiiy jundan tayyorlanayotgan bo'lsa chok haqqi qoldiriladi, chetlari qalin ipda tikiladi. Hayvon va qush o'yinchoqlarini tikish quyidagi qoida bo'yicha amal ga oshiriladi: avval tana va qorin qismlari bir-biriga tikiladi. Ayoqcha shakliningikki yarmi tayyor bo'lgandan so'ng ularni birga tikiladi. Tikilgan shakl o'ngiga ag'darilib qoldirilgan joydan ichi to'ldiriladi, qismlari bir-biriga ko'rinmas chok bilan birlashtirib tikiladi. O'yinchoq ichi paxta yoki mayda mato qiyimlari bilan to'ldiriladi. O'yinchoq tayyorlashni qiyinlik bosqichiga qarab ikki guruhga ajratiladi:

1-guruh: Yengil to'ldiriladigan o'yinchoq (tovuq, qo'g'irchoq maymuncha, pingvin, o'rdakcha, kuchukcha, filcha, quyoncha, ayiqcha, xo'tikcha, jirafa).

2-guruh: Qo'g'irchoq teatri uchun qo'g'irchoq (cho'chqacha, kuchuk cha, ayiqcha, maymuncha, qo'g'irchoq, mushuk, sim sixga o'rnatil gan o'yinchoq, buratino, tulki va boshqalar).

O'yinchoqlarni yasash bolalarning fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi, sa vlya sini kengaytiradi, ijodiyotga qiziqishini tar bi yalaydi. Ular o'z lari yasagan o'yinchoqlarga o'zlarining ajoyib-g'aroyib istaklarini, mu hab batlarini mehnatlarini sarflaydilar. Shuning uchun ularning meh natlarini qadrlash va me

nat qilishga qiziqirish lozim. Bu esa ular da maqsadga inti luvchanlik, tashabbuskorlik, tirishqoqlik, o'zaro yordam berish, mehnatsevarlik, e'tiborlilik, batartiblikni tarbiyalaydi.

Savollar:

1. O'yinchoq qanday predmet?
2. Qanday gazlama turlarini bilasiz?
3. Andoza nimadan tayyorlanadi?
4. O'yinchoqlar nechta usuldatayyorlanadi?

MAVZU: LOYIHALASH VA MODELASH TIRISH DARSLARINI

TASHKIL ETISH METODIKASI.

Texnik modellash mashg'ulotlarda namuna rasm va chizmalar berilgan o'lcham konstruktor naborining detallari yoki turli materiallarni qo'llab og'zaki tasvirlash bo'yicha texnik o'yinchoqlar, modellar va maketlar tayyorlash nazarda tutiladi. Bu mashg'ulotlarda o'quvchilar texnik o'yinchoqlar va modellarni ishlatib namoyish qilishlari, ularni boshqarishlari, shuningdek namoyish jarayonida konstruksiyaning detal va qismlarini nomini aytishlari, ularni nimaga mo'ljallanganligini bilishlari kerak. Masbg'ulotning bu turi o'quvchilarda konstruktori-texnik tafakkurni, mustaqil rejalashtirish va o'ylab qo'yilgan texnik buyum(kema, avtomashina, samolyot, raketa va shu kabilarni) modelini amaliy hujara olish ko'nikmalarini o'stirishda juda muhim o'rin tutadi.

Modellash ob'ektlari ijtimoiy foydali yo'nalishga ega bo'lishi, ta'lim jarayonini ko'rgazmai qurollar bilan jihozlashga yordam berishi kerak. O'qituvchi chizmachilikka doir ishlarni asta-sekin kiritib boradi. Texnik modellash metall konstruktor bilan ishlash katta ahamiyatga ega. I-sinfdagi texnik modellash bo'yicha ishini bajarish jarayonida:

1. O'quvchilar mashina, uning modeli va maketi haqida tasavvurga ega bo'ladi.

2. Qo'l asboblari va moslamalarning tuzilishi bilan tanishadilar. Chunki ularning har ikkalasi bir izchilikka asos qilib olingan.

3. Qo'l asbablari tuzilishi va nimalarga mo'ljallanganligini bilish stanoklarni o'rganish uchun asbob bo'lib, ular bolalarning politexnik bilim doiralari kengaytiradi.

4. O'quvchilar avval o'qituvchi yordamida, so'ngra mustaqil tarzda modelni ko'ra bilishlari: ularning xususiyatlarini, ayrim qismlarini, qismlar o'lovining bir-biriga munosabatlarini ajrata bilishlari.

5. Modelni tayyorlash uchun qanday material zarurligi aniqlay olishlari.

6. Ish joyini jihozlashlari.

7. Belgilash, o'lchash, ishlov berish, mantaj va pardozlash bosqichlarini bajarishlari.

8. Modelni sozlash va boshqarishni.

9. O'zini-o'zi nazorat qilish va o'z mehnatini hisobga olishlari kerak.

Stol va stul modelini yasash.

Ish uchun qalin qog'oz yoki ingichka karton ishlatiladi, bu buyumlarni tayyorlash jarayoni oddiy. Asosiy shart - konstruksiya mustahkam bo'lishi kerak. Shu maqsadda stol va stullarning oyoqchalari bukilgan, qopqoqli quticha ko'rinishda tayyorlangan bo'ladi.

Rejalashni yaxshisi parallel gorizontal chiziqqlar chizishdan boshlagan ma'qul. Bu chiziqqlarda kerakli o'lchamlar topiladi, olingan nuqtalar birlashtiriladi. Bunday izchillik buyumni tayyorlashga ketadigan vaqtni qisqartirish imkonini beradi. Taburetkaga ham xuddi stolga o'xshab tayyorlanadi. Lekin uning o'lchamlari stolga nisbatan saikam ikki marta kichik bo'ladi.

Divan va kreslo modelini yasash.

Ish uchun turli rangdagi qalin qog'oz yoki yupqa karton ishlatiladi. Buyumlarning tayyorlanishi murakkab emas, ularni uncha-buncha ish tajribasiga ega bo'lgan bolalar yasashi mumkin. 90mm 160mm o'lchamda to'g'ri to'rtburchakli qog'oz tayyorlanadi. Listning o'rta chizig'iga har ikki tomondan 10mm chuqurlikda kesik qilinadi, usti va ostida chetidan 10mm oraliqda shunday ikkita kesik qilinadi, tomonlari bukiladi. Klapanlarga yelim surtiladi va zakatovka yopishtiriladi, shundan keyin juda qattiq materialdan

ikkita yon qismlari tayyorlanadi, divan tomonlariga yelim surtiladi va ularga detallar qotiriladi. Buyum konstruksiyasi qattiq chiqadi. Kreslo ham shunga o'xshatib qilinadi.

Shkaf va karavot modelini yasash. Buyum bitta yoyilma va to'rta oyoqchadan tayyorlanadi. 240 - 300mm o'lchamda to'g'ri to'rtburchakli, jigarrangdagi qalin qog'oz tayyorlanadi. Rejalash qulay bo'lishi uchun ko'rsatilgan o'lchamlar bo'yicha gorizontal chiziqqlar tortiladi va kerakli nuqtalar topilib vertikal chiziqqlar o'tkaziladi, klapanlar qoldiriladi. Eshiklari yelimlanib yopishtiriladi. Oyoqchalar uchun qalin qog'oz bo'lakchalari olinadi. Ularda kesik qilinadi, klapanlar qaytariladi va asosga qotiriladi. Eshikchalarda flomaster yoki qalamda dastalar rasmi chiziladi.

Karavotning konstruksiyasi sodda, uni bir oz ish tajribasiga ega bo'lgan o'qituvchi ham bajarishi mumkin. Buyum uchun turli rangdagi qalin qog'oz yoki yupqa karton ishlatiladi. Model uchta detaldan iborat. Gorizontal detal to'g'ri to'rtburchakli listdan quticha ko'rinishida, ustini ostiga qilib bajariladi. Suyanchiq uchun juda qalin material tanlanadi. Suyanchiqning pastki qismida kesiklar qilinadi va detallar to'rga yelimlab yopishtiriladi.

Suvda suzuvchi transport modelini yasash. Eng dastlabgi kemalar butun daraxt tanasidan o'yib yasalgan qayiqqlar bo'lgan. Ularda suzib yurish uchun uzun xodadan foydalanilgan. Bora-bora qayiq va kemalar alohida elementlardan tayyorlana boshlandi, yangi qurilgan elementlar paydo bo'lib, xodalar eshkaklarga almashdi.

Har bir mashg'ulotda ish boshlashdan oldin bolalarga turli suzuvchi vositalar haqida umumiy ma'lumotlar berilib, hozirgi zamon tushunchasida kema deganda odamlarga xizmat qiladigan dengiz va daryo vositalari tushuntiriladi.

Yelkanli qayiq ishi uchun qalin qog'oz; rasm daftar varag'i yoki yoki vatmandan foydalaniladi. Model uchta detaldan iborat: korpus, machta va yelkan. Dastlab 80-180 mm o'lchamli qog'ozdan korpus yoyilmasi tayyorlanadi. Ikkita parallel chiziq tortiladi. Ularning orasi qayiq kengligiga

teng bo'ladi, tumshuq qismida kesiklar qilinadi, bunda yelimlash uchun klapan qoldiriladi, qarama-qarshi tomondan burchaklari qirqib tashlanadi, klapanlarda qiyiq qilinadi. Zagotovka bukik qilinadi va detal yelimlab yopishtiriladi. Machta uchun ingichka qalin qog'oz olinadi, u sharikli ruchka sterjeniga o'raladi va naycha yelimlanadi. Zagotovka olinadi, osti qirqladi, qopqoqcha hosil bo'lishi uchun bukiladi va qayiqcha tubiga yelimlab yopishtiriladi. Yelim qotguncha qo'l bilan bosib turiladi.

Taxlangan qog'ozdan qayiqcha modelini yasash. Konstruktsiya jihatdan qayiq odatdan tashqari quriladi. 100-180mm o'lchamdagi bir varaq qattiq qog'oz tayyorlanadi, undan zagotovka qirqib olinadi. Zagotovka teng yarmidan ko'ndalangiga bukiladi va to'rt tomonidan istalgan qiyshiq chiziq bo'ylab kesiladi. Shundan so'ng qog'oz yoyiladi, yumshuq qismiga yelim surtiladi va chetlari birlashtiriladi. Yelim qurigach quyruq qismi klapanlariga yelim surtiladi, borti bukiladi va qayiqcha yelimlanadi. Ish oxirida qayiqcha to'la shakliga keltiriladi, unga qo'shimcha jilo beriladi.

Samolyotchalar modelini yasash. Tavsiya qilinadigan modellar - erkin uchuvchi uchish apparatlaridir. Qog'ozdan bir necha un xil samolyotchalar yasash mumkin, chunki ularni yasashning konstruktiv imkoniyatlari juda ko'p va xilma-xildir. Modellarini hamma yosh bolalar ham yasashi mumkin, chunki ularni yasashning konstruktiv imkoniyatlari juda ko'p va xilma-xildir. Modellarini hamma yosh bolalar ham yasay oladilar. Qo'l ostida doimo zarur material bo'ladi. Ularni yasashga ketadigan vaqt ham unchalik ko'p emas. Samalyotchalarini modellashtirish mashg'ulotlari darslarida, sinfdan tashqari mashg'ulotlarda, yosh texniklar uyushmalarida, to'garaklarda o'tkazish mumkin. Bu kichik maktab yoshidagi bolalarning ijodiy qobiliyatlarini o'stirish imkonini beradigan mehnat faoliyatining qiziqarli turidir. Tavsiya qilingan modellarni yasash tasviri bo'yicha ya'ni qog'ozdan tayyorlanadi. Ish uchun qattiq rasm yoki chizma qog'ozda foydalaniladi. Grafik malakalarga ega bo'lgan o'quvchilar uchun andazalar tayyorlanadi. Asboblardan foydalana bilgan bolalar mustaqil ravishda rejalaydilar.

Qog'oz teng ikkiga bukiladi, bukilgan chizig'i yaxshilab tekislanadi, markazi belgilanadi, tavsiya qilingan modellarda. loyihaning kengligi 10 mm ga teng. SHundan keyin qanot va dumqanot tayyorlanadi. Bu elementlarning shakli har xil bo'lishi mumkin. 30 rasmda samolyotchalarining taxminiy o'lchamlari berilgan.

Savollar.

1. Texnik modellash nima?
2. Modellash ishlarining o'quvchilar tarbiyasidagi ahamiyati?
3. Texnik modellar qanday materiallardan tayyorlaniladi?

III-BOB. AMALIY MASHG'ULOTLARNI TASHKIL ETISH METODIKASI

Mavzu: Qog'ozga ishlov berish usullari

Qog'oz va kartonga ishlov berish usullari unchalik murakkab emas, bolalar ularni osonlik bilan o'zlashtirish oladilar. Qog'oz va kartonga ishlov berish yuzasidan egallangan malakalar keyinchalik barcha mehnat turlari bo'yicha mehnat ta'limida keng qo'llaniladi.

Qog'ozni buklash usullari. Qog'ozni teng ikkiga buklash uchun qog'oz stol yoki parta ustiga qo'yiladi va o'ng hamda chap qo'li bilan qog'ozni o'ziga yaqin turgan tomonining ikki uchidan ushlab, uni pastki uchlari bilan tenglashtiriladi. Bunda qog'ozning uchlarining qirrasini bir-biriga to'g'ri tushishi kerak. Ana shundagina qog'oz qo'l bilan tekislanib, uning bukilgan chizig'i ustidan tirnoq bosib yurgiziladi.

Qog'ozni bukilgan joyidan yirtish. Qog'ozni yirtishdan oldin, avval uhtiyotlik bilan ochiladi, uning bir tomoni o'ng qo'l bilan bosilib, chap qo'l bilan bukilgan chiziqdan sekin yirtiladi, Bukilgan chiziq ustiga chizig'ichni qo'yib, ham qog'ozni yirtish mumkin.

Qog'ozni bukilgan joyini pichoqda qirgish. Qog'ozni buklab, tirnoq bilan bosib iz tushiriladi. Shundan so'ng uning buklangan chizig'ini o'ng tomonga qilib stol ustiga, uning orasiga pichoqni tiqib yurgiziladi.

Qog'ozni qaychi bilan qirqish. Kaychi o'ng qo'lda ushlanadi. Ish vaqtida qaychini harakatsiz ushlab, qirqilayotgan qog'ozni, undagi kesish chizig'i aniq ko'rinishi uchun aylantirib turiladi.

Qog'ozni yopishtirish. Stolning ustiga gazeta yozib, uning ustiga kerakli o'lchamda qirqib olingan rangli yoki istalgan qog'oz qo'yiladi va mo'yqalam yordamida o'rtasidan chetiga avval chap, so'ngra o'ng tomonga qarab elim suriladi. Yelimni tez, yupqa qilib suriladi. Yelim surilgan qog'ozni yopishtiriladigan predmetning ustiga qo'yib, uning ustidan g'ijimlanishlar bo'lmasligi uchun toza latta bilan bosib tekislanadi.

Qog'oz va kartonni o'lchash usullari. Mehnat darslarida qog'ozni o'lchash usullari unchalik murakkab emas va ular matematika darslarida qo'llanadigan asboblardan bajariladi. Birinchi navbatda bu oddiy chizg'ich, uchburchak chizg'ich va tsirkuldir.

Tezkor so'rov texnikasi

Qog'ozning turlari: ranli qog'oz, barxit qog'oz, falga qog'oz, millimetrlil qog'oz, karton qog'oz, gul qog'oz, rasm qog'oz, ro'znoma qog'oz, chizmachilik qog'oz va hakoza.

Qog'ozning xususiyatlari tahlil qilish: qog'ozning silliqligi, g'adur-budirligi, rangi, namlikni o'ziga singdirishi, qirqilishi, yirtilishi, chizilishi, buklanishi va hakoza.

Qog'ozga ishlov berish usullarini o'rganish: qog'ozni qirqish, yirtish, chizish, g'ijimlash, tekislash, qog'ozni ikkiga buklash, turtga buklash, teng buklash, uchburchak buklash, kvadrat shakliga keltirish, ikki tomonini parallel buklash, konvert shaklida buklash, do'ppi shaklida buklash va hakoza.

Qog'oz turlari

Mehnat darslarida foydalaniladigan qog'oz turlari quydagilardan iborat:

Ro'znoma qog'oz - eng ko'p tarqalgan qog'oz turlariga kiradi. Sifatiga ko'ra unchalik pishiq emas, namlikni, elimni o'ziga tez singdiradi.

Yozuv qog'oz - sathi silliq, elim sindirilgan, namlikni kamroq singdiradi. Narsalarni ixtirolashda, muqovalashda, kartondan yasalgan narsalarni yelimlashda juda qo'laydir.

Chizmachilik qog'oz -eng pishiq va qalin qog'ozdir. Lattadan tayyorlanadi, uning oliy navi qo'lida tayyorlanadi. Undan bayramalar uchun qiziqarli niqoblar tayyorlashda foydalaniladi.

Rasm qog'oz - ikki xil nomerli bo'lib, tsellyulozadan tayyorlanadi. Oliy naviga 25% latta qo'shiladi. Chizmachilik chizishda shunungdek qo'l mehnati darslarida foydalaniladi. Rangli va jiloli qog'oz - mehnat darslarida keng qo'llaniladi. Turli xil muqovalash ishlarida va turli xil rangda qog'ozlar to'plami chiqariladi.

Elimlangan qog'oz - jilo berilgan qog'oz bo'lib, bir tomoniga yelim surtilgan. Mehnat darslarida ishlatish uchun juda qo'lay materialdir.

Rangli jild qog'oz-turli ranglarda bo'ladi, jilo berilgan rangli qog'ozning o'rtinini bosa oladi. Qo'l mehnati darslarida ko'p ishlatiladi.

Obov gul qog'oz - rangi va guli turlicha bo'lib muqovalashda, narsalarning ustidan yelimlashda, bezash ishlarida keng foydalaniladi.

Millimetrlil qog'oz - sathi bosma tur shaklida tayyorlanadi.

Karton qog'oz - karton deb 1 kv mt 250 gramm dan ortiq bo'lgan qog'ozga aytiladi.

Oq karton - uni qirqish oson, o'zi unchalik pishiq emas, tez sinadi. Bu karton yelimni ko'p shimadi ko'pincha yelimdan shishadi). Undan mayda narsalarni muqovalashda foydalanish mumkin.

Sariq karton-oq kartonga ko'ra pishiqroq, egiluvchan yaxshi qirqiladi, yelimdan shishmaydi. Turli ishlarida foydalaniladi.

Ko'l rang karton -oq va sariq kartondan pishiqroq, qirqish qiyin. Pichoq-karton massasidagi qumdan tez o'tmaslashadi. Kartonning bu turidan o'ta pishiqlikni talab qiluvchi narsalar tayyorlanadi.

Rangli karton-bu yuqa egiluvchan sathiga turli rangda jilo berilgan, ishlov berish oson va ko'rinishi chiroyli. Hajmi kichik narsalar, papkalar, muqovalar tayyorlash uchun qo'lay bo'lgan karton turidir.

Qog'ozga ishlov berish usullari unchalik murakkab emas, bolalar ularni osonlik bilan o'zlashtirish oladilar. Qog'oz va kartonga ishlov berish yuzasidan egallangan malakalar keyinchalik barcha mehnat turlari bo'yicha mehnat ta'limida keng qo'llaniladi.

Qog'ozni buklash usullari. Qog'ozni teng ikkiga buklash uchun qog'oz stol yoki parta ustiga qo'yiladi va o'ng hamda chap qo'li bilan qog'ozni o'ziga yaqin turgan tomonining ikki uchidan ushlab, uni pastki uchlari bilan tenglashtiriladi. Bunda qog'ozning uchlarning qirrası bir-biriga to'g'ri tushishi kerak. Ana shundaygina qog'oz qo'l bilan tekislanib, uning bukilgan chizig'i ustidan tirmoq bosib yurgiziladi.

Qog'ozni bukilgan joyidan yirtish. Qog'ozni yirtishdan oldin, avval ehtiyoqlik bilan ochiladi, uning bir tomoni o'ng qo'l bilan bosilib, chap qo'l bilan bukilgan chiziqdan sekin yirtiladi, bukilgan chiziq ustiga chizg'ichni qo'yib, ham qog'ozni yirtish mumkin.

Qog'ozni bukilgan joyini pichoqda qirqish. Qog'ozni buklab, tirmoq bilan bosib iz tushiriladi. Shundan so'ng uning buklangan chizig'ini o'ng tomonga qilib stol ustiga, uning orasiga pichoqni tiqib yurgiziladi.

Qog'ozni qaychi bilan qirqish. Qaychi o'ng qo'lida ushlanadi. Ish vaqtida qaychini harakatsiz ushlab, qirqilayotgan qog'ozni, undagi kesish chizig'i aniq ko'rinishi uchun aylantirib turiladi.

Qog'ozni yopishtirish. Stolning ustiga gazeta yozib, uning ustiga kerakli o'lchamda qirqib olingan rangli yoki istalgan qog'oz qo'yiladi va mo'yqalan yordamida o'rtaidan chetiga avval chap, so'ngra o'ng tomonga qarab ellik suriladi. Yelimni tez, yupqa qilib suriladi. Yelim surilgan qog'ozni yopishtiriladigan predmetning ustiga qo'yib, uning ustidan g'ijimlanishi bo'lmasligi uchun toza latta bilan bosib tekislanadi.

Amaliy topshiriqlar

Qog'ozning turlari: rani qog'oz, barxıt qog'ozı, falga qog'ozı, millimetrlı qog'oz, karton qog'ozı, gul qog'oz, rasm qog'ozı, ro'znoma qog'ozı, chizmachilik qog'ozı va hakozo.

Qog'ozning xususiyatlari tahtil qilish: qog'ozning sillıqlıgı, g'adur-budırılıgı, rangı, namlikni o'zıga sıngırırırırı, qırqılırırı, yırılırırı, chızılırırı, bukılırırı va hakozo.

Qog'ozga ishlov berish usullarını o'rganish: qog'ozni qırqırırı, yırırırı, chızırırı, g'ıjımırırı, tekısırırı, qog'ozni ikkıgı bukırırı, turtga bukırırı, teng bukırırı, uchburchak bukırırı, kvadrat shaklıgı keltırırı, ikki tomonını parallel bukırırı, konvert shaklıda bukırırı, do'ppi shaklıda bukırırı va hakozo.

Mustaqil ish topshiriqlari

1. Qog'ozni buklash usullarini bosqichma-bosqich yasang.
2. Turli qog'ozlardan namunalar tayyorlang.
3. Qog'oz turlarini xususiyatlarini o'rganing.

Mavzu: Qog'ozni ketma-ket usullarda buklab maketlar yasash

REJA

1. Ish qurollaridan foydalanish qoidalari.

2. Qog'ozni ketma-ket buklash asosida maketlar yasash (uycha, paroxod, pırpıraq, qo'shqayıq, yelkanlı qayıq, qushcha, samolyot, baliqcha)

Amaliy mashg'ulotning maqsadi: Qog'oz ketma-ket usullarda buklab maketlar yasashga o'rgatish.

Ta'lim usullari: Tushuntirish, tezkor so'rov, namoyish etish, savol-javob, amaliy ish, taqdimot

Ta'lim vositalari: Metodik qo'llanmalar, slyaydlar, ekspert topshiriqlar, turli rangli qog'oz to'plami, chizg'ich, qaychi, qalam

Pedagogik vazifalar:

- Talabalarning qog'ozni buklash usullari haqidagi bilimlarini aniqlash;
- Ish joyini to'g'ri tashkil qilish bo'yicha ma'lumotlar berish;
- Qog'ozni ketma-ket usullarda buklashni o'rgatadi;

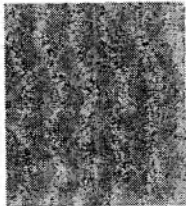

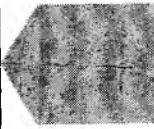
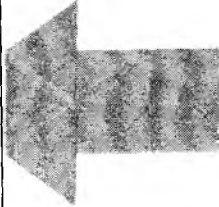
- Qog'ozni ketma-ket usullarda buklab maketlar (uycha, paroxod, pիրpirak, qo'shqayiq, yelkanli qayiq, qushcha, samolyot, baliqcha) yasashni o'rgatadi;

Qog'ozni buklash usullari bo'yicha topshiriqlar

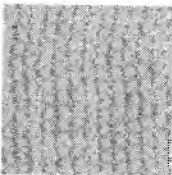
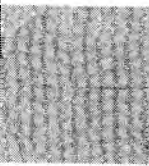
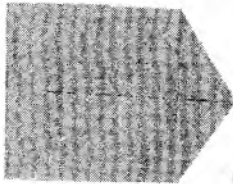
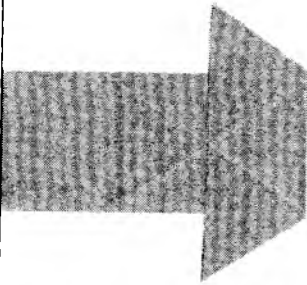
1. Qog'oni teng ikkiga buklashni amalga oshiring
2. Qog'oni teng to'rtga buklashni amalga oshiring

Ketma-ket usullarda buklab maketlar yasash texnologiyasi

«Uycha» maketini yasash bosqichlari

1	Ikki tomoni 10 sm bo'lgan kvadrat shaklidagi qog'oz olinadi. Kvadrat shaklidagi qog'ozni buklash usullari orqali 16 ta kvadrat, 32 ta uchburchak chiziqlar hosil qilinadi.	
2	Hosil bo'lgan buklash chiziqlari orqali kvadrat shakli teng ikkiga buklanadi.	
3	Hosil bo'lgan to'g'ri to'rtburchakning yuqori ikki tomonini ichki qismiga buklab uchburchak hosil qilinadi.	
4	Hosil bo'lgan uchburchakni burchaklarini ikki yon tomonga tortib burchak hosil qilinadi. Uycha shakli hosil bo'ldi, unga applikatsiya usulida deraza va eshik romlarini, tom qismiga muri shaklini rangli qog'ozdan tayyorlab yelimlash kerak.	

«Paroxod» maketini yasash bosqichlari

	Ikki tomoni 10 sm bo'lgan kvadrat shaklidagi qog'oz olinadi. Kvadrat shaklidagi qog'ozni buklash usullari orqali 16 ta kvadrat, 32 ta uchburchak chiziqlar hosil qilinadi.	
	Hosil bulgan buklash chiziqlari orqali kvadrat shakli teng ikkiga buklanadi.	
	Hosil bo'lgan to'g'ri to'rtburchakning yuqori ikki tomonini ichki qismiga buklab uchburchak hosil qilinadi.	
	Hosil bo'lgan uchburchakni burchaklarini ikki yon tomonga tortib burchak hosil qilinadi. Uycha shakli hosil bo'ldi, uni teskari qilib qog'ozga yelimlasak, paroxodning shakli hosil bo'ladi. unga applikatsiya usulida mo'ri qismiga tutin va pastki qismiga suv to'liqlarini rangli qog'ozdan tayyorlab yelimlash kerak.	

Mustaqil ish topshiriqlari

1. Qog'ozni ketma-ket buklash usulida maketlarni bosqichlar bilan yasang.
2. Yasalgan maketlarni qog'ozga ketma-ketlikda yelimlang.

Mavzu: Qog'ozni ketma-ket usullarda buklab maketlar yasash

REJA

1. Baholash mezonlari bilan tanishtirish.
2. Ish qurollaridan foydalanish qoidalari.
3. Qog'ozni oddiy buklash asosida maketlar yasash (stakan, quyoncha, lola guli va ko'ylakcha)

O'qituvchi mashg'ulotining maqsadi: Qog'oz oddiy usullarda buklab maketlar yasashga o'rgatish.

Ta'lim usullari: Tushuntirish, tezkor so'rov, namoyish etish, savol-javob, amaliy ish, taqdimot

Ta'lim vositalari: Metodik qo'llanmalar, slyaydlar, ekspert topshiriqlar, turli rangli qog'oz to'plami, chizg'ich, qaychi, qalam

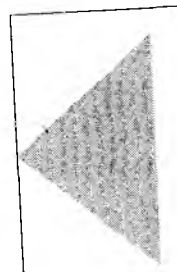
Pedagogik vazifalar:

- Talabalar qog'ozni buklash usullari haqidagi bilimlarini aniqlash;
- Ish joyini to'g'ri tashkil qilish bo'yicha ma'lumotlar berish;
- Qog'ozni oddiy usullarda buklashni o'rgatadi;
- Qog'ozni oddiy usullarda buklab (stakan, quyoncha, lola guli va ko'ylakcha) maketlarini yasashni o'rgatadi;

Qog'ozni oddiy usullarda buklab maketlar yasash texnologiyasi

«Stakan» maketini yasash bosqichlari.

Kvadrat, shaklidagi rangli qog'oz olinib, uni bitta diagonali bo'yicha teng ikkiga buklanadi.

Hosil bo'lgan uchburchakni diagonalida, uchlaridan birining uchi uchburchakning shu uchi qarshisidagi tomonga etguncha buklanadi.	
Diagonaliga uchlardan ikkinchisi ham qarshisidagi tomonga yetguncha buklanadi.	
Hosil bo'lgan shaklning yuqoridagi ikki uchidan biri buklangan uchlar tomonga, ikkinchi uchi shaklning ichkarisiga buklanadi. Natijada «Stakan» hosil bo'ladi.	

5.«Kuchukcha» ko'rsatmali quroli.

1. Kvadrat shaklidagi qog'oz olinadi. U teng ikkiga buklanadi.
2. Hosil bo'lgan shaklning ikki yon uchi pastga qaratib buklanadi.
3. Hosil bo'lgan shaklning yuqorisi va pastki tomonlari 1 sm o'rtqaga buklanadi.
4. Hosil bo'lgan kuchukchaning bosh qismiga tana qismi rangli qog'ozdan qirqib yopishtiriladi.

6.«Lola»ko'rsatmali quroli.

- 1- Kvadrat shaklidagi rangli qog'oz do'ppi shaklda buklanadi.
- 2- Hosil bo'lgan uchburchakni bir tomonining ikki uchi teng ikkiga buklan. Romb shakli hosil bo'ladi.

- 3- Romb shaklning yuqori uchlarini pastga qaratib uchburchak qilib buklaymiz.
- 4- Hosil bo'lgan shaklning pastki tomonidan havo puflab lola shaklini hosil qilamiz.

7.«Ourbaga» ko'rsatmali quroli.

- 1- Kvadrat shaklidagi rangli qog'oz olinadi.
2. Kavdrat shaklini buklab do'ppi shakliga keltiriladi.
3. Hosil bo'lgan uchburchakni bir tomonining ikki uchi teng ikkiga buklanadi. Romb shakli hosil bo'ldi.
4. Romb shaklining pastki uchlarini yuqoriga qaratib uchburchak qilib buklaymiz.
5. Hosil bo'lgan shaklining orqa tomonidagi uchlari o'rtasiga keltirib buklanadi.
6. SHaklining pastki uchlarini 1 sm yuqoriga va pastga buklanadi. Yuqoridagi ikkita burchaklar buklash chizig'iga tenglashtirib orqaga buklanadi.

Mustaqil ish topshiriqlari

1. Yasalgan maketlarni qog'ozga ketma-ketlikda yelimlang.
2. Mavzu bo'yicha hikoya tuzing.

Mavzu: Kartondan "Telefon" ko'rgazmali qurolini tayyorlash

REJA

1. Karton qog'ozini va uning turlari
2. Ko'rgazmali qurollar yasash texnologiyasi
3. Kartondan "Telefon" ko'rgazmali qurolini tayyorlash texnologiyasi

O'quv mashg'ulotning maqsadi: Talabalarga karton va uning turlari haqida va kartondan ko'rgazmali qurol tayyorlash texnologiyasi haqida o'rgatish

Ta'lim usullari: Blits savollari namoyish etish, subbat, amaliy ish, taqdimot

Ta'lim vositalari: karton qog'ozini, turli rangli qog'oz, chizg'ich, qaychi, qalam, flamaster, skoch, serkul, bolt

Ko'rgazmalar: metodik qo'llanmalar, slaydlar, turli rasmlar, kartondan yasalgan ko'rgazmali quroldan namunalari

Pedagogik vazifalar:

- Talabalarning kartondan yasalgan ko'rgazmali qurollar haqidagi bilimlarini aniqlash;
- Ish joyini to'g'ri tashkil qilish bo'yicha ma'lumotlar berish;
- Karton qog'ozini va uning turlari haqida tushunchalar berish;

- Kartondan turli ko'rgazmali qurollarni tayyorlash va ulardan foydalanish haqida tasavvurlarini shakllantirish
- Kartondan "Telefon" ko'rgazmali qurolini tayyorlash texnologiyasini o'rgatish.

Mashg'ulotni boshlashdan oldin o'quvchilarni bilimlarini aniqlash va fikrlarini umumlashtirish uchun "Aqliy hujum" metodi asosida savollar beriladi.

1. Kartondan ko'rgazmali qurol tayyorlash uchun ish joyini tashkil qilish fandi amalga oshiriladi?
2. Karton qog'ozini deb qanday qog'ozga aytiladi?
3. Kartoning xususiyatlari qanday?
4. Kartoning qanday turlari mavjud?
5. Oq kartonning xususiyati qanday?
6. Sariq karton xususiyati qanday?
7. Kur rang karton xususiyati qanday?
8. Rangli karton xususiyati qanday?
9. Kartondan qanday ko'rgazmali qurollar tayyorlash mumkin?
10. Ko'rgazmali qurollardan nima uchun foydalaniladi?

Telefon ko'rgazmali quroli ona tili va o'qish darslarida qo'llaniladi. Darslarda o'quvchilarni harflarni to'g'ri talaffuz qilishga va xatosiz yozishga o'rgatishda foydalaniladi.

"Telefon" ko'rgazmali qurolini yasash texnologiyasi

1. 30x44 sm o'lchamdagi karton qog'ozini olinadi.
2. Karton qog'ozini ustini oq qog'oz bilan muqovalanadi.
3. Kartoning pastki qismiga 10 sm o'lchamdagi karton yelimlanadi va buklab qo'yiladi (kartonni shakli telefon trubkasi shakliga o'xshasa ham bo'ladi).
4. Kartoning qolgan qismining o'rtasi aniqlanadi.
5. Ikkinchi karton olinib, uni tserqo'l yordamida doira chiziladi va qirqib olinadi.
6. Doira teng 8 ta bo'lakka bo'lib chizib olinadi.

7. Har bir bo'lak o'rtasiga kichik doirachalar chizib va qirib olinadi. Har bir doira orasidagi masofa bir xil bo'lishi kerak.
8. Katta doirani kartonning o'rtasiga bolt yordamida mahkamlanadi.
9. Doira ichidagi kichik doirachalarning shakli kartonga chiziladi. Chizilgan doira ichiga lotin alifbosidagi harflar soat strekcasiga teskari ravishda 4-5 tadan joylashtiriladi.

Chizilgan doirachalarning bittasi bir xil rangga bo'yab qo'yiladi.

10. Doiralardagi harflar telefon raqamiga o'xshatib terilib so'zlar hosil qilinadi.
11. Bitta doira to'g'risiga rangli qog'ozdan strelka yelimlab qo'yiladi.
12. Hosil bo'lgan so'zlarning rasmlari strelka ko'rsatgan doiraga to'g'risiga yopishtiriladi.
13. Har bir doira to'g'risiga rasmlar yopishtirib bo'lgandan so'ng rasmlarning nomlari telefon trubka shaklidagi karton tagiga yozib qo'yiladi.
14. Ko'rgazmaning doirasi aylantirib tekshirib ko'riladi, xato va kamchiliklar to'g'irlanadi.

Savol va topshiriqlar

1. Ko'rgazmali qurolidan foydalanish qoidasini tushuntirib bering.
2. Ona tili darslarida foydalanish yuzasidan misollar keltiring.

Mavzu: Kartondan "Olmali daraxt" ko'rgazmali qurolini tayyorlash

REJA

1. Karton qog'oz va uning turlari haqida
 2. Kartondan "Olmali daraxt" ko'rgazmali qurolini tayyorlash texnologiyasi
- O'quv mashg'ulotning maqsadi:** Talabalarga karton va uning turlari haqida va kartondan ko'rgazmali qurol tayyorlash texnologiyasi haqida o'rgatish

Pedagogik vazifalar:

- Ish joyini to'g'ri tashkil qilish buyicha ma'lumotlar berish;
- Karton qog'oz va uning turlari haqida tushunchalar berish;
- Kartondan turli ko'rgazmali qurollarni tayyorlash va ulardan foydalanish haqida tasavvurlarini shakllantirish;

- Kartondan "Olmali daraxt" ko'rgazmali qurolini tayyorlash texnologiyasini o'rgatish.

Ta'lim usullari: Kichik ma'ruza, bits metodi, namoyish etish, suhbat, amaliy ish, taqdimot

Ta'lim vositalari: Tayanch matn, metodik qo'llanmalar, slaydlar, ko'rgazmalar va namunalar, karton qog'oz, turli rangli qog'oz, turli rasmlar, chizg'ich, qaychi, qalam, flamaster, skoch, ip va igna

Mashg'ulotni boshlashdan oldin o'quvchilarni bilimlarini aniqlash va fikrlarini umumlashtirish uchun "Aqliy hujum" metodi asosida savollar beriladi.

1. Nima uchun darslarda ko'rgazmali qurollardan foydalanish maqsadga muvofiq ekanligi aytiladi?
2. Yana qanday ko'rgazmali qurollarni bilasiz?
3. O'z qo'limiz bilan qanday ko'rgazmali qurollarni tayyorlashimiz mumkin?
4. Ko'rgazmali qurolni tayyorlash o'quvchilarning qaysi tomonlarini rivojlantiradi va takomillashtiradi?
5. Kartondan tayyorlanadigan yana qanday ko'rgazmali qurollarni bilasiz?
6. Ko'rgazmali qurol turlari va ulardan foydalanish yo'llari?
7. Kartondan ko'rgazmali qurol tayyorlash uchun ish joyini tashkil qilish qanday amalga oshiriladi?
8. Karton qog'oz deb qanday qog'ozga aytiladi?
9. Kartonning xususiyatlari qanday?
10. Kartonning qanday turlari mavjud?

"Olmali daraxt" ko'rgazmali qurolidan boshlang'ich sinf barcha darslari jarayonida qo'llaniladi.

Kartondan «Olmali daraxt» ko'rgazmali qurolini tayyorlash texnologiyasi

1. 30x44 sm o'lchamdagi karton qog'oz olinadi.
2. Karton qog'ozini usti oq qog'oz bilan muqovalanadi.
3. Kartonning yuqori va pastki qismidan bir-biriga to'g'ri qilib 8 ta teshik belgilanadi va nina yordamida teshib chiqiladi.

4. Ochilgan teshiklardan nina yordamida qalinroq ip o'tkaziladi va kartoning orqa tomonidan iplar bir-biriga bog'lab qo'yiladi. Ip teshiklardan bema'lol harakatlanishi kerak.
5. Boshqa kartondan olma shakllari qirqib olinadi va shakllarga rangli qog'oz yopishtiriladi.
6. Qirqib olingan olma shakllari iplarga bittadan elimlab chiqiladi va orqa tomoniga oq qog'ozdan yopishtiriladi.
7. Olma shakllarini elimlashda ipning tuguni kartonning pastki qismida joylashgan bo'lishi kerak. Olma shakllarini esa kartoning yuqori qismidan elimlanadi.
8. Kartondan katta savat shakli chizib qirqib olinadi va o'nga ranglar yordamida ishlov beriladi.
9. Tayyor bo'lgan savatcha asos kartoning pastki qismiga chetlarini elimlab yopishtiriladi. Iplar o'tgan joyi elimlanmaydi.
10. Iplarni harakatlantirganda olma shakllari yerga va savatchaga tushishi kerak.
11. Olma shaklining orqa tomoniga ya'ni oq qog'ozlar ustiga har xil misollar, mashqlar va topshiriqlar yozib qo'yish mumkin.
12. O'quvchi ipni harakatlantirganda olma shakli savatchaga tushdi.
13. O'quvchi shu olma shakli orqasidagi topshiriqni yozadi.

Savol va topshiriqlar

1. "Olmali daraxt" ko'rgazmali qurolidan foydalanish texnologiyasini tushuntirib bering.
2. Matematika darslarida foydalanish yuzasidan misollar keltiring.

MAVZU: Kartondan "Uyla, Izla, Top" ko'rgazmali qurolini tayyorlash

REJA

1. Ish joyini to'g'ri tashkil qilish.
3. Karton qog'oz va uning turlari haqida
3. Kartondan "Uyla, Izla, Top" ko'rgazmali qurolini tayyorlash texnologiyasi

O'quv mashg'ulotning maqsadi: Talabalarga karton va uning turlari haqida va kartondan ko'rgazmali qurol tayyorlash texnologiyasi haqida o'rgatish

Pedagogik vazifalar:

- Talabalarining kartondan yasaladigan ko'rgazmali qurollar haqidagi bilimlarini aniqlash;
- Ish joyini to'g'ri tashkil qilish buyicha ma'lumotlar berish;
- Karton qog'oz va uning turlari haqida tushunchalar berish;
- Kartondan turli ko'rgazmali qurollarni tayyorlash va ulardan foydalanish haqida tasavvurlarini shakllantirish;
- Kartondan "Uyla, Izla, Top" ko'rgazmali qurolini tayyorlash texnologiyasini o'rgatish.
- Natijalar taqdimoti, muhokama va baholashga o'rgatish.

Ta'lim usullari: Savol-javob, bits savollari, namoyish etish, subbat, amaliy ish, taqdimot

Ta'lim vositalari: Metodik qo'llanmalar, slaydlar, karton qog'oz, turli rangli karton va rangli qog'oz, turli rasmlar, chizg'ich, qaychi, qalam, flamaster, skoch, tserkul.

Mashg'ulotni boshlashdan oldin o'quvchilarni bilimlarini aniqlash va fikrlarini umumlashtirish uchun "Aqliy hujum" metodi asosida savollar beriladi.

1. Kartondan ko'rgazmali qurol tayyorlash uchun ish joyini tashkil qilish qanday amalga oshiriladi?
2. Ko'rgazmali qurollardan nima uchun foydalaniladi?
3. Dars jarayonida ko'rgazmali qurollardan foydalanishda qanday samaradorlikga erishiladi?

"O'yla, Izla, Top" ko'rgazmali qurol boshlang'ich sinf matematika darslarida qo'llaniladi.

Kartondan «O'yla, izla top» ko'rgazmali qurolini tayyorlash texnologiyasi

1. 30x44 sm o'lchamdagi karton qog'oz olinadi.
2. Karton qog'ozini usti oq qog'oz bilan muqovalanadi.

3. Karton qog'ozini 5sm yuqori qismiga «O'yla, izla, top» deb yozib quyiladi.
4. Kartonning pastiki qismiga 5 sm rangli kartondan turli shaklda cho'ntakcha qirqib olinib yelimlab quyiladi.
5. Kartonning qolgan qismini teng 9 bo'lakka o'lchab chizib olinadi.
6. Har bir bo'lakning pastki qismiga sonlarni joylashtirish uchun rangli kartondan turli shakllarda chuntakcha qirqib limlab chiqiladi.
7. Har bir bo'lak rangli qog'oz yordamida ajratib olinadi.
8. Rangli kartondan turli shakllarda shablon yasab 1-9 gacha bo'lgan sonlarni yozib chiqamiz.
9. Har bir shablonni chetki qismi skochlanib chiqilsa ham bo'ladi.
10. 1-9 gacha bo'lgan sonlarni ko'rgazmali qurolga shunday tartibda joylashtirishimiz kerakki har qanday yo'l bilan qo'shib hisoblanganda 15 raqami chiqishi kerak.

Savol va topshiriqlar

1. "O'yla, Izla, Top" ko'rgazmali qurolidan foydalanish texnologiyasini tushuntirib bering.

2. Matematika darslarida foydalanish yuzasidan misollar keltiring.

Mavzu: O'quvchilarni tejamkorlikka o'rgatish.
(Chiqindi idishlaridan turli buyumlar yasash)

REJA

1. Ish joyini to'g'ri tashkil qilish.
 2. Chiqindi idishlari va ulardan bajarilgan ishlar haqida ma'lumot berish.
 3. Chiqindi idishlaridan turli buyumlar yasash texnologiyasi
- Amaliy mashg'ulotning maqsadi:** Talabalarga chiqindi idishlari va uning turlari haqida ma'lumot berish. Chiqindi idishlaridan turli buyumlar yasash texnologiyasini o'rgatish.

O'qituvchining vazifalari:

- Chiqindi idishlari va ulardan umumli foydalanishga o'rgatish;
- Chiqindi materiallardan bajarilgan ishlar xaqida ma'lumot berish;

- Chiqindi idishlaridan turli buyumlar yasash texnologiyasi bilan tanishtirish;
- Amaliy ish natijalari ko'radi, xato va kamchiliklarni ko'rsatadi, baholaydi;

Ta'lim usullari: Savol-javob, ko'rgazmalilik, blits metodi, aqliy hujum, mustaqil ish.

Ta'lim vositalari: Metodik qo'llanmalar, slaydlar, ko'rgazmalar, turli chiqindi idishlari, qaychi, elim, karton

Mashg'ulotni boshlashdan oldin o'quvchilarni bilimlarini aniqlash va fikrlarini umumlashtirish uchun "Aqliy hujum" metodi asosida savollar beriladi.

1. Chiqindi materiallari bilan ishlash o'quvchilar ta'lim-tarbiyasida qanday ahamiyatga ega?
2. Chiqindi idishlaridan nimalar yasash mumkin?
3. Tejamkorlik nima?
4. Qanday chiqindi materiallarini bilasiz?
5. Ish qurollaridan foydalanish qoidalari qanday?

Ish joyini to'g'ri tashkil etish.

O'quvchining chap tomoniga qaychi, chizg'ich, qalam, o'lchov metri joylashtiriladi. O'quvchining o'ng tomoniga turli chiqindi idishlar, mato bo'laklari va har xil bezak materiallari joylashtiriladi. O'quvchining oldi tomoniga plastmassa yelim, chiqindilar uchun quticha, nina, ip va sochiqcha joylashtiriladi.

Turli chiqindi materiallari

Biz hayotimizda istiqomat qilish jarayonida turli kiyim-kechaklardan, buyumlardan, oziq-ovqatlardan va boshqa turdagi mahsulotlardan foydalanamiz. Bu turdagi mahsulotlarni bizgacha yetib kelishida foydalanilgan buyumlar, turli qutilar, idishlar, g'illoflarni chiqindi material sifatida axlatlarga tashlaymiz. I'tibor bermaymizki bu chiqindi materiallardan turli kerakli buyumlar, foydalanish mumkin bo'lgan narsalar tayyorlash mumkin. Shu bilan birga turli chiqindi materiallarini o'z o'rnida kerakli foydalanib, keraksizini tartib bilan axlat idishlarini tashlasak, atrof-muhitni ifloslanishi, ekologiyani buzilishi qisman bo'lsa ham kamaygan bo'ladi. Masalan: suv va napitkalarni idishlarini